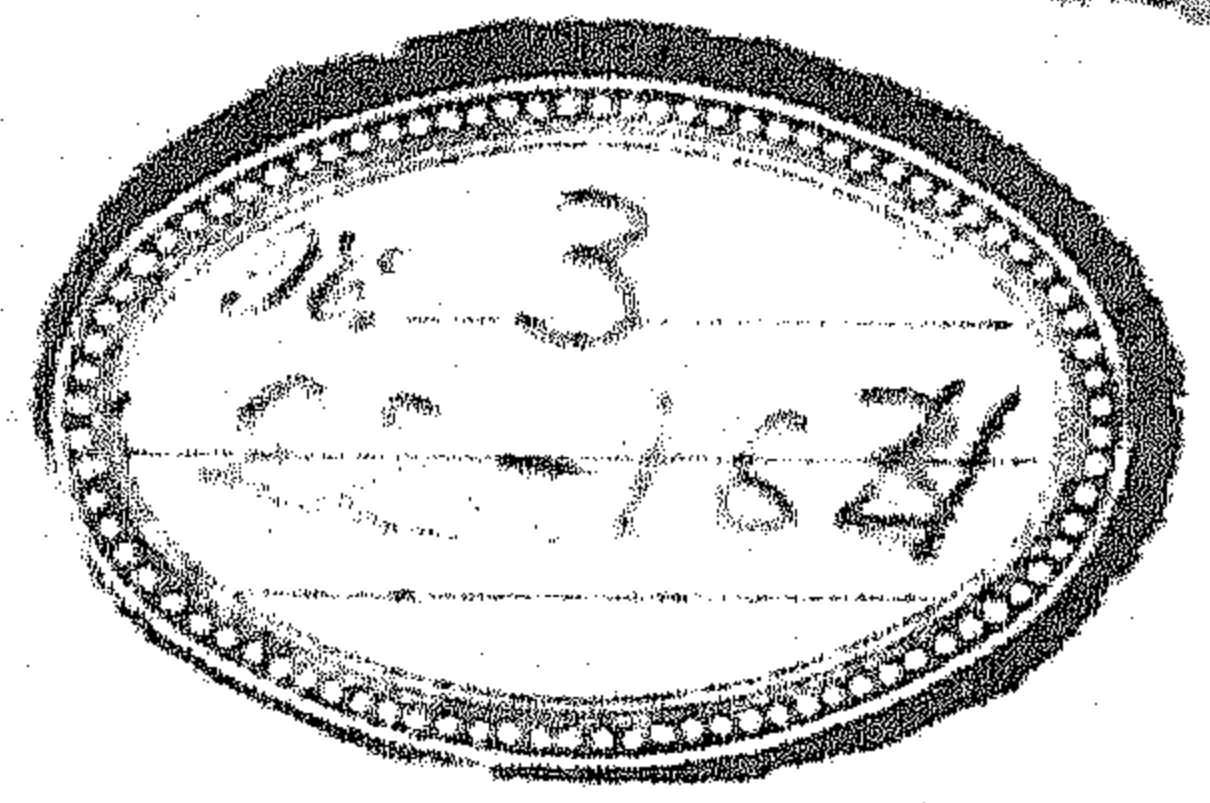
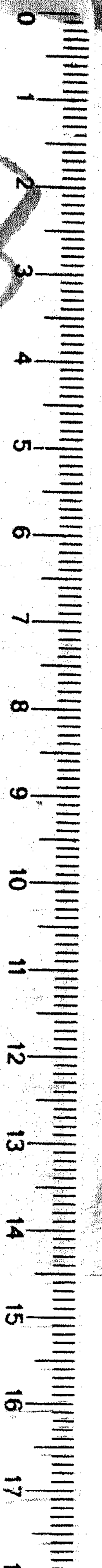

G. A.

8

No. 3
22-1874

*

AD PIVM LECTOREM.

CVM ardētiori iam diū tenerer de-
siderio Ecclesiam Catholicam, in
præsenti, communiq̄e omniū peri-
culo, ex tot tamq̄e diuersarum hæ-
resum colluuiē exorto, pro viribus
adiuandī: consilio communicato
cum ijs, ex quibus vitæ meæ totius ratio, ex religionis
nostræ præscripto, pendebat: statui, quantum mihi per
occupationes licuisset, succisuis horis, aliquid conscri-
bere, quod his miserrimis & calamitosissimis tempori-
bus (adiuuante IESV, cui labor hic totus noster de-
sudat) prodesse posset. Cumq̄e multa occurrerent lon-
gioris operæ ac temporis, desiderium autem communis
utilitatis vrgeret: deligere statui primum omnium id,
quod & vtile maximè fore, & breuissimo tēpore absolui
posse videretur. Itaque aduersus nostræ ætatis hæreti-
corum sacrilegum & schismaticum religionis ritum &
morem, vnâ cum ipsa hæresi nuper inductum, & in Ec-
clesiæ diuisionem, fidei, ac Catholicæ religionis interi-
tum, callidè excogitatum: quo vulgari cuncta lingua
peragunt, & sic sacra omnia fieri, & diuina officia, ac
publicas omnes orationes in Ecclesia peragi debere, im-
pudentissimè contendunt: disputationem valdè, nî fal-
lor, necessariam, suscipiendam putavi. Videbam enim,
si causam hanc (Christo authore) obtinerē, hisce religi-
onis

onis nouatoribus plurimum incōmodari posse, imò verò
omnes prauī cultūs eorum rationes prorsus euerti: con-
trà verò Ecclesiæ, fideiq̄e, ac Catholicæ religionis vni-
tati, ea ratione maximè prospici. Me igitur, pie lector,
hæc minuta duo in Ecclesiæ gazophylacium cum vetu-
la euangelica, ex mea tenuitate & angustijs offerētem,
hilari animo suscipe. Quod si IESVS concesserit, plu-
ra postcā, & quidem breuī, cumulatiū offeremus. In-
tereā pro Ecclesiæ Catholicæ propagatione, eiusq̄e in-
columi statu, ac religionis conseruatione, necnon pro
meipso inuiti Christi seruo, eius causam agente, ipsum
Deum, ac Dominum nostrum IESVM Christum
Dei filium, eiusq̄ virginem matrem gloriosissimam, as-
siduis precibus, ora atque exora: & vale in Christo
IESV. Romæ. Anno M.D. LXXIII. die XIX.
Decembris.

HIC liber IACOBI LEDESIMÆ Theologi Societatis IESV, De diuinis scripturis quauis passim lingua
nō legendis, & de sacrificio Missæ, ceterisque officijs
in Ecclesia Christi, Hebræa tantum, Græca, aut Latina lin-
gua celebrandis, non modò per omnia Catholicus est, sed
etiā hoc potissimum tempore apprimè utilis. Quod attestor
proprie manus signo.

Ego F. Theodoricus Buscoducensis, S. The-
ologiæ ac Dominicani instituti apud Coe-
loniam professor, & hæreticæ prauitatis
Inquisitor Apostolicus.

INDEX CAPITVM.

A QVIBVS, & qua de causa circa sacros libros, & diuina officia, nostro seculo immutatio inuecta sit: ac de tribus eorū erroribus, & huius tractationis utilitate. CAP. I.
De quibus agendum, & quo ordine. Cap. II.

PRO FIDE CATHOLICA.

Quòd sit error, asserere, nō licere aliter fieri sacrum, vel officia diuina, quā lingua vulgari, vel id magis expedire, aut quauis passim lingua sacras scripturas verti debere. Ac primò, quòd sacra litera, sacrū, & diuina officia à tēporibus Apostolorū sunt tradita, ac celebrata Latine, Græcè, & Hebraicè, & nō alijs linguis vulgaribus: ostēditur vera & succincta historica narratiōe, additis eius rei causis. Cap. III.
Quòd tempore Christi Saluatoris nostri non pauca vocabula erant iam mutata in vulgari Hebreorū sermone, ab eo, in quo erant sacra Biblia conscripta, & diuina officia fiebant, imò etiam ante ipsum Christum, ostenditur ex sacris literis. Cap. IIII.

Alia scripturae testimonia. Cap. V.

Quòd tēpore Christi Saluatoris nostri Iudæi, dispersi in varijs prouincijs, alijs linguis vulgari ter loquebātur, et alia scilicet Hebraica sacra Biblia conscripta haberent, & diuina officia celebrarēt, imò etiā ante ipsum Christum. Cap. VI.

Quòd post Christū, ab initio nascētis Ecclesie ad nos vsq; tum sacra Biblia, tū Missæ sacrificiū, & officia diuina, alia lingua à vulgari diuersa, fuerint tradita: tū ab ipsis Apostolis, tum ab eorum discipulis: idq; pluribus & diuersarum linguarum nationibus.

Ac primò, ex traditione & prædicatione Apostolica. Cap. VII.

Ex vsu Ecclesie, tum Latine Occidentalis, tum Græcæ & Orientalis, atque eius traditione. Cap. VIII.

Quòd

INDEX CAPITVM.

Quòd etiā apud Græcos, & Orientalē Ecclesiam, non omnes intelligerent, quæ in diuinis officijs dicebantur. Cap. IX.

Ex vsu & praxi præsentis Ecclesie vniuersalis. Cap. X.

Ex testimonijs Sanctorum de Missæ partibus, & officijs diuinis. Cap. XI.

Testimonia Doctōrum sacrorum, quòd non sit necessarium, vt omnes intelligant, quæ in Ecclesia recitantur, imò etiam quòd sit utilitas magna, si non intelligant. Cap. XII.

Testimonijs scripturae, & rationibus idem ostenditur, videlicet non esse necessariū, vt omnes, quæ in Ecclesia recitantur, vel quæ in publica, & priuata oratione dicuntur, intelligant, sed plurimum etiam valere, si non intelligant. Cap. XIII.

Quòd quauis priuata singulorū oratio rectè vulgari sermone fiat, publica tamē ecclesie oratio passim nō ita. Ca. XIII.

Decreta Sūmorum Pontificū Gregorij VII. & Innocentij III. & Pij III. & Concilij Tridentini. Cap. XV.

RATIONES.

Rationū distributio, quibus ostēditur, nō expedire, vt sacrū, vel diuina officia, vulgari sermōe passim celebrētur. Cap. XVI.

Ex vnione fidelium, & Christianæ religionis, quæ aliter periret. Cap. XVII.

Ex errorum & heresum causa. Cap. XVIII.

Ex causa ignorantie. Cap. XIX.

Ex varietate, incertitudine, et multitudine versionū. Ca. XX.

Ex cōnumeratione demum diuersorū incommodorū, si sacrū, vel officia diuina, fiant vulgari lingua. Cap. XXI.

Ex decentia. Quòd non deceat, sacrū, vel diuina officia vulgari passim lingua celebrari, ostenditur testimonijs sacrarū literarum, sacrorum Doctōrum, & rationibus. Cap. XXII.

Quòd nullo pacto est permittendū, nec concedendū, vt sacrū
a 3 fiat

INDEX CAPITVM.

fiat vulgari lingua: sed neq; vlla alia circa religionem hereticapetito eis concedenda sit. Cap. XXIII.

Quod Ecclesia, & Concilia, & Pontifices non consueverunt permissionibus, sed contrarijs constitutionibus, mederi heresibus. Cap. XXIII.

OBIECTIONES LVThERANORVM, ALIORVMq; HERETICORVM, & earum cōfutationes.

A testimonijs scripturarum. Cap. XXV.

Responsio ad testimonia scripturæ. Ac primò, quòd ille locus: 1. ad Corin. 14. non intelligatur de officijs diuinis, aut Missæ celebratione, sed de donis linguarũ, prophetiæ, &c. ostēditur ex ipso D. Paulo, & sacrorũ Doctõrũ testimonijs. Ca. XXVI.

Quòd multa ex eodem loco, 1. ad Corin. 14. uos potius habeamus contra hereticos, & eorum sententijs & dictis contraria. Cap. XXVII.

Ad alia scripturæ testimonia. Cap. XXVIII.

A Conciliorum & Doctõrum autoritate. Cap. XXIX.

Solutio. Cap. XXX.

Ab exemplis. Cap. XXXI.

Confutatio. Cap. XXXII.

Ad alia exēpla quarũdã prouinciarũ recētiora. Ca. XXXIII.

OBIECTIONES RATIONVM.

Ab vtilitate varia. Cap. XXXIII.

Confutatio earum rationum. Cap. XXXV.

Ex dignitate & fine sacrarum literarum, & earum varijs laudibus. Cap. XXXVI.

Confutatio earum obiectionum, ex dignitate sacrarum literarum desumptarum. Cap. XXXVII.

Ex cōparatione Latine & vulgaris versionis. Cap. XXXVIII.

Confutatio, & Epilogus. Cap. XXXIX.

BRE-

BREVIS INDEX EORVM, QUAE IN HOC LIBELLO NOTATV DIGNA OCCVRRVNT.

Corrigantur numeri aliquot post 224. vsque ad 241.

A Damiti, hæresum occasio nē quid p̄buerit 130.

Aegyptij quibus diuinarũ rerum arcana cōmiserint 178 & seq. quib⁹ literis illa occultauerint 182. olim Græcè diuina pegerūt 262. cur id post Arabicè fecerint 262. & seq.

Alexandrini Græcè olim diuina celebrârũt 262. quare Arabicè id postea fecerint 262. & seq.

D. Ambrosi⁹ Latinè Missam conscripsit 13. & 254.

Anabaptistæ cur in hæreses inciderint 130.

D. Andreas in prouinciarum diuisione Scythiam nactus est 34.

Angeli precibus & lectione non intellecta à nobis delectantur 81.

Angelicã Salutationem qui nos docuerint 101.

Apostoli qua lingua Euangelium conscripserint 9. 11. & 32. quo idiomate epistolas 37. & seq. per totum ferè orbem Euangelium prædicârunt. 33. sortiti sunt inter se prouincias, ibid. Cur donum linguarum acceperint 35. qua lingua conscriauerint 45. Cur quædam mysteria fidei voluerint esse occulta 187. Cur non omnib⁹ linguis sacra & diuina officia scripserint 258.

Aristotelis duplicia scripta. 180.

Aurum cur in terræ latebras natura condiderit 184.

Authorem quid ad hunc libellum conscribendum mouerit 3. & seq.

B Arnabas quibus Euangelium prædicârunt 36.

D. Bartholomæus Indiam interiorē est sortit⁹ 34. quibus Euangelium tradiderit 37.

Beghardi cur sint in errores prolapsi 130.

Biblia vulgari lingua scripta vt laicis concedenda 249.

eorum Latina versio fuit in Ecclesia Latina ab Apostolorum temporibus 12. & 232. illis Hebraicè scriptis Iudæi diuersarum linguarum

I N D E X

- rum vñ sunt 27. & seq. cur id factum 30. & seq.
- C**aluin⁹ de publica oratiōe Ecclesię qđ scripserit 3. Spiritū sanctū & Deū reprehendit 31. eius sextū Euangeliū quos fructus adferat 160.
- Canere in Ecclesia quorum sit 93. & seq.
- Canon Missę quomodo docetur 172. secreto cur dici debeat 161. 172. & 174.
- Catalogus librorū phibitorū ex Concilij Trident. decreto editus est 162. & 249.
- Catechumeni cur olim tempore cōsecrationis ab ecclesia sint egressi. 171. & seq.
- Chaldaicē qđ libri Testamenti veteris sint cōscripti 9.
- Charitatis vnio inter fideles cur periret, si vulgari lingua sacra fierent 125.
- Christ⁹ qua lingua cōsecrauerit 45. exaudit ecclesię orationes etiā à populo nō auditas vel intellectas 97. lectis quibusdam versiculis librū cur clauerit 189. multa mysteria voluit esse secreta, ibidem, & seq.
- D. Chrysostomus Liturgiam Gręcē scripsit 13. & 253. quibus sacrarū literarū lectionē concedat 248. & seq.
- Collationes faciēdi cōsueturum do apud quos vigerit 223.
- Communio vtriusque speciei cur a Leone I. & Gelasio præscripta 262.
- Compostellę corpus D. Iacobi gloriosē colitur 35.
- Concilia hæresibus vt mederi consueuerint 199. vsque ad 211. ab eis semel definita, retractari vel mutari nō debent 210.
- Conciones ad populum qua lingua fieri debeant 217. & seq.
- Concionatoris & vetulę historia 157. & seq.
- Consecrationis preces in publicum non efferendę 171.
- D**almatis cur permissum, vt sacra vulgari lingua facerent 261.
- Deus quid in orante intueatur 75. ei laus non intelligentium placet 86.
- Deuotio Deo magis placet, quàm intelligentia 75.
- Docti sepius in scripturis halucinantur 129. & 276.
- Doctis & bonis plus prodest scripturę lectio, quàm bonis & imperitis 276.
- Doctores cur sint in ecclesia 272. & seq.
- Dominicus dies cur Sabbato successerit 200. & seq. in eo sit necne ieiunandū 206.

Do

R E R V M.

- Donum linguarum in Ecclesia 217. & seq.
- E**cclēsia vt soleat hæresibus mederi 199. vsq; ad 211.
- Energumeni à mysterijs sacris olim eiekti 174.
- Epiphanius Gręcē Liturgiã scripsit 13. & 253.
- Episcoporum est ex officio, euāgelizare 146. iidem sunt interpretes in ecclesia 223.
- Epistola ad Hebræos cur sit Hebraicē primū edita 11. & 232.
- Epistolę Apostolorum quo idiomate fuerint conscriptę 37. & seq. eas in ecclesia legi quis præceperit 68. in Missa non debent lingua vulgari recitari 162.
- Euāgelium in qua lingua sit ab Apostolis editū 9. 32. & 232. doctorem requirit 128. non debet in Missa vulgari lingua recitari 162.
- Euangelia quis in ecclesia legi mandauerit 68. quatuor tantū cur Ecclesia receperit, reliqua verò reiecerit 148.
- Euangelizare in initio ecclesię cur omnibus permissum 145. ad quos ex officio pertineat 146.
- Eucharistia olim in manibus dabatur 145.
- F**erdinandus Hispaniæ Rex Biblia Hispanicē translata Iudæis cur prohibuerit 133.
- Fideles quę, & quamobrē scire teneantur 99. & seq.
- Fides absq; literis disci potest 76. eius vnio cur tolleretur, si sacrum passim sermone vulgari celebraretur 122. eiusdem & religionis quantitas sit affinitas 1. & seq.
- G**ēmas in latebras terre cur natura condiderit 184.
- Gentiles diuina arcana occultarunt 178. vsque ad 187.
- Gloria Patri &c. cuius consilio et quare in fine Psalmorū cantari præceptum 208.
- Gręca, Latina, & Hebraica lingua cur Apostoli diuina officia tradi potius voluerint, quàm alijs 15. iisdē linguis cur spiritus sanctus voluerit nouū & vetus Testamentū cōscribi, sacra fieri, & diuina officia celebrari 19.
- Gręcę linguę cur in occidēte pauci studeant 138.
- Gręcē tantū vel Hebraicē fuit Euangelium scriptū 9.
- Gręcē qui diuina officia peragant 43.
- Gręci qua lingua sint hactenus vsi in diuinorū officiorum celebratione 15. & 43.
- Testamētum nouum Gręcē,

I N D E X

cē, vt ab Apostolis fuit con. Hebraicè tantùm & Græcè fuit
 scriptum, retinuerunt & re. Euangelium scriptum 9.
 tinent 53. Hebraicè, Latinè, & Græcè cur
 D. Greg. Nazianzenus Theolo. diuina officia tradita sint ab
 gi nomen cur habeat 172. Apostolis, & non alijs lin-
HAeresiarche qua re potissi- guis 15. & seq.
 mùm capiant idiotas 136. D. Hieronymus Biblia trāstu-
 cur maneat obstinati 137. lit 253. cur nouam illorū ver-
 eorum fautores indocti mul- sionem ediderit 12. & 148.
 ti 277. Paulā ad sacræ scripturæ le-
 Hæresum occasio 126. vnde il- ctionem hortatur 244. non
 læ ortæ 130. mederi vt illis omnibus eius lectionem per-
 soleat ecclesia, Concil. Pon- mittit 248. eiusdem consilio
 tifices 199. vsque ad 211. Gloria Patri &c. in fine Psal-
 Hæreticum quid faciat 130. morum cantari est præceptū
 Hæretici Deo sapientiores & 208.
 liberaliores esse volunt 111. Hipparcho Pythagoreo quid
 pugnant inter se 130. idiotas acciderit propter Pythagoræ
 cōstituunt scripturarum iu- scripta decreta 176. & 184.
 dices 136. quales habeāt do. Hussitæ cur Bohemica lingua
 ctiores & prophetas 157. quo celebrent 263.
 fine & fructu legant Euāge. Hymni ecclesiastici à quibus
 liū & diuina 158. cur canibus compositi sint 61. de S. Tri-
 cōparentur 191. lactāt impe- nitate cur facti 208.
 ritos vulgari versione 277. Iacobus Apostol⁹ qua lingua
 Hæreticorū opinio de sacrorū Lituigiam scripserit 13.
 librorū versione 2. mos an. D. Iacobus Maior quibus præ-
 riqus 195. et seq. conscientia dicauerit 34. Cōpostellæ cor-
 Pharisaica est 277. & seq. pus eius gloriosè colitur 35.
 Hebionitarū hæresis de lega. Idioma quid significet 237.
 lium obseruatione 204. Idiota quis dicatur 237. eius lo-
 Hebraica lingua tēpore Chri- cum qui suppleret in ecclesia
 sti fuit corrupta 21. vocabula fuit tempore D. Pauli 236.
 cur in nouo Testamento re- Idiotæ hæresum occasionem
 liquerint Apostoli 52. vnde habeant 130. ab hæresi-
 Hebraicè qui celebrēt 44. & 57. archis vulgari versione ma-
 ximè

R E R V M.

ximè capiuntur 136. cur ob. apud Ephesum, ibid.
 stinati maneat 137. scriptu. D. Hieronymus Latinè Missam cō-
 rarum iudices ab hæreticis scripsit 14.
 constituuntur 136 pauci hæ. Iudæi diuersarum linguarum
 resiar. hæ fuerunt 135. tempore Christi qua lingua
 Idiotismus causa multorū cr- sacris literis vsi sint, & diui-
 rorum 119. na celebrauerint 27. & seq.
 Ignorantia scientiarum & lin- quanti fuerint Cantica can-
 guarum causa que 37. et seq. ticorū &c. 174. & quare 175.
 ea apud quos maximè vige. Iudaico populo multa circa di-
 at 144. uina mysteria prohibita &
 I E S V S clariùs in cælo se ange- occultata 175. & seq. cur id
 lis, quàm nobis in terra de- factum 177.
 gentibus ostendit 170. **K**Yrie eleison cur triplici ter-
 Incommoda multa, si sacrum nario cantetur in Ecclesia
 vulgari lingua fieret 153. vs- 63.
 que ad 168. **L**Abijs tantùm quis dicatur
 Indi oriētales Biblijs Hebrai- Deum honorare 243.
 cis vtuntur 44. à D. Thoma Laicis sacræ literæ vulgari lin-
 Euangelium acceperūt, ibid. gua cur non sint passim per-
 Indocti multi fautores hæresi- mittendę 111. & seq. permis-
 archarum 277. sæ plus detrimenti, quàm v-
 Innocentij tertij de sacrilite- tilitatis adferunt 115.
 ris vulgari lingua quibusuis Lateranense Concilium de di-
 permittendis decretum 111. uinis officijs lingua vulgari
 Intelligentia an oranti neces- faciendis quid statuerit 245.
 saria 74. & seq. Latina lingua quomodo in
 Interpretatio linguæ coniun- Anglia communis 69. et seq.
 cta æquipollet prophetiæ ea sublata, quæ incommoda
 234. sequerētur 139. eiusdem laus
 Interpretes qui sint in Ecclesia 166. & seq.
 223. ex Apostolica traditio- Latinè diuina officia qui per-
 ne sunt in Ecclesia 235. agant & hætenus peregerūt
 D. Ioannes sortitus est Asiam 40. 42. 55. & seq.
 34. sepultus & commoratus Latinè

I N D E X

- Latinè, Græcè et Hebraicè cur diuina officia sint potiùs tradita ab Apostolis, quàm alijs linguis 15. & seq.
- Libelli huius vtilitas 3. et seq. quid in illo, & quo ordine tractetur 6. & seq.
- Licentia legendi scripturam vulgari sermone quomodo concedenda 162. & 164.
- Licita cur sæpè prohibuerit Ecclesia 200.
- Lingua quot annorū spatio mutari solet 149. eius vni⁹tas pietatem conseruat 54. similitudo quæ bona, & dissimilitudo quæ mala pariat 125. & seq.
- Lingua vulgaris. vide Vulgaris lingua.
- Liturgias qua lingua sancti conscripserint 53. & 253.
- Lutherus Spiritum sanctū & Deum reprehendit 31. eius versio in quot locis adulterata 147. eiusdem quintum Euangeliū quos fructus afferat 160.
- M**anichæorum de corpore Christi error 202.
- B. Marcus vbi Euangeliū prædicârît 34. Alexandrinam ecclesiã fūdauit & rexit 36.
- B. Maria virgo cur olim mater nō Christi, sed Dei dici debuerit 203.
- D. Matthæus Aethiopiam est sortit⁹ 33. Hebraicè scripsit Euangelium 9. 11. 32. & 252. à quo illud sit Græcè versum 32.
- Mediolanenses Missa Latinè à D. Ambrosio scripta vtuntur 13. & 254.
- Mersionem trinam in Baptismo cur Apostoli præceperint 204. & seq. vnam cur Concil. Toletanum 205.
- Minister in Ecclesia locū idiotæ supplet 237. cur id faciat 238.
- Minores, in fide maiorum & Ecclesiæ salui fiunt 76.
- Missa, & eius celebratio qua lingua sit cōscripta 13. qua lingua celebrata 14. latinis à D. Petro tradita 13. & 253. vulgari sermone celebrari cur eam nō expediat 122. & seq. vsq; ad 168. cur non debeat 168. vsq; ad 193. cur nec id concedendum 193. vsque ad 213.
- Missam cur Coenā Hæretici vocent 3. eius partes quadā explicantur 19. eius partes quæ sint 160. & seq.
- sub Mithridatis impio quot linguæ fuerint 24.
- Monachi Aegyptij cur olim frequenter cōuenerint 223.
- Monachis cur concessum vt sacra
- cra lingua Sclauorum facerent 261.
- Morum dissimilitudo linguæ dissimilitudinem cōsequitur 125. & seq.
- Moyse Hebraicè scripsit 252. cur noluerit omnia, quæ erant in tēplo, omnibus esse peruia 169. secretiorē Legis enarrationem à Deo accepit 177. quib. occulta mysteria tradiderit, ibid.
- Mutatio linguæ, aut versionis vulgaris Missæ, cuius autoritate fieri debeat 193. eam qui petant 195. & 197. cur, & quo animo 195. vnde ea petitio oritur 199.
- Mysterium quid sonet 191.
- Mysteria diuina cur non quibusuis euulgāda 168. & seq. clausis ianuis cur olim celebrata 173. & seq.
- Nestorij error de B. virgine 203.
- O**biectiones Hæreticorū variæ, cur velint sacra, ac diuina officia vulgari lingua fieri, earundemque dissolutiones 213. vsq; ad finē lib.
- Occidentalis Ecclesia qua lingua sit hætenus in diuinorum officiorum celebratione vsa 14. & seq. 39. & seq.
- Officij publici & priuari discrimen 239. & seq.
- Officiorum diuinorū partes quæ sint 161. reliqua vide in Sacrum.
- Omnes an intelligere debeant ea, quæ in ecclesia recitantur 74. & seq. 85. & seq.
- Orans an opus habeat verborum intelligētia 75. linguæ cognitio an ei sit necessaria 87. & seq.
- Oratio Dominica à nullo Christiano debet ignorari 101. cur id nominis habeat 154. eam non omnes intelligunt, ibid.
- Oratio vt proficit, cuius rei cognitio requiratur 89. non intellecta & nō audita populo prodest 90. non intellecta ab orante quando sit efficax 221. & seq.
- Oratio priuata, pro aliquo etiam ignorāte facta, est efficax 97. quauis lingua fieri potest 98. quid à publica distet 107. publica vulgari lingua fieri non debet 109.
- Orationes populo proponi solitæ quæ sint 101. & seq.
- P**œnitētes publicè olim ad mysteria nō admissi 174.
- Panibus propositionis vtsi quibus licuerit 176.
- Paschæ tempus quod ab Apostolis constitutum, & quare 201.
- Pastores cur sint in Ecclesia

I N D E X

172. & seq. illorum officia quor, & quæ 94.
D. Paulus quibus Euangeliū prædicauerit 34. Romæ coronatus est martyrio, ibid. Romanis Græcè scripsit 38. permittit in Ecclesia linguis loqui 222. & seq.
 Permissioibus nō solet mederi hæresib. Ecclesia, Concil. Pont. 199. vsque ad 211.
 Permitti à quo possit, vt lingua vulgari & sacra fiant, et libri vertantur 260. causæ permissionis huius 261.
D. Petrus Missæ celebrationē primus omniū Latinè tradidit 13. quas prouincias sit sortitus 34. Romæ crucifixus est, ibid.
D. Philippus Euāgelium quibus annunciauerit 34.
 Plato multa occultauit 180.
 Poetæ arcana occultarunt 183.
 Pontificis autoritate fieri potest mutatio linguæ, aut versio vulgaris Missæ 193.
 Pontifices quo pacto hæresibus soliti sint mederi 109. vsque ad 211.
 Porcis fideles malè viuentes cur conferantur 191.
 Populus non omnia debet intelligere 64. nō intelligens preces, hymnos, laudes &c. sit parriceps omniū 88. nec

tenetur, nec potest omnia, quæ chorus cantat, vel recitat, audire, vel intelligere 95. conciones intelligere debet 95. cur omnia, quæ in publica oratione petuntur, intelligere illum nō expediat 107. illi scriptura non est abiq; magistro tradenda 129. nouit quid in Missa fiat 173. vt respōdet Amen 238. quomodo in fide plenè instruat 242. eius fides non pendet ex Missa vulgari 243. vt dies festos cum fructu trāsigere possit 268.
 Preces hæreticæ per ignorantia simplicitatem recitatæ bonæ sunt, ac vtilis 78.
 Preces & laudes diuinæ nō intellecte quantum utilitatis adferant 79. Angeli illis recifiuntur 82. demones fugantur, ibid. & seq.
 Prophetæ in primorum Christianorum conuentibus legi solent 67.
 Prophetiæ equipollet interpretatio linguæ cōiuncta 234.
 Psalmus integer olim cantari solet post Introitum 64 cur post vnus tantum versiculus 65.
 Psalmorum Dauidis difficultas 153.
 Pythagoræ occultiora mysteria

R E R V M.

ria non euulgata passim 183. qualescendi, qui illa vulgo traderent 184.
 Pythagoreorū cōsuetudo 181.
R Ara, & quæ ex abusu, & schismate fiunt, non sunt in exemplum trahēda 204.
 Religionis vnio cur periret, si passim sermone vulgari sacru celebraretur 123. illius, & fidei quāta sit affinitas 1.
 Ritus veteres cur Hæretici cupiant immutare 211. & seq.
 Rituum diuersitates apud hæreticos 124.
 Romana Ecclesia omniū Ecclesiarum mater, & magistra 119.
 Russi erroribus infecti 262.
S Abbatum in Dominicum diem cur commutatū 200. sit necne ieiunandum 206.
 Sacrum vulgare quæ mala pariat Hæreticis 267. qua lingua tempore D. Pauli factū fuerit 240. vulgari sermone illud celebrari cur non expediat 122. vsque ad 168. cur non deceat 168. vsq; ad 193. cur nec id concedendū 193. vsque ad 213.
 Sacra cur Latinè, Græcè, et Hebraicè spiritus sanctus conscribi voluerit 19.
 Sacra literæ doctorem requirunt 128. vulgari sermone versæ à quibus legantur, &

quare 155. difficiles sūt 274.
 Scientiæ perirēt, si in Ecclesia omnia vulgari lingua celebrarentur 137.
 Scriptura sacra etiam non intellecta à nobis, quā sit vtilis 83. multa continet difficultia intellectu 127. cur id fiat 128. continet præcepta omnium statuum, & rationum vitæ 270. illius loca multa sunt in speciem contraria 131. & seq.
 Scripturas Hæretici quauis lingua vertendas dicunt 2. & 4. eas quomodo interpretari conueniat 275.
 Septuaginta interpretes testamentum vetus Græcè verterunt 10. quorū versio fuit sola tēpore Apostolorū 47.
 Sibyllarum carmina in quāto honore habita 178.
 Susceptor infantium an teneatur scire linguam, in qua Baptismus administrat 104
 Symbolum Apostolorū olim cātatum in Ecclesia 66. cur huic Nicenum successerit, ibid. Nicenum cur conscriptū, & cātari præceptū 209.
 Symbolū Apostolorum, orat. Dominic. & decēsmā data cur scire teneantur fideles 99.
T Arquinus Rex cur M. Tullium culeo insutū in mare abijci iusserit 185. Te.

INDEX RERVM.

Testamentum nouum & verus cur Latinè, Græcè & Hebraicè Spiritus sanctus conscribi voluerit 19. Nouum qua lingua cōscriptum fuerit 32. Vetus qua lingua fuerit scriptum 9. Græcè tantùm fuit cōuersum ante Christi aduentum 10. varie eius versioes Græcè, ibi. Thesauri Dei qui dicantur 183. B. Thomas Parthos est sortitus 33. Germaniæ fuit Apostolus 35. in qua ecclesias habet vetustissimas sibi dedicatas, ibid. vbi sit martyrio coronatus 44. Titulus Christi cur tribus tantùm linguis scriptus, Latina, Græca, & Hebraica 19. Traditiones Apostolicas cognoscendi regula verissima 46. & seq. Trident. Concil. quibus permittat lectionem Bibliorū lingua vulgari 115. eius de Missa vulgari lingua dicenda iudiciū 120. & seq. 165. Turbam facit turissimam nō intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas 74. Vetulæ, & concionatoris historia 157. & seq. Vigiliæ nocturnæ in Ecclesia seruari solent 144. in desuetudinem abierunt 145. Versione vulgari lactant imperitos Hæretici 277. Versiones Græcæ Bibliorum quot, & quorum 48. & seq. Vocabula sine fidei periculo innouari non possunt 150. Vualdēsium hereses vnde ortæ 129. eorū princeps quis, ibid. Vualdus in errores cur incidit 129. & seq. Vulgari lingua diuinum officium non est celebrandū 100. non scripserunt Apostoli Euangeliū 12. nec imperarunt vt id fieret 35. que possint populo pponi 101. Vulgus cur rectè nō possit intelligere 131. ignorat interpretationis legem, nec scit pugnancia loca concordare, ibid. cur bonos mores, vitam honestam, & Sacramenta contemnat 159.

FINIS.

DE

DE DIVINIS SCRIPTVRIS, QVA VIS PASSIM LINGVA NON LEGENDIS: SIMVL ET de Sacrificio Missæ, cæterisque of- ficijs in Ecclesia Christi, He- bræa tantùm, Græca, aut Latina lingua ce- lebrandis,

ADVERSVS NOSTRAE AETA-
TIS HAERETICOS LIBER VNVS
D. Iacobi Ledesimæ Theologi
Societatis IESV.

*A quibus, & qua de causa circa sacros libros
& diuina officia nostro seculo immutatio
inuenta sit: ac de tribus eorum erroribus, &
huius tractationis vtilitate.*

CAPVT I.

DIVINA fides, & religio eam habent inter se cōiunctionem atque affinitatem, vt vix vnam sine altera lædi contingat: ita vt qui fidei aduersetur, mox quasi effrenato

*I. error.
De vulgari
versione sine
delectu per-
sonarum omni-
bus permis-
senda.*

nato quodam impetu religionem violare contendat: & rursus, qui sacrilego pectore religionem abijciat, in impietatem è vestigio, & errores varios præceps labatur. Haud secùs contigit, calamitosis nostris temporibus: nam cum primùm noua Lutheri fides, seu perfidia in orbem inuecta est; de publico pariter religionis cultu immutando, deque sacrorum librorum versione, consilio ad eam rem appositissimo, omnibus promulganda, inter ipsos hereticos agitari est coeptum: illis summopere contendentibus, oportere passim in quavis lingua vertentur; quasi magnum inde emolumentum vniuersus esset Christianus orbis consequuturus. Sic enim callidi homines putarunt, si sacras literas, & recondita Euangeliorum arcana populo rudi & nouitatis auido, sine vilo personarum delectu, proposuissent; suas etiam hæreses, ex locis ibidem ostensis, & malè intellectis haud difficilè eisdem se posse obtrudere, paulatimq; nullo negotio easdem per totum orbem disseminare. Qui profectò
sacri-

sacrilegus eorum conatus, non sine ingenti bonorum & piorum omnium mœrore, ac dolore, fatis illis ex voto successit.

Præterea de oratione Ecclesiæ publica asserit quoque Calvinus, Gallia^{I. error.} lu-^{De oratione} tuosissima pestis, in decimum quar-^{Ecclesiæ pub-} tum caput prioris Epistolæ ad Corin-^{lica, non ali-} thios, Apostolum prohibuisse, vt non^{ter licere, nec} alia quàm vulgari lingua fiat; nec pos-^{prodesse, quâ} se quenquam orationis publicæ esse^{vulgari lin-} participē, nisi intelligat idioma, quo^{gua.} publica oratio recitatur.

Sacram quoq; Missæ, quâ coenam^{III. error.} isti vocare Ecclesiæ odio potiùs vo-^{De sacro Missæ} lunt, cæteraque officia diuina vulgari^{et diuinis} sermone celebrari oportere: tum ab^{officijs vulga-} eodem Caluino, tum modò maximè,^{ri lingua ce-} summa à reliquis nostri seculi hereticis contentione defenditur; & re ipsa, auidu sacrilego, in omnibus penè eorum synagogis id publicè vsurpatur. Operèpretium itaq; fore existimaui,^{utilitas huius} si hãc eorum temerariam & impiam,^{us tractatio-} tantoque ipsorum scelerato consen-^{nis, et rei} su receptam consuetudinem, quâ tum^{ipsius magnis} Dominus concesserit, coarguerem.^{tudo ac digni-}

4 Sic enim mihi persuadebā futurum; ut quasi de tota causa religionis cum ipsis in hac vna confligerem; & sic in ipsius totius religionis cultu publico, & omnium diuinorum Mysteriorum celebratione, & cultus ratione vniuersam eorum religionem falsam ostenderem: cūm publicum suæ religionis morē apud eosdem receptissimum & celeberrimum, verè autē impium & sacrilegū manifestissimè sacrarum literarum testimonijs, & sanctorum perpetua, & Apostolica traditione confutarem. ut ita, quoties execranda illa sua sacra peragunt, quoties scelestos suos illos exercent ritus, & quoties seditiosos illos conuentus cogunt; toties se aduersus Christum palàm agere conspiciant: ut quæ, qualis illa sit, eorum fides, & religio, quæ cultum tam perniciosum contra perpetuam Apostolorum traditionem in Ecclesiam inuexerit, cunctis innotescat: & denique, ut ipsi, quoties hæc agunt, toties publicum contra se, his nefarijs factis quotidie ferre testimonium intelligant. Et quanuis hac de

re

QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 15
re doctissimi aliquot viri (licet non ita multi) ante nos scripserint, non erit ideo superfluum noster labor iudicandus; si quidem & quæ ab illis rectè pluribus & diuersis locis dicta sunt, in vnum hîc nos collecta proponimus; & multa interim alia, haud parui momenti, ut lector inspiciet, superaddimus. Et causa præterea huiusmodi est, in quam multi meritò scriptores incumbant, de publico, inquam, ipsius religionis cultu; in qua quidem re totius ferè religionis cardo versari non immeritò videri possit. Sed de hac iam execranda, sacrilega, & Apostolorum traditioni contraria, vulgari Missæ, & officiorum diuinorum celebratione, ac publicæ Ecclesiæ orationis vernaculæ lingue prophana recitatione, & scripturarum in omnibus linguis versione differamus.

A 3 De

CAPVT II.

Scopus & fi-
nis totius dis-
putationis.

Igitur, pro fide Catholica scopus hic præcipuus nostræ disputationis erit, vt ostendamus diuinas scripturas nõ esse quauis passim vulgari lingua vertendas, nec omnibus sine discrimine cõmunicandas; deinde errorem esse, asserere, quod nostri hæretici & faciunt & dogmatizant; nempe non licere aliter, quàm vulgari lingua, sacra facere, vel diuina officia celebrare, vel publicas orationes in Ecclesia non aliter, quàm lingua vernacula, recitare, aut ita debere fieri, aut sic magis expedire.

Disputationis
partitio &
ordo.

I.

Primò autẽ de sacris literis, sacro-
que Missæ, & officijs diuinis, vndecim
primis capitibus.

II.

Deinde de oratione publica pro-
piùs contra Caluinum tribus alijs se-
quentibus disputabimus.

III.

Cùm autẽ hæ materiæ inter se sint
connexæ, quæ propria quidem erunt
singularũ, seorsim tractabimus; quæ
verò communia, communi quoque
dispu-

QUAUIS LINGVA NON LEGENDIS. 7
disputatione pariter concludemus,
ne videlicet eadem sæpius nobis sint
repetenda.

Igitur, de sacris literis, sacrificio
Missæ, & officijs diuinis, seruabimus
huc ordinem; vt incipiamus ab ipsa
prima sacrarum literarum editione,
& liturgiarum, seu officij Missæ con-
scriptione primo omnium capite,
tanquam à primo fundamento totius
futuræ nostræ disputationis.

Deinde sequentibus capitibus o-
stendemus, tum Christi tempore, tum
à Christo postea tempore Apostolo-
rum, & ab Apostolis ad nos vsque,
vñ & traditione perpetua in Dei Ec-
clesia Catholica contrarium semper
huic istorum errori, prauæque consue-
tudinẽ fuisse obseruatum; atque ita
constante semper aduersus illos tra-
ditione Apostolica, & continẽte Ec-
clesiæ consuetudine pugnabimus.

Deinde à decimo quinto capite,
vsque ad vigesimum secũdum, osten-
demus, eam traditionem esse vtilissi-
mam & decentissimam, atque adeò
retinendam, tam in sacro & diuinis

I III.

I.

2.

3.

8 DE DIVINIS SCRIPTVRIS
officijs, quàm in publica Ecclesię ora-
tione & versione.

4. Postremò, nulla ratione hac in re
cum hæreticis conuiuendum, aut eis
licentia permittenda, sicut nec in cę-
teris eorum hæreticis petitionibus,
capitibus duobus ostendemus.

5. Ad extremum decem vltimis ca-
pitibus aduersariorum obiectiones
proponemus, & earum cõfutationes.

6. In singulis autem huius tractatio-
nis partibus, primùm sacris literis, de-
inde sanctorum patrum testimonijs,
tum perspicuis, & firmissimis rati-
onibus agemus. Hunc ergo ordinẽ & dif-
ferendi viam ac rationem sequemur,
quem iam, Christo duce & Auspice,
aggrediamur.

PRO FIDE CATHOLICA.

*Quòd sit error asserere, non licere aliter fieri
sacrum, vel officia diuina, quàm lingua vul-
gari, vel id magis expedire, aut quauis passim
lingua sacras scripturas verti debere.*

*Ac primò, quòd sacra litera, sacrum et diuina
officia à temporibus Apostolorum sint tradita
& celebrata Latine, Græcè, & Hebraicè, &
non alijs passim linguis vulgaribus.*

Osten-

9 QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 9
Ostenditur vera & succincta historica narrati-
one additis eius rei causis.

CAPVT III.

Igitur, vt polliciti sumus, ab ipsa
prima sacrorum editione & scri-
ptione initium faciamus, ostēda-
musq; sacrum, & diuina officia
à temporibus Apostolorū tradita &
celebrata esse, sacrasque literas à di-
uinis scriptoribus scriptas Hebraicè
tantum, Græcè, & Latine, alijs verò
vulgaribus linguis, non nisi quibus-
dam & quidem rariùs permissum; id
autem breui, vera, manifesta q; narra-
tione demonstremus.

Cõstat ergo primò Apostolos Græ- 1.
cè tantum, aut Hebraicè Euāgelium
cõscripsisse, sed & paulò post, eorum-
dem tempore, Latine fuisse conuer-
sum. Verus quoq; Testamentum He-
braicè fuisse scriptū, tū à Moysè, tum
à cæteris prophetis, & scriptoribus
manifestum est. præter Tobiaẽ librū,
& Iudith, & Danielem; qui, vt D. re-
fert Hieronymus, Chaldaicè (quæ ta-
men lingua est Hebraicæ finitima) fu-
ere concripti. Et Iob, qui etiam He-
braicè,

*Vetus Testa-
mentum scrip-
tum Hebrae-
icè.*

D. Hieronym.

A 5 braicè,

braicè, (quanuis cum Arabica, & Syriaca etiam lingua multam habeat eius dictio affinitatem) & Sapiētiam, qui etiam Gręcè. Nam Machabeorū primum librum Hebraicè scriptū reperisse se ait D. Hieronymus, secundum verò tantum Gręcè: atque hæc omnia ex eodem D. Hieronymo liquent in ipsius prologis sacrorū voluminum; & ex ipsismet libris Bibliorum, qui hodie Hebraicè, aut Chaldaicè extant, cognosci potest. Itaque veteris legis scriptores Hebraicè (paucis tantum demptis, qui vel Chaldaica lingua, Hebraicæ proxima, vel Græca) sacra volumina scripserunt. Deinde Gręcè tantum vetus testamentum, annis 1200. post Moysen, ante incarnationem verò annis 341. tempore Ptolemæi Philadelphi Regis Aegyptiorum, qui id transferendum curavit, à Septuaginta fuit interpretibus conuersum, aut saltem lex & prophetæ. Fuerūt postea & aliæ Gręcę versiones, Aquilę nempe, Symmachi, Theodotiōis, & quinta deinde, ac sexta editio, quæ simul omnes vno

D. Hierony.

Vetus testamētū Gręcè tantum ante aduentū Christi cōuersum. Eusebius.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. II volumine circumferebantur, & vocabantur Hexapla, ab Origene collecta, ^{Origenes.} omniaq; Græca. atq; hæc oīa ipsimet aduersarij facile cōcedunt, & tam nota sunt, vt nulla alia indigeāt probatione. Hactenus itaque de veteri lege constitit, Hebraicè tantum, aut etiam partim Gręcè conscriptam & versam solū esse ante Christi aduentū gręcè.

Nouum deinde testamētū, Gręcè tantum ab Apostolis fuit conscriptum, p̄ter Euangelium D. Matthæi, ^{Nonū testamētū Gręcè scriptum.} quod fuit ab illo scriptū Hebraicè, vt ait D. Hierony. in p̄logo in Mattheum, & Eusebius lib. 3. Ecclesiast. histo. ^{Eusebius Cæsariensis.} cap. 24. vel, vt alij volunt, Chaldaica lingua, aut Hebraica vulgari. Idem præterea D. Hieronymus libro de viris illustribus, ait, D. Bartholomæum Hebraicum Euangeliū Matthæi prædicasse, & Alexandriam secum reuertentem retulisse. Item ex D. Pauli Epistolis sola Epistola ad Hebræos fuit quoque Hebraicè primū edita, vt potè ad Hebræos missa, vt ait idem Hieronymus: Nam Epistola ad Romanos edita fuit Gręcè, quanuis aliqui

Sacrorū Bibli-
orum Latina
versio à tem-
poribus Apo-
stolorum.
D. Hieronym.

qui falsò putent Latinè.

Rursus in Ecclesia Latina, sacrorū Bibliorum Latina versio videtur statim fuisse à temporibus Apostolorū, si quidem D. Hieronymus in prologo Iosue, ante ipsum quoque asserit plures fuisse Latinas versiones: & ea causa fuit, cur nouā versionem edere voluerit, & vulgatam Ecclesie editionem correxerit, vt ipsemet asserit. Et plures iam r̄c fuisse versiones refert D. Augustinus 2. de doctrina Christiana, & Diuus Isidorus quoque, & pluribus alijs locis idēmet D. Augustinus ac ceteri Doctores editionis vulgatæ meminerunt. Non verò scripserunt Apostoli in alijs linguis vulgaribus, Germanicè, Gallicè, Hispanicè, Arabicè, Persicè, Aegyptiacè, Aethiopicè, Scythicè, Armenicè, &c. quanuis in omnibus ijs regionibus Euangeliū prædicauerint, & eis Euāgelium tradiderint: sed solum Hebraicè, aut Græcè, & paulò post, eorundem tempore fuit cōuersum Latinè, vt ostensum est. Atque hæcenus de sacris Biblijs.

At

At de Missa, & sacrorum, ac diuinorum officiorū celebratione, idem ostenditur. D. Iacobus, & D. Basilius Liturgias, hoc est, sacrificij Missæ celebrationem, conscripserūt, vt habetur de consecr. dist. 1. can. Iacobus, & idem habetur in sexta Synodo can. 32. vnde Canon ille desumptus est, & extant ipsorū hodie liturgiæ. Et quidem D. Iacobus Hebraicè, aut Chaldaicè, vt alij volunt, quæ quidem extat, & qua vti hodie videntur aliqui Asiæ populi, & olim apud Iudæam. D. verò Basilius Græcè, D. quoq; Chrysostomus, & D. Epiphanius Græcè similiter liturgias scripserūt, vt ex ipsorum scriptis constat, & iisdem eorum liturgijs.

Iam verò D. Petrus, Latinè Missæ celebrationē tradidit primus omnium, vt ait D. Isidorus lib. primo offic. cap. 15. & Hugo de officijs Ecclesiasticis. Ac certum est sic eam semper habuisse Ecclesiam Romanam, & habere modò Latino sermone conscriptam. D. Ambrosius Latinè quoque

huc

1111.
Missa, et eius
celebratio,
Hebraicè &
Græcè cōscri-
pta.
D. Basilius.

D. Chryso-
stomus.
D. Epiphanius

v.
Missa, et eius
celebratio La-
tine primū
à Diuo Petro
tradita.
D. Isidorus.
Hugo.

D. Ambrosius

14. *D. Isidorus.* huc Mediolani. D. item Isidorus Latine, quo olim utebantur in Hispania: hodie etiam in huius rei memoriam in quodam sacello primarij templi Tolletani institutum est, ut eo modo, quo illic habetur in Missali D. Isidori, fiat

V I.
Missæ celebra-

tio non fuit ab illis primis patribus scripta aut tradita, Germanicè, Arabicè, Aegyptiacè, Gallicè, &c. quibus tamen omnibus linguis Evangelium prædicatum est. nec contrariè ab Heretico ostendi potest.

sacrum. Perspicuum est igitur, & citra ullam dubitationem, Missæ quoque celebrationem fuisse ab Apostolis & primis illis sanctis patribus, non Germanicè, Arabicè, Armenicè, Aegyptiacè, Lybicè, Gallicè, Anglicè, aut cæteris gentium idiomatis; verum tribus illis linguis, Latinè scilicet, Græcè, atque Hebraicè, conscriptam & traditam: Quibus & Græca & Latina Ecclesia Occidentalis atque Orientalis utebantur, & utitur modò. Neque verò facile quivis poterit præbare, ante hæc Lutheranorum tempora, sacra aut divina officia ab Apostolis, aut ab alijs eorum discipulis, olim fuisse tradita, aut celebrata Germanicè, Anglicè, Gallicè, & cæteris linguis vulgaribus. Sed contra usque ad præsens tempus latè in Ecclesia Occidentali Latinæ linguæ usus in officiorum divi-

norum

norum celebratione semper patuit, & retentus est, ut apud Græcos Græcè quoque, & apud alios plerosque Orientales Hebraicè, quo scilicet sermone conscripta fuere. Quod si in paucis quibusdam locis aliquando ob necessitatem, vel ob ministrorum penuriam, & ignorantiam, vel ob hæreses, & schismata, ut postea ostendemus, vulgari sermone, aut omnia, aut aliqua horum fuerunt immutata; legitimus tamen & celeberrimus, frequentissimus & optimus usus semper fuit Latinè tantum, Græcè, aut Hebraicè, ut ab Apostolis acceperant: sicut postea etiam luce clariùs suo loco constabit.

V II.
Causa, cur tribus his linguis, Hebraicè, Græcè, & Latinè, sacra & divina officia, Apostoli & eorum discipuli potius quam alijs tradere voluerunt. I. causa.

Iam verò non immeritò, tribus istis potissimum linguis tum legem scribi divinam, tum tradi sacra & divina officia, Apostoli & eorum discipuli voluerunt potius quam alijs: Quod illæ tres linguæ essent uniuersalissimæ, & maximè communes, & quæ se per plures regiones diffuderant: ut Hebraica per totum ferme Orientem; omnes etenim Chaldaicè, aut Syriacè, hoc est Hebraicè ferè corruptè, loquuntur.

tur.

possit, etiam diuersarum linguarum homines, intelligant. huiusmodi autem est Græca, Latina & Hebraica lingua; in ijs igitur potissimum, ut hodie fit, & semper factum est à temporibus Apostolorum, celebrandum.

XII. causa.

Deinde cum primum Euāgelium prædicatur, & lex Dei alicui prouinciæ, vel primis alicuius populi hominibus, per quos ad alios debeat deriuari, promulgatur, (quod contigit Apostolorum tempore) meritò in eorum lingua scribi debuit, quam & ipsi intelligerent, quibus primis tradebatur; & in qua hæc illis tradita & literis consignata religiosè custodirent, custodita ad alios incorrupta, & immutata transmitterent, & sic ea in futurum perpetuò, eadem lingua scripta, inuiolatè conseruarent. atq; ideo meritò Hebræis Hebraicè, Græcis Græcè, Latinis Latinè, tradita fuerunt: quòd per hos ad reliquas omnes nationes, populos, & linguas debebant deriuari. At hi ipsi primi patres, & fidei authores nò ita in reliquis linguis passim vulgaribus, quibus concionabantur,

bantur, ea passim scribi voluerunt, sed neque per ipsorum discipulos, pro singularum varietate linguarum transferri curarunt. videbant enim in hoc maximum esse periculū immutandæ & euertendæ fidei ac religionis.

Sed neq; carere mysterio videtur, quòd his tribus potissimum linguis, spiritus sanctus voluit, nouū & vetus testamentum conscribi, sacra fieri, & diuina officia celebrari. Nam ut diuini consilij causam aliam nò reperiamus, tamē quoddā hîc cerni potest sanctæ Trinitatis vestigium, quod sanè non est omnino cōtemnendum. tum etiā titulus crucis Saluatoris & redemptoris nostri Iesu Christi haud perexiguū nobis præbet huius diuinæ voluntatis indicium: non enim sine causa his tribus tantum linguis, fuit scriptum, Latinè scilicet, Græcè & Hebraicè, Luce 23. Quòd videlicet illis potissimum tribus Christi nomen lōgè, lateque, per totum orbem debebat celebrari.

Cōstat itaq; nouum & vetus testamentum, sacra & diuina officia, tradi-

VIII.

Non caret mysterio, tribus linguis nouum & vetus testamētum, sacra & diuina officia scripta, tradita, & celebrata semper fuisse.

Luce 23.

ta & celebrata, his tribus linguis Latinè, Græcè, & Hebraicè, à temporibus Apostolorum vsque ad nos: neq; Apostolos passim omnibus vulgari- bus linguis, ea conscripserunt, aut tradidisse, cum tamen pluribus, & diuersis linguis, Euangelium predicarint.

Iam verò ex dictis necessariò consequitur, errorem esse asserere, non licere aliter, quàm lingua vulgari, sacra aut officia diuina celebrare, aut quauis passim vulgari lingua sacras literas esse vertendas, vel id magis expedire: de qua tamen re, iam pressius agamus, ac primò incipiamus à Christi tempore.

Quòd tempore Christi Saluatoris nostri non pauca vocabula erant iam mutata in vulgari Hebraeorum sermone, ab eo, in quo erant sacra Biblia conscripta, & diuina officia fiebant, imò etià ante ipsum Christum; ostenditur ex sacris literis.

CAPVT IIII.

MUltis quidem locis in nouo testamento referuntur vocabula & phrasæ, quibus Iudæi Christi Saluatoris

ris nostri tempore utebantur: quæ tamē sunt Syriaca, aut Chaldaica, vel Hebraica corrupta, quæque Hebraico vero sermone, quo sacra Biblia erant conscripta, longè aliter effertur. Vnde in Euangelio frequenter legimus, Hebraicè hoc aut illo modo dici, intelligitur autem vulgaris Iudæorum lingua, quæ tunc erat Hebraica aliqua ex parte corrupta: sicut hodie ferè Italica, plùs minus, Latine puriori collata. Hebraica verò pura, in qua sacræ literæ erant conscriptæ, non immeritò quibusdã iam fuisse videretur relegata ad Rabinos, & alios tantùm, qui literas discerent, legis peritos & Doctores. Quòd autem iam tunc fuerint nò pauca vocabula in vulgari Hebræorum sermone, ab eo diuersa, in quo sacra erant Biblia conscripta, probatur sequentibus testimonijs: quæ quidem tum ex quorundam authorum obseruatione, tum ex quodam lingue Hebraicæ peritissimo accepta, referemus.

Matth. 27. de pecunijs Iudæ, quibus traditus fuit Christus, ait scriptura,

Iudæorū Hebraica lingua iam erat corrupta tempore saluatoris nostri, & multa habebat admixta Syriaca, aut Chaldaica.

Consilio iniro emerūt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus est ager ille hacheldemach, hoc est, ager sanguinis, vsque in hodiernum diem.

II.
Actuum 1.

Et Actuū 1. de Iuda ait, Et hic quidē possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius, & notum factum est omnibus habitantibus Hierusalem, ita vt appellaretur ager ille lingua eorū hacheldemach, hoc est, ager sanguinis.

At verò vox hæc, hacheldemach, est Syriaca, Hebraicè verò dicitur, sedehdam. item cū dicitur lingua eorum sic appellari, perspicuè indicat, eam aliam esse linguam, scilicet vulgarem eorum propriam.

III.
Matt. 27.
Marc. 15.
Ioann. 19.

Item Matth. 27. & Marci 15. & Ioannis quoque 19. de loco, vbi Christus Iesus, Saluator noster, crucifixus est, dicitur, Hebraicè autem Golgotha, id est, caluarie locus: quæ quidē vox est Syriaca, aut Chaldaica, nā Hebraica vox est, gulgoleth.

Præ-

Præterea Ioannis 19. sedisse ait Pilatum (cū sententiam tulit aduersus Saluatorem) pro tribunali, in loco, qui dicebatur lithostrotos, Hebraicè autem, gabbatha, id est, excelsum, seu celsitudo, Syriaca, aut Chaldaica est vox; At Hebraica pura, ghibaa.

Marci 15. ait Saluator in cruce ad patrem, Heloi Heloi, lamazabathani. id est, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? At Hebraico sermone dicitur, Eli, Eli lama azabthani.

Lucæ 13. cū cecidit turre in Siloe, & Ioannis 9. cū cæcus à natiuitate iubetur lauari in natatoria Siloe, quæ interpretatur missus, Hebraico autem sermone, non Siloe dicitur, sed Siloach.

Lucæ 22. Marci 14. Ioannis 11. 13. 18. 19. & alijs locis scripturæ, frequenter Pascha vocatur; At Hebraicè Phefah, Caldaicè verò Pizha.

Ioan. 20. & Mar. 10. Maria Magdalena cū esset apud sepulchrū post resur-

B 4 sur-

surrectionem cōuersa ad Dominum, vocauit illum Rabboni, id est, Magister: At vsitatum nomen Hebraicè est, Rabbi. & similia alia loca reperiri poterunt, in quibus vulgaris tunc linguæ Iudeorum ab ea, in qua scriptæ iam erant sacræ literæ, diuersitas deprehendatur. ergo tempore Saluatoris vulgaris lingua Iudeorum non eadem omnino iã in omnibus vocabulis erat, quæ sacrarum literarum veteris testamenti: sed bona ex parte diuersa, & vt Italica ferè corrupta hodie ad Latinam collata, ita illa plùs minùs ad Hebræam puriorem.

Alia Scriptura testimonia.

CAPVT V.

SVnt alia testimonia scripturæ, ex quibus licèt diuersa via idem tamen colligitur, non sine probabili ratione. vt Ioan. 7. mirabantur Iudei dicentes de Christo Redemptore nostro, Quomodo hic literas scit, cum non didicerit, cum scilicet audirent illum citantem sacram scripturam, & interpretantem: & tamen si eodem omnino essent sacræ literæ

xx.
Ex alijs testimonijs scripturæ idem colligitur.

Ioann. 7.

literæ cōscriptæ sermone, scilicet prorsus vulgari, nulla erat, vt videtur, tantæ admirationis causa; cum potuisset, vel ex alphabetica sola puerili cognitione eas legere & citare, atque etiam, vt cæteri omnes alij, suo sensu exponere. meritò itaque mirabantur, cum non posset ad talem tantamque doctrinæ magnitudinem peruenire literarum ignarus.

Item 2. ad Timoth. 3. D. Paulus hortatur Timotheum, vt permaneat in ijs, quæ didicit; & subiungit, Quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. At si vulgari & cōmuni prorsus sermone erant tunc etiam sacræ literæ, non magni aliquid D. Paulus de Timotheo diceret, cum hoc esset toti fermè populo, imò omnibus pueris, qui prima elementa ab infantia discunt, commune. Sed ideo dictum videtur, quia cum non eodem essent omnino sermone conscriptæ, ipse Timotheus ab ipsa infantia, eis discendis, & intelligendis va cauerat, vt modò cōsueuerūt pueri

x.
2. Timoth. 3.

Latinè in scholis discere; & in illis postea diligenter versatus fuerat.

x i.
Actuum 4.

Rursus Actuum 4. mirabatur Pharisæi Petri & Ioannis constantiam; comperto, ait scriptura, quòd homines essent sine literis, & idiotæ. Quare indicatur iam aliquos esse, qui vacarent Hebraicis literis addiscendis, sicut modò Latinis, vtpotè iam aliqua ex parte à vulgari diuersis, & Hebraica antiqua conscriptis, quorum comparatione illi vocabantur idiotæ & sine literis. vnde glossa ordinaria in hunc locum ait, Idiotæ dicebantur, qui propria tantum lingua, naturalique scientia contenti literarum studia nesciebant. Itaque non parua hæc coniecturam faciunt, & superiùs allata testimonia etiam clariùs indicant, Saluatoris nostri tempore, imò & ante ipsum aliqua ex parte corruptam iam fuisse Hebraicam vulgarem, nec omnino eandem cum illa puriori. Sed ad reliqua pergamus extra Iudæam, in quibus maior adhuc distantia, & maior diuersitas, imò linguarum omnino differentia cernitur.

Quòd

Quòd tempore Christi Saluatoris nostri Iudæi dispersi in varijs prouincijs alijs linguis vulgariter loquebantur; et alia scilicet Hebraica, sacra Biblia scripta haberent, & diuina officia celebrarent, imò etià ante ipsum Christum.

CAPVT VI.

PRæterea ex alijs testimonijs ^{XII.} etiam ipsorum Iudeorum varias fuisse vulgares linguas, ^{Iudæi diuersarum linguarum, eisdem sacris literis Hebraicè tantum scriptis utebantur, et sacra ac diuina officia celebrabant.} ab Hebraica diuersas manifestè colligitur. Perspicuum est enim Iudæos fuisse per varias regiones & nationes, etià diuersarum linguarum, ante ipsum Christum dispersos. Atqui hi, cum diuersarum essent linguarum vulgariù, tamen sacris literis Hebraicè conscriptis, & officijs diuinis, eadem ipsa sola lingua Hebraica utebantur. Etenim plurimi manserunt, sicut cernerelicet apud Esdrā & Neemiā, inter Babylonios post captiuitatē, & apud Assyrios, lib. 1. cap. 2. 7. 8. & alijs; ^{Esdra lib. 1. cap. 2. 7. 8. & cetera.} imò etià ad Aegyptū tempore Hieremiam nō pauci contenderūt, vt apparet Hieremiam cap. 42. & 43. Aquila præterea Iudæus & Priscilla vxor eius, quos D. Paulus reperit, erant expulsi ab

ab vrbe Roma: quia expulerat Clau-
 dius Iudæos, vt dicitur in Actis Apo-
 stolorum cap. 18. quare antea conse-
 quitur Romæ habitasse Iudæos.

XIII.
 Actuum 9.

Et in dispersione discipulorum, ob
 persecutionē post mortem sancti Ste-
 phani protomartyris ortam, dicitur,
 quòd ibant discipuli Euangelizantes
 per varia loca, nemini loquentes ver-
 bum, nisi eis qui erant ex circuncisio-
 ne. Actuum cap. 9.

XIII.
 Actuum 6.

Ampliùs hi, qui erant ex synagoga
 libertinorum & Alexandrinorum &
 Cyrenensium, (qui sunt Africæ popu-
 li) & eorum qui sunt ex Cilicia, & A-
 sia, disputabant cum Stephano, & non
 poterant resistere sapientiæ, & spiri-
 tui, qui loquebatur, vt Actuum cap. 6.
 dicitur.

XV.
 Actuum 8.

Ad hæc Actuum 8. Eunuchus Ae-
 thiops Candacis Reginæ Aethiopum,
 qui longè alia vtuntur lingua, lege-
 bat rediens Hierosolyma ex sacris Bi-
 blijs Esaiam Prophetam, cuius locum
 illi interpretatus est sanctus Philip-
 pus, & eūdem postea satis instructum
 baptizauit.

Item

Item D. Paulus per synagogas Iu-
 dæorum in plerisque quidem locis
 extra Iudæā, vt Damasci, Ephesi, Co-
 rinthi, in Cypro & vrbe Roma, & ali-
 bi, Euangelium prædicauit, apud ipsos
 Iudæos, vt habetur in Actis Apostolo-
 rum, pluribus locis.

Et demum Actuum 2. cūm Apo-
 stoli loquerētur, accepto spiritu san-
 cto, varijs linguis, aderant tunc, vt ait
 scriptura, Iudæi religiosi, ex multis &
 varijs prouincijs, ac nationibus, di-
 uersarum linguarum, qui venerant ad
 diem festum. sic enim ait, Erant autem
 Hierosolymis habitantes Iudæi, viri
 religiosi ex omni natione, quæ sub cæ-
 lo est. Et paulò post: Nonne ecce
 omnes isti Galilæi sunt, & quomodo
 nos audiimus, vnusquisq; linguam
 nostram, in qua nati sumus? Parthi, &
 Medi, & Elamitæ, & qui habitant Me-
 sopotamiā, Iudæam & Cappadociam,
 Pontum & Asiam, Phrygiam & Pam-
 philiam, Aegyptum & partes Lybiæ,
 quæ est circa Cyrenē, & aduenæ Ro-
 mani, Iudæi quoque & Profelyti, Cre-
 tes & Arabes, audiimus eos loquen-
 tes

tes nostris linguis magnalia Dei.

*Apud Iudæos
diuersarū lin-
guarum non
fuerūt versa
sacra Biblia,
nec sacra &
diuina officia
vulgaribus
eorū linguis
celebrata.*

Iam ergo certum est, fuisse Iudæos ante ipsum Christū, tot & tam diuersarum linguarū vulgariū, & omnes hi tamen Hebraicis Biblijs vtebantur, & ad sacra, ritus, & ceremonias, & orationes, quæ Hierosolymis per sacerdotes fiebant Hebraicè, conueniebāt. Neque verò constat, aut scitur, neque facile quis vnquā ostendet, in tot & tam diuersis linguis, versa fuisse vnquam sacra Biblia, aut vetus testamētum ante Christū; aut in illis linguis Iudæorum sacra, & officia eorum diuina celebrata. At nō licet vllō pacto eorum temporum vniuersam Synagogam condemnare; aut asserere, eam errasse, vel malè fecisse, cū tūc fuerit verè Ecclesia Dei. non ergo necesse est, quod contendunt hæretici, vt vulgari passim quauis lingua sacra & diuina officia fiant, aut tradantur. Neque verò magis id expedire iudicauit antiqua Synagoga, sed potiùs, vt solū Hebraicè omnibus traderentur, & celebrarentur magis putauit conuenire; atque adeò id tantū sequuta est, & obser-

seruauit religiosè. Confirmatius hoc fit, quia etiam Synagoga, eo tempore spiritu Dei ducebatur, & gubernabatur, & tamen eo ducta spiritu id potiùs sequuta est. At hi noui homines, & Synagogam & spiritum sanctum reprehendent, quòd non ita constitutum erit, vt pluribus linguis, aut omnibus, (vt ipsi volunt) sacra scriptura, & sacra mysteria conscriberentur, & sacra fierent, quibus illa omnes intelligerent. Deus tunc non sic voluit, nec sic statuit, nec ita præcepit, vt sacra Biblia, sacræque mysteria, & diuina officia veteris legis in pluribus linguis conscriberentur, aut traderentur, sed solū Hebraicè; cū tamen Iudæi multarum nationum & linguarum per totum fermè orbem reperirentur. At hi Deum ipsum facti reprehendunt: & melius quid cogitant, & sapientius quàm Deus ipse, facere volunt, vt omnibus scilicet passim vulgaribus vertantur, & tradantur, & celebrentur; & quod impudētius est, sic Deum velle & præcipere mentiuntur, contra ipsum Deum.

Spiritus sanctus, quo gubernabatur olim Synagoga, nec id voluit, nec præcepit, præcipit tamen Lutherus & Calvinus, & eorum nequam spiritus.

Isti Deum & spiritum sanctum reprehendunt, & melius ac sapientius quid facere volunt.

Quòd

Quod post Christi ascensionem ab initio nascentis Ecclesiae ad nos usque, tum sacra Biblia, tum Missae sacrificium, & officia divina, alia lingua à vulgari diuersa, fuerint tradita; tum ab ipsis Apostolis, tum ab eorum discipulis; idq; pluribus & diuersarum linguarum nationibus.

Ac primò, ex traditione Apostolica.

CAPVT VII.

I.
Traditio Apostolica hæreticis aduersatur.

ATq; hæc, quæ diximus, Christi tempore, & ante ipsum Christum sic se habuere; at iam idem post Christi ascensum ostendamus. Primùm omnium iam constat, nouum testamentum, post Christum conscriptum ab Apostolis tantùm Græcè, præter Euangelium Matthæi, quod Hebraicè; & ex Hebræo deinde mox Apostolorum tempore, vel à D. Luca, vel à D. Ioanne vt alij volunt, versum quoque Græcè; ac paulò post etiam in Latina Ecclesia hæc omnia versa Latinè, vt suprâ ostensum est. constat item Apostolos prædicasse Euangelium per varias nationes & populos, ac regiones linguis

D. Lucas.
D. Ioannes.

33
QUAUIS LINGVA NON LEGENDIS. 33
dissidentes, idq; manifestum est, etiam ex suprâ dictis, ex quo esse traditionem Apostolicam prorsus conuincitur.

Sed tamen vt clariùs traditio hæc Apostolica constet, quam isti violant, breuiter per quas, qualésve prouincias Euangelium diffeminauerint, & quo illis sermone Euangelium reliquerint, & sacra tradiderint, referamus. Primùm ergo constat, per totum penè orbem prædicasse, secundum præceptum Domini, Prædicare Euangelium omni creaturæ. In Actis quoque Apostolorum eorum Euangelica prædicatio in pluribus regionibus describitur, & ex D. Pauli Epistolis, in quibus plurimum meminit prouinciarum, idem colligitur. vnde illis, ad Roma. cap. 10. citans psalmum 18. palàm hoc asserit dicens, In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et præterea, fuisse eos sortitos inter se diuersas prouincias, refert Eusebius lib. 3. cap. 1. Ecclesiasticæ historiae, sic dicens: D. Thomas sortitus est Parthos, Mathæus Aethiopiam,

II:
Apostolos per varias regiones & prouincias diuersarum linguarum Euangelium prædicasse.

Rom. 10.
Psal. 18.

Eusebius Caesariensis.

C Bar-

Bartholomæus Indiam citeriorē, Andreas Scythiā, D. Ioannes Asiam, vbi apud Ephesum commoratus est, & sepultus, D. Petrus Pontum, Galatiā, Bithyniam, Cappadociā, ceterasq; cōfines prouincias, & ad vltimum in vrbe Roma commoratus; vbi & crucifixus est, deorsum capite inuerso. D. Paulus, vt de se ait ipsemet ad Roma. 16. ab Hierusalē vsq; ad Illyricū repleuit Euangelium Christi, & ad vltimū Romæ sub Nerone coronatus est. hęc ibi. Quot aut in tot, tamq; latis regionibus linguas fuisse putamus, cum sub vno Mithridatis imperio viginti duas fuisse linguas legamus? Ex comitibus D. Pauli Crescēs & D. Dionysius Areopagita ad Gallias missus est. Marcus D. Petri discipulus, primus in Aegypto Euāgelium prædicauit, & à Diuo Petro missus ibidem Alexandrinā Ecclesiam cōstituit & rexit. Iacobus minor Episcopus fuit Hierosolymitanus. atq; hęc etiā ex Eusebio. Sed Philippus quoque Samariæ & Eunuchus Candacis Regine Euangeliū annunciauit, vt habetur in Actis Apostolorū. Et D. Iacobus maior Scythis præ-

Eusebius.

Actuum 8.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 35
dicauit, & apud Thraces, & in Hispania, vbi corpus eius Cōpostellā delatū, gloriose colitur. Et deniq; varij alij, per varias regiones & linguas; nā ideo acceperunt donū linguarū, vt diuersis regionibus, diuersarū linguarū, Euangeliū prædicarent. Itē D. Thomā Germaniæ fuisse Apostolū, & ibi Euangeliū prædicasse, asserit D. Hieron. in Catalogo, atq; Sophronius, & ante eū ex traditione patrū, vetustissimus martyr D. Dorotheus Tyrius, ante concilium Nicentim, clarissimus, in Synopsi: cui suffragatur illud, esse nempe vetustissimas Ecclesias in Germania, vt Oudtraiecti ad Rhenum, & Argentina, & alibi D. Thomæ dedicatas.

*D. Hieronymus.
Sophronius*

*Dorotheus
Tyrius.*

Iam verò, cum hoc sit, tamē cōstat, non eos omnibus ijs linguis, scripsisse nouum testamentū, vt suprā diximus, sed solū Latinè, Græcè, & Hebraicè, neq; ipsos id vertisse; sed neque legimus, id eos imperasse, vt fieret, neque factum est. Quare si oportebat, vulgari sermone passim, & sacra Biblia tradi necessariò, & sacrificium Christi celebrari, & officia diuina

*III.
Apostoli et eorum discipuli
sacra, aut diuina officia,
et sacra Biblia, nō in omnibus partibus
linguis tradiderunt, aut vererunt, nec id fieri mādauerunt,
nec ante hoc*

nostros non
tores religio
nis id factum
est.

Istorum do-
gma & facta
Apostolorum
factis sunt cō-
traria, &
ipfos Aposto-
los, & disci-
pulos Domini
reprehendunt,
& condem-
nant.

III.

peragi (vt heretici aiunt) haud dubiè
condemnantur, & reprehenduntur ab
eis Apostoli & eorum discipuli, qui id
non fecerunt. condēnantur, inquam,
impiè, & flagitiosè, ingenti impuden-
tia, ab eis, omnes Apostoli & eorum
discipuli. Ipse Thomas non eis Ger-
manicè conscripsit Euangelium, aut
transcripsit, vel officia eis tradidit di-
uina Germanicè: At ipsi D. Thomā
& factis & dogmate reprehendunt.

Rursus D. Marcus assumpto Euan-
gelio, quod Græcè conscripserat, per-
rexit Alexandriam, & ibi Ecclesiā ma-
gna sanctitate fundauit, & rexit. At
deuisset, ad eos non Græcè, sed Aeg-
yptiacè, Euangelium conscriptum
deferre, vel ibidē certè conscribere.

Præterea D. Barnabas, vt idem ait
Eusebius, vsque ad Indos Orientales
citeriores penetrauit, & illis, eodē au-
thore, reliquit Euangelium Matthæi
Hebraico sermone cōscriptū. At verè
deuisset scribere, & relinquere, se-
cundum hos Apostatas nostri tem-
poris, non Hebraico, sed Indico ser-
mone conscriptum Euangelium.

De

De D. Bartholomæo, ait D. Hiero-
nymus lib. de viris illustribus, Indis
Euangelium Christi prædicasse, & eis
Euangelium Matthæi tradidisse, & A-
lexandriam secum reuertentem re-
tulisse: At debuisset Aegyptiacè secun-
dum hos, & Indicè.

Amplius ipsemet D. Matthæus, qui
Hebraicè scripsit, vt ait D. Hierony-
mus in prologo Matthæi, & Eusebius
lib. 3. cap. 24. Ecclesiasticæ historiæ,
non scripsit Indorum, aut Parthorum
Medorumve lingua, cū tamē esset itu-
rus ad Indos, & alias nationes: At Lu-
theranorum & Calvinistarum iudicio
melius fecisset, si conscripsisset potius
Indorum idiomate, aut corū, quibus
Euangelium annunciabat; & singulis
propria lingua transcriptū reliquisset
Euangelium, & diuina officia, quod
non fecit.

Ad hæc, Epistolas suas Apostoli, vni-
co tantū idiomate, & vnica dialecto
scripserunt: cū tamen populi, ad quos
scripserant, diuersarū essent dialecto-
rum, & idiomatum. Imò D. Iacobus
Apostolus duodecim tribubus, quæ

C 3 erant

VI.
D. Hierony-
mus.VII.
D. Hierony-
Euseb., Casar.

VIII.

erant in dispersione, Græcè scripsit: quanuis illorum alij inter Assyrios, & Chaldæos, alij inter Afros, alij inter Græcos, alij inter Latinos sparsim uerēt; & præterea, quod plus est, cum ipsi omnes natione Hebræi essent.

ix. D. item Petrus vnā Epistolā scripsit electis aduenis dispersionis Pōti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ; quas prouincias dialectos habuisse diuersas, cum latè paterent, consentaneum est.

x. D. itē Ioannis Epistola ad Parthos scripta est, sicut Higinus Papa prima Epistola, & D. Augustinus lib. 2. quæsti. Euangel. q. 39. referunt.

xi. Sic etiā Paulus Romanis, quorū propria lingua erat Latina, scripsit Græcè; cæteras etiā Epistolas ad variarum prouinciarū populos, Corinthios nimirum, Galatas, Ephesios, Thessal. vna & eadem dialecto tantum scripsit.

xii. Imò verò D. ipse Paulus in tot linguis debuisset Epistolas conscribere, quot nationibus Euangelium tradidit linguarum diuersarum, cæteri deniq; Apostoli tot linguis Euangeliū conscri-

39
QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. bere, in quot linguis prædicarunt, secundum istorum nouorū pseudoapostolorum decretum. præsertim quia Apostoli acceperunt linguarum donū, & ita potuerūt in quauis lingua facile conscribere, & tamen noluerunt, nec fecerunt. Manet ergo, perspicuè probata Apostolica traditio aduersus hos. Sed iam post ipsos Apostolos, Catholicæ Ecclesiæ vsum & morem, ab illis acceptum, & traditione perpetua religiosè conseruatum prosequamur.

Ex vsu Ecclesiæ tam Latine Occidentalis, tum Græcæ & Orientalis, atq; eius traditione.

CAPVT VIII.

IAm ergo ex vsu Ecclesiæ, & regula traditionis Apostolicæ idē omnino cōuincamus; sic, inquā, olim Apostolos instituisse, & fecisse. Ac primò in Occidentali Ecclesia Latina, deinde in Græca & Orientali. A temporibus igitur Apostolorū in Latinā linguā tum Biblia sunt versa, vt diximus, tum etiā sacra facta eadem lingua, & diuina officia recitata; non solum Romæ, sed etiam in cōpluribus Occidentis regionibus, & prouincijs,

x.
In compluribus Occidentis regionibus diuersarum linguarū, sacra & diuina officia, Latina lingua semper ab initio nascentis Ecclesiæ celebrata.

& nationibus diuersarum linguarum. Quod sic probatur. Hodie videmus in Italia vniuersa, in Germania, & Bohemia, Polonia, Prussia, Gallia, Belgica, & Celtica, & Aquitania, Anglia, Scotia, Hybernia, Hispania, & olim etiam in magna parte Africę, & alijs Occidentis partibus sacra fieri, & facta fuisse à multis annis Latinè, & diuina officia quoque celebrata. Neque verò in istis prouincijs, vllum extat antiquitatis monumentum, vnquam facta fuisse, aut persoluta antea proprio idiomate; neq; memoria, quādo hæc cœperint Latinè in eis fieri, aut dici. Et quanuis id de aliqua fortasse lingua, aut prouincia, quis cōminiscatur, de cæteris omnibus vulgaribus linguis nō ita fingere potest. ergo necessariò cōuincitur esse hoc & fuisse traditionē Apostolicā; & per ipsos, vel per Apostolorū discipulos introductū in initio, in earum regionū conuersione.

II. At dices, quo modo id probas? Respon-
 sion deo per illā D. Augustini regulā:
 Si qua reperiatur in vniuersali Eccle-
 sia cōsuetudo circa fidē, cultū, & di-
 u-

regula cogno-
 scēdi traditio-
 nē Apostolicā
 qua cōuincun-
 tur prophæ-

uinū, cuius in Apostolorū literis mē-
 tio nō fit, neq; in alio Concilio de no-
 uo reperitur cōstituta, & tamē origo
 nesciatur, neq; eius extet memoria;
 credendum est Apostolicam esse tra-
 ditionem, & vt talem esse venerandā.
 Qua regula sæpe vtitur D. Augustin.
 & sæpe illa se defendit aduersus Do-
 natistas, qui in multis, quæ Aposto-
 lica traditione constabant, scripturā
 importunè petebant. Et tanti eam vi-
 detur fecisse, vt centies illam repetat
 in suis operibus, & maximè libro de
 Baptismo contra Donatistas. Multa,
 inquit, non inueniuntur in Apostolo-
 rum literis, neque in Concilijs poste-
 rorum, & tamen quia custodiuntur
 per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab
 Apostolis tradita & commēdata cre-
 duntur. Et lib. 4. cōtra Donatistas ca.
 24. Quod vniuersa, inquit, tenet Eccle-
 sia, neq; à Concilijs institutū, sed sem-
 per retentum est, non nisi autoritate
 Apostolica traditum, rectissimè credi-
 tur. idē cōfirmat in Epistola ad Ianua-
 riū & lib. 2. contra eosdē Donatistas.

Beatissimus quoq; Leo in sermo-

C 5 ne

S. Leo Pa-
 pa 14

maiores anti-
 que & apos-
 tolica reli-
 gionis.

D. August.

ne 2. de Pentecoste, cum ipso D. Augustino consentiens, vniuersales oēs Ecclesiæ consuetudines, de traditione Apostolica prodijisse, affirmat. Dubitandum, inquit, non est, quicquid ab Ecclesia in consuetudinem est deuotionis retentum, de traditione Apostolica, & sancti spiritus prodire doctrina. Quæ regula profectò maximè obseruanda, & religiosè custodienda, nullo autem modo contemnenda est; nisi volumus sacrilegè cōtra Dei præceptum terminos transgredi, quos posuerunt patres nostri.

III.

In Germania, Gallia, Anglia, &c. ante Lutherum, sacra et diuina officia Latina lingua ab initio nascentis Ecclesie semper fuerunt celebrata.

Heretici Apostolos et eorū

Igitur cūm constet, in Germania, Gallia, Anglia, Hispania, & cæteris Occidentis regionibus, Latinè antea Missæ sacrificium, & diuina officia tradita, & celebrata, & citra originis memoriam; vtique confitendum est, atque adeò credendum, ex ipsa prima ipsarū conuersione id incepisse. Nam hæc sola est causa, ratio, & origo, cur hodie sic retineāt, & retinuerint ante Lutherum. Quare quicumque aliud postulat, aut assērit non licere aliter, quā lingua vulgari fieri, is verè aduer-

uersatur Apostolis ipsis, & Apostolorum discipulis, & eorū facta vult temerariè corrigere, & eos vel insipientiæ, vel imprudentiæ condemnare, quæ hæc nesciuerint; vel impietatis redarguere, qui nō ita fecerint, vt scilicet vulgari omnia lingua passim singulis quibusdā nationibus, & per singulas quasque linguas hæc tradiderint.

Idem prorsus & eodē modo potest probari ex eadem regula traditionis de Græca Ecclesia. Nā hodie videmus multas diuersarū linguarum prouincias, quæ sacra Græcè faciunt, vt in vniuersa Græcia, & in Asia minori & maiori non pauci, & in Moscouia, & in insulis Crete & Cypro, & aliqui apud Aegyptum, imò & in Calabria, & Sicilia aliqui; & olim quoque Pontus, Bithynia, Cappadocia, Thracia, Cilicia, Antiochia, cum alijs Orientis regionibus Græcum sequebantur ritum, & Græcè cūcta peragebant; cūm tamē inter hos plures, atque diuersę linguæ & modò sint, & olim fuerint.

Idem ostēdi potest de alijs, qui Hebraicè, seu Chaldaicè sacra, & officia diui-

V. Apud eos, qui hodie Hebra-

IIII.

Apud ecclesiā Græcā eadem traditio, & apud alios, qui Græcè hodie celebrāt.

V.

icè celebrat eadem traditio. diuina celebrant; id quod hodie præstant apud Iudæam aliqui, & apud Mesopotamiam, apud Armeniã non nulli, & apud Aethiopiam aliquot: imò apud Indos hodie Orientales prope flumen Indum degentes, satis notos Lusitanis, & nostris Patribus Societatis IESU habitantibus Goæ, quæ Lusitani Regis est insula, in ostio fluminis ipsius Indi sita; in sacris & diuinis officijs Hebraicæ linguæ vsus hætenus perseuerat. Hi etenim Indi Christiani Hebraicis Biblijs vsque in hodiernum diem vtuntur, & diuina peragunt officia, cum longè sit alia, ac diuersa vulgaris ipsorum lingua. qui quidè Indi Christiani D. Thomæ vocantur, & ab ipso D. Thoma profitentur se Euangelium accepisse. nec verò longè hi distant ab vrbe ipsa Calamine, in qua D. Thomas martyrio coronatus est.

VI.

Non possunt reddere rationem hæretici nostræ ætatis, cur sint Iam tandem quid mihi respondeat Hæreticus, qui nihil vult admittere, quod nō sit sacris literis expressum, ac Christi voce ac factis confirmatū: agè Lutherane vel Calvinista, vel qs alius

us nouator religionis, agè, Christus *contrariū Apostolis, & eorum, successoribus, & eos nolunt imitari.* non cōsecrauit Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, &c. neq; Apostoli, neq; eorum discipuli, neq; eorū successores, neque alijs linguis vulgaribus; cur tu vis Germanicè, Gallicè, aut Anglicè, & omnibus vulgaribus linguis consecrare? Quare non potiùs imitaris Christum? vel Apostolos? & eorum discipulos? qui Latinè tātum, Græcè, vel Hebraicè, officia diuina pegerunt, & celebrarunt? cur, inquam, contra eorum institutum, vis tu, vt omnes alij passim quauis vulgari lingua celebrent? quod ipsi non fecerūt, nec eorum successores, sed neq; expedire iudicarunt, aliàs profectò fecissent. cur, inquam, eos nō imitaris, & sequeris, sed illis contrarium potiùs facis, & alijs faciendum præscribis? planè te indicas ex Christi discipulis & Apostolorum non esse, sed omnino dissimilem; & nec tibi placere eorum religionem, cuius facta non probas, neque imitaris. Ac si nō licet (vt tu garris) aliter quàm vernacula lingua diuina tradere ac celebrare;

brare; nō ergō id licuit Apostolis, nec corū discipulis aut successoribus, sed malè fecerūt. videte obsecro, in quātam isti blasphemiam incurrant, & quātam hic sit temerarius & impius error. sed ad alia pergamus.

Quòd etiam apud Graciam & Orientalem Ecclesiam non omnes diuersarum nationum intelligerent, quæ in diuinis officijs dicebantur.

CAPVT IX.

REpetendum hoc loco memoria est, quod superius fuit demonstratum; sacra Biblia ante Christi aduentū à Septuaginta solū fuisse cōuersa; deinde post Christū sex alias extitisse Græcas versiones, quas in vnū Origenes collectas Hexapla nominauit. Ex ijs iam ostēdamus, non omnes etiā apud Græcos, & apud Ecclesiā Oriētalem, qui illis in ipsorum Ecclesijs utebantur, ea intellexisse, quæ recitabantur & dicebantur. Ac primò de versione Septuaginta omnium celeberrima videamus. de hac D. Chrysostomus in Matthæi

D. Chrysoſt.

thæi homilia 5. Ad faciendam, inquit, verè translationis fidem, omnibus alijs iure Septuaginta interpretes sunt digniores. At hanc summè inter Græcas authoritatis interpretationē non omnes Asiæ & Oriētales populi, cum diuersarū essent linguarū, vulgò intelligebant; vt Armenij, Assyrij, Galatæ, Aegyptij, &c. imò etiā cum ducentis, vel, vt alij volunt, trecentis quadraginta vno, plus minùs, iam ferè annis ante promulgatum Euangelium, & quidem docta tunc Græcorum lingua, scripserint; quo tamen tempore, trecentorum videlicet annorum spatio, variè solent in vulgaribus linguis, fieri mutationes: fit, vt etiam apud eosdem ipsosmet, qui Græcè loquerentur, iam esset mutata aliqua ex parte dialectos.

Itē tamen, vt antea diximus, sex aliæ trāslationes ex Hebræo in Græcū sermonē postea factæ fuerint; tamen earū prima sub Adriano Imperatore facta est ab Aquila Pontico. Quare Apostolorū tempore saltem, non fuit nisi vna Septuaginta interpretum; quam

*I.
Non eēt Asia
populi, & alij,
quæ ut illis
tur versione
Septuaginta
in ecclesijs, ea
intelligebant,
quæ ex illa
recitabantur.*

*Spatio trecentorum
annorum
solet mutari
linguæ dialectos,
aliqua
ex parte.*

*II.
Græci diuersarū
linguarū
& dialectorum
diuersarū,
vna Septuaginta
versione Apostolorū
tempore contenti erant.*

quam omnes hæretici diuersarū dialectorum, licet eiusdem linguæ, intelligere non commodè possent, ne dum alij Asiatici, aut Afri, diuersarū linguarum longè à Græcia differentium. Et tamen ex istorum nouorum pseudoeuangelistarū sentētia oportuisset secundum omnium proprias dialectos, omniumq; linguas Orientalium conuerti, vt omnes commodè intelligerent. At hoc neq; Apostoli, neq; Græci, nec alij Orientales populi fecerunt, sed vnica omnes versione communi Septuaginta contenti erant, vnde & ipsi Apostoli frequenter eam meritò citarunt.

III.

Etiam si postea sex alie facte Sed tamen concedamus postea sex illas translationes prodijisse, & eas receptas, & ab aliquibus approbatas fuisse, scilicet Aqlæ Profelyti, & Symmachi Iudaizantis, & Theodotionis Ebionitæ, cum quinta postea in Hierico reperta, & sexta Nicopoli, & eas publicè in Ecclesia lectas esse. nam & septem harum tantum translationū, *D. Hieronym.* D. Hieronym. meminit tum alijs locis, tum in Catalogo scriptotum Ecclesi-

Ex pseudoeuangelistarū sentētia oportebat sacra Biblia versi secundū omnes Græcas proprias dialectos, & omnium gentiū linguas.

Etiam si postea sex alie facte versiones Græcæ, tam multo plures, quæ sex erant linguarum gentium, & à Græca diuersæ.

elestasticorum; & Euthymius, qui *Euthymius.* post D. Hieronymum sexcentis annis amplius vixit, eas tantum septem translationes veteris testamenti commemorat. At verò omnes istæ interpretationes plusquam septem non sunt: multo autem plures tunc erant linguæ gentium, & populorum Orientalium, vt constat, Armeniæ, Pales-tinæ, Mesopotamiæ, Persiæ, Mediæ, Georgiæ, Scythiæ, Arabiæ, Aegypti, &c. ac omnes hæc versiones, Græco tantum sermone conscriptæ erant, vt qui alterius linguæ essent, intelligere non possent. Et demum Attico maxima ex parte sermone conscriptæ, vt qui Ionicus esset, Aeolicus, Doricus, & Laconicus, ob dialectos & phrasim eorum diuersam, commodè eas intelligere non quierit. Imò verò si in singulis his Græcorum dialectis ad rusticos accesseris eiusdem quoq; dialecti; vt Ionicos exēpli gratia, vel Doricos rusticos, vt semper ferè contingit; plurimum diuersos fuisse sermone credendum est. diuersos, inquam, ab eiusdem etiam idiomatis, Doricis *III.* *Oēs hæc versiones Attico magna ex parte sermone conscriptæ erant vt non commodè ab alijs Græcis dialecto differētibus, intelligi possent Doricis, Ionicis &c.* *V.* *Rustici multo minus, & præsertim diuersarum dialectorum, eas poterant intelligere.* D nem-

nempe, vel Ionicis politioribus hominibus, & in aulis Principum, atque amplioribus ciuitatibus degentibus, ut fit. Quare cum hi ab illis differrent, & illi rursus ab Attico sermone distarent, & Atticus rursus ab antiquo sermone, quo scripta illa fuerant, tertio gradu, non parum dissideret; fit, ut istis tribus distantie ac differentie gradibus, vix aliquid possent inferiores illi homines & rusticiores (quorum tamen maxima pars est reipublice & Ecclesie) intelligere atque percipere.

VI.
Varia exemplaria Septuaginta.
D. Hierony.

Præterea D. Hieronymus in Prologo in Paralipomenon, de translatione Septuaginta loquens, & de varietate exemplarium eius; Pro varietate, inquit, regionum diuersa feruntur exemplaria. Et paulò post: Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat authorem. Constantinopolis usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouincias Palæstinos codices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus euulgarunt, totusque orbis hac inter se trifariam
 varic-

Origenes.
Eusebius.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. SI
 varietate compugnat. Loquitur autem D. Hieronymus de sola Septuaginta versione. At quis dubitet, D. Hieronymum, cum ait legi Palæstinos codices, de illis intelligere lectionibus, quæ in Christianorum Ecclesijs, & sacris conuentibus fiunt. Nam si de priuata lectione cuiusque quæ fit domi intelligeretur, fallum id esse videretur, cum in priuatis lucubrationibus non solum vnam, sed omnes euoluere sit liberum, & ita omnes studiosi soleant: ergo accipiendum id est de lectione publica, in Ecclesia fieri solita. Iam hinc constat, in Alexandria & Aegypto, quæ alia vulgari lingua loquebantur, vestros tamen tunc fuisse Græca editione. Et præterea à Constantinopoli usque ad Antiochiam constat plures fuisse vulgares linguas intermedias, præter Græcam, ut Galatarum, Cappadocum, Ponti & cæterorum. Sed de Galatis quoque D. Hieronymus ait in expositione capituli tertij ad Galatas, propriam linguam habuisse suo tempore, penè
 D 2 can-

Versio septuaginta in ecclesia legi solita.

In Alexandria et Aegypto, & apud Galatas, Antiochia, & in alijs diuersarum linguarum prouincijs, Græca editione tempore D. Hieronymi utebantur.

candem, quæ apud Treuiros; quæ tamen Treuerensis longè erat, & est à Græca diuersa. Cùm igitur in toto Oriente doctæ istæ interpretationes legerentur publicè in Ecclesia; nec eas indocti, aut idiotæ Græci diuersarum dialectorum, ac multò minùs Barbari reliqui Asiatici aut Afri diuersarum linguarum intellexerint; planè consequitur, in ipso Ecclesiæ nascentis exordio, Ecclesiastica officia in ijs linguis edita confiteri, quas vulgus hominum ignorabat, idq; nò solùm apud Occidentalem Ecclesiam, sed etiam apud Græcos, & Orientalem.

VII.

In nouo testamento multa sunt Hebraico permixta, quæ nec Græci, imò nec ipsi tunc Hebraei fati intelligebant.

Apostoli etiam quàm plurima reliquerunt in ipso nouo testamento Hebraica vocabula permixta, quæ Græci non intelligebant, & ea reliquerunt sine interpretatione, idq; vt credere fas est, ob mysteria quædam, quæ in illis continebantur occultiora; sed nec voluerunt ea vertere Græcè cùm possent; imò quædam eorum sunt huiusmodi, vt non solùm tunc à Græcis, qui Hebraicè ignorabant, sed

vix

vix quidem aut tunc, aut modò eorū energia satis intelligi valeat. Qualia sunt Halleluia, in Apocalypsis 19. Itē Osanna, Matthæi 21. Lucæ 19. & Marci 11. & Ioann. 12. Item Sabbaoth, ad Romanos 9. & Iacobi 5. Item Racha, Matth. 5. Amen, in singulis penè noui testamenti capitibus, & alia his similia. Quo argumento & testimonijs hoc saltem necessariò conuincitur, non esse necesse, vt omnia omnes intelligant; imò neque expedire quidem; quia si expediret, utiq; fecissent; & præsertim quia id facillè præstare poterant; sed & spiritus sanctus, quo afflati scribebant, ad id eos, si sic melius foret, impulisset.

*Apocalyp. 19.
Matth. 21.
Lucæ 19.
Marci 11.
Ioann. 12.
Rom. 9.
Iacobi 5.
Matth. 5.*

Apostoli non ita fecissent, si contrarium melius foret, nec spiritus sanctus, quo afflati scribebant.

Nouum item testamentum, sicut Apostoli scripserunt, Græci retinuerunt, & retinent; sed neq; Apostoli pro ipsorum Græcorū dialectorū diuersitate euāgelia conscripserūt per singulas eorum puincias, aut in omnium aliarum linguarum sermone, vt diximus. Atqui si ratio Lutera-

VIII.

Græci retinuerūt & retinent nouum testamentū, sicut Apostoli scripserūt, nec mutarunt iuxta diuersas eorum dialectos.

D 3 norum

norum spectetur, meliùs tunc intelligerent, & vtilius sic foret.

IX.

Græci ferè omnes Missæ sacrificium celebrant, & celebrarunt, sicut à D. Basilio scriptum est, nec mutarunt secundum varias linguarũ dialectos, & similiter officia diuina.

Missæ etiã sacrificiũ, sicut à D. Basilio conscriptũ est, ferè oēs celebrãt, & hæctenus celebrarunt, non verò secundum varias eorũ dialectos, aut linguarum aliarum varietatem, neque officia diuina similiter. Sed esto, tres liturgias, hoc est, Missæ celebrationẽ, Græcè conscripserint, (vt antea diximus) D. Basilius, D. Chrysofomus, D. Epiphanius. At multò plures erãt linguæ, sed & oēs hi penè sermone Attico: ita vt ab ijs, q̄ alterius erant dialecti, non cõmodè intelligerẽtur, & ab alijs, qui diuersarum erãt linguarum, ne intelligerẽtur quidẽ, nisi à doctis. Neq; tamẽ ob id putarũt, aliqd religionis, aut pietatis deperire, sed conseruari potiùs vnitate, & vnus linguę doctioris & latiùs patentis, & in qua tradita eis primò fuerant, communione, & conseruatione. Istis verò religionis nouatoribus, hoc eorum consiliũ nõ probatur nouatoribus religionis. placet.

Pietas & religio lingua vnitate conseruatur, tamẽ hoc salubre cõsiliũ nõ probatur nouatoribus religionis.

Ex

Ex vsu & praxi præsentis Ecclesiæ vniuersalis.

CAPVT X.

I.

EX vniuersalis Ecclesiæ præsentis vsu & praxi idem quoque conuincitur. Nam præsentem Ecclesiam condemnarent, & non solũ Latinam, sed Græcam, & Orientalem, atque vniuersam denique omnium prouinciarum, & nationum, quæ quidem hodie non vulgari & propria lingua, sed vel Latina, vel Græca, vel Hebraica celebrãt, & officia persoluunt diuina. Vnde hic solus præsentis Ecclesiæ vniuersalis, tot tamq̄ue multarum regionum præsentium vsus, esse satis Lutherano aut Calvinistæ deberet, vt eidem consentiret, & vnionem seruaret, non verò schismata, diuisiones, & scissiones Ecclesiæ, & religionis amaret, & disseminaret.

Vniuersalis præsentis ecclesiæ vsus, nõ lingua vernacula, sed antiqua Latina, Græca, vel Hebraica celebrat, & diuina peragitur.

Hodie etiam in Italia, non amplius vulgò Latinè loquũtur, imò à multis iã annis loqui desierũt, & tamẽ sacrum semper fit Latinè, tũ Romæ, tũ in vniuersa Italia: Quod solũ satis esset, vt non pigeret imitari. Si quidem

II.

in ea principium & sedes, nostræ est, & semper fuit, religionis: & ab illis ad totam Occidentalem Ecclesiam fides & religio à prima eius origine hætenus dimanauit. Veruntamē non solum in Italia, sed in tota hodie ecclesia Occidentali, Hispania, Gallia, & cæteris Occidentis prouincijs (ijs exceptis, qui se proprio iudicio condemnantes separarunt) & apud Indos quoq; latè patentes, vastis & amplissimis regionibus tum Occidentales, tum Orientales, qui subsunt vel Hispaniarum regi Philippo, vel Lusitanie regi, ac per Societatem IESU, aliosque Ecclesie sanctos ministros, sunt conuersi, id vnanimi consensu ab omnibus obseruatur.

III. Hodie quoq; Ecclesia Græca corruptè loquitur Græcè, vt constat nunc de eorum lingua vulgari, ita vt non intelligant Græcam veterem: & tamen tum sacrificium Missæ, tum officia diuina antiquo illo Græco sermone celebrant, tum sacra Biblia eodem conscripta retinent. Et non solum loquuntur quoquo modo corruptè, sed
in

in pluribus hodie eorum regionibus, alia loquuntur longè diuersa lingua vulgari, vt Turcica, vel Sclauonica, vel Syriaca, aut Arabica &c. Et tamen cuncta, vt diximus, officia diuina Græca veteri lingua peragunt.

Neque verò aliqui hodie sunt, qui Hebraicè vulgò loquantur, imò vix temporibus Apostolorum, vt vidimus, reperire licebat, qui vero & puro sermone Hebraico vterentur vulgariter; sed certè id nunc experimento constat; cum neque in Iudæa, neque in vicinis regionibus Hebraicè hodie loquantur, vbi lingua ea & maximè vigebat, & perfecta est reddita. At verò tum ibidem, tum in alijs nationibus, vt apud Aethiopiã, Mesopotamiam, & alias prouincias Hebraicè, Chaldaicè antiquo sermone, sicut frequenter iam diximus, aliqui sacra faciunt & officia diuina.

Imò verò apud Aegyptios, qui hodie faciunt Arabicè, & apud Russios, qui nec Latinè, nec Græcè, sed alia diuersa lingua faciunt, vix aut ne vix quidē, populus hodie quicquã intelligit.

D 5 Quare

Quare manifestè totam Ecclesiam præsentē, & Orientalem, & Occidentalem, etiam eos, qui alijs linguis, à Latina, Græca & Hebraica diuersis faciunt, ij spurij & degeneres Ecclesiæ filij, (quiasserunt debere sacrum & officia diuina fieri passim vulgari sermone, quo omnes intelligant) impudentissimè reprehendent; & errasse, errareque, ac malefacere hac in re vniuersalem Ecclesiam perfri cta fronte confitebuntur. Quod quidem, vel solum satis esse deberet ad eorum curiosam impietatem & sacrilegam curiositatem conuincendam: cùm Ecclesia hodie, per vniuersum mundum dispersa, tam latè ferè patens, atq; orbis ipse, per omnes mundi plagas, Orientem & Occidētem, Septentrionem & Meridiem, vbicunq; ferè Christiani sunt, contrarium obseruet. atque hæc ex præsentivsu & praxi Ecclesiæ.

Vniuersalem præsentē Ecclesiam hodierni heretici perfri cta fronte reprehendunt, & conuincunt.

Ex testimonijs Sanctorum de Missæ partibus & officijs diuinis.

CAPVT

SEd varijs quoq; Sanctorum testimonijs, qui partes Missæ citant, & diuinorum aliorum officiorū, à temporibus Apostolorum idē ostenditur. Nam Doctores diuersarum prouinciarum, vt Gallia, Hispania, Africa, Italia, Aegypti, & aliarum regionum, citant has Missæ & diuinorum officiorum partes, nō tantum easdē, sed (quod plus est) eisdem omnino verbis, sicut nos habemus. Quare signum est perspicuum, & eomodo, quo nunc fit, & communi illis omnibus lingua, scilicet Latina ijs, qui Latinè; aut Græca ijs, qui Græcè scripsere, hæc suo tempore fuisse celebrata. Nam si vulgari sermone apud singulos facta fuissent, non sic referrent, neq; citassent, eodem modo, & eisdem prorsus verbis, vt nos habemus, sed vnus vno modo, alius alio. Præsertim quia sic sæpe, cùm illa referunt, dicere consueuerunt, Sicut nos cantamus, Sicut recitamus quotidie, Sicut legitur in Ecclesia, & similia his. Quòd autem easdem partes Missæ, &

Diuersarū regionū & linguarum Doctores, citantes Missæ partes, easdem, et eisdē verbis, sicut nos habemus, Latine, vel Græcè indicat, communi omnibus, non verò propria singulorum lingua fuisse celebratum, &c.

& diuinorum officiorum, eisdemque verbis recitent, sicut nos habemus, hi varij diuersarum linguarum Doctores, iam ostēdamus, & ex multis, quod satis erit, aliquot proferamus.

I.
De Præfatione Missæ, & Pater noster.
 Primò illa quæ in Præfatione Missæ nunc dicuntur, (Sursum corda. Respon. Habemus ad Dominum, Gratias agamus Domino Deo nostro. Respon. Dignum & iustum est) refert **D. Augustinus** Africanus Hipponensis Episcopus, de bono perseverantiæ lib. 2. cap. 13. idem **D. Augustinus** de sancta viduitate, & sermone de tempore 44. & super illud Euāgelij, Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, &c. Item **D. Cyprianus** Episcopus etiam Africanus Carthaginensis in expositione orationis Dominicæ. At hi erant natione Afri, & Hippone præterea ac Carthagine, vbi erāt Episcopi, Africè loquebātur, seu Punicè. Idē habet **D. Ambrosius** Mediolanensis Episcopus in suo Missali. Item similiter Græci Græcè, eisdem penè verbis totius præfationis meminerunt, vt **D. Basilus**, & **D. Chryso-
 stomus**,
 gijis,

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. **61**
 gijis, & **D. quoque Chryso-
 stomus** rur-
 sus partis eius meminit, homilia de
 Encenijs. Præterea, Pater noster in
 Missa recitari, ait **D. Hieronymus** lib. *D. Hierony.*
 3. aduersus Pelagianos.

II.
De Canonis Missæ.
 Illa Canonis, Qui pridie quàm pa-
 teretur, &c. vsque ad finem consecra-
 tionis, cū magna alia parte Cano-
 nis, **D. Ambrosius** ad verbum refert, *D. Ambrosius*
 de Sacramentis lib. 4. cap. 5. & 6. & in
 suo Missali. Canonis etiam frustula
 citantur à diuersis Doctoribus, vt à **D.**
Irenæo vicino Apostolorum tempo-
 ribus & Galliarum Episcopo, à **Cle-
 mente** Alexandrino, à **Tertulliano**,
D. Cypriano Carthaginensi Episco-
 po, & ea quidem, vt hodie habemus;
 sed & Græcus **D. Basilij**, & **Chryso-
 stomus** canon non magnopere à nostro,
 aut inter se, differunt.

III.
De hymnis, antiphonis, et psalmis.
 Hymnos quoque, quos cantamus,
 à **D. Marco** in conuentibus Alexan-
 driæ fuisse compositos, ait **Eusebius**
 lib. 7. Ecclesiasticæ historiæ cap. 18. At
 verò Alexandriae populus Latinè non
 loquebatur, neque Græcè. Quibus **D.**
Hilarius, qui fuit natione Gallus, &
**D. Am-
 brosius**

D. Ambrosius D. Ambrosius plures hymnos addiderunt, ut ait Isidorus lib. 1. officiorum cap. 6. Sed hymnos quoque & psalmos cantari in Ecclesia, refert D. Augustinus lib. 2. retractationum cap. 11. & lib. confessionum 10. cap. 33. & tractatu in Ioannem 12. & Concilium præterea Toletanum 4. & habetur de consecratione dist. 1. can. de hymnis. ubi & hymnorum cantus ex sacris probantur literis, & prohibetur ne rejiciantur ab Ecclesia constituti. Apud Græcos similiter, antiphonæ & hymni à D. Ignatio (ex reuelatione, qua vidit cantantes Angelos) in Ecclesia Antiochena, cuius erat Episcopus, inceperunt: ut refert historia tripartita lib. 10 cap. 9. Præterea, ut alternis psalmi cantarentur & antiphonæ, D. Basilius scribit Clericis in Neocæsarea constitutis Epistola 63. & eorundem hymnorum & psalmorum meminit in psal. 114. In Africa quoque constat cantatos fuisse psalmos Latinè in conuentibus Ecclesiæ, tempore D. Augustini, cum tamen multi nescirent Latinè, & alia esset vulgaris propria Afrorum lingua,

gua, ut constat ex libro expositionis inchoatæ in Epistolam ad Romanos. Sic etiam in Concilio Toletano quarto, canone 2. dicitur, Placuit, ut vnus ordo orandi & psallendi à nobis per omnem Hispaniam & Galliciam cõseruetur, &c. quod Concilium sub Honorio primo Papa fuit celebratum circa annum Domini 620. & idem refertur in Concilio vndecimo Toletano can. 3. Idem etiam habetur in Concilio primo Bracharenfi cap. 20. & sequentibus. At verò in vniuersa Hispania, non vna tantum lingua vulgaris est, aut erat, sed plures, ut hodie constat, nedum in Africa, & alijs prouincijs. sed & Gallicia propria à cæteris differt dialecto, ut vix intelligatur.

Kyrie eleison, triplici ternario tum in honorem sanctæ Trinitatis; tum etiam respectu nostri, ob triplicem miseriam supplicantium, ignorantia videlicet, culpæ, & poenæ, ait cantari in Ecclesia Innocentius tertius de officio Missæ, capite 19. ac etiam D. Thomas. Syluester verò fuit, qui in Ecclesia Latina circa annum tre-

Concilium
Tolet. 1112.

Concilium
Tolet. X 1.

Concilium
Bracharense.

1111.
De ter Kyrie
eleison.

Innocent. 111.

D. Thomas.

Syluest. Papa.

cen-

Hugo. centesimū vigesimū, Kyrie eleison
idiomate Græco suscepit, vt refert
D. Gregorius. Hugo de officijs Ecclesiasticis ; sed
quòd nouies diceretur, institutū fuit
à D. Gregorio in Concilio Romano,
qui fuit circa annū Domini 604. quod
tamen in Missa Græcorum erat ob-
D. Basilii. feruatum, vt ex Liturgijs D. Basilij &
D. Chrysoſt. Chrysoſtomi constat. vbi etiam aliud
contra Lutheranos & alios hæreticos
nostræ ætatis colligimus, non omnia
populum intelligere debere, si quidem
Græca apud Latinos in sacro recepta
fuerunt ante mille annos.

V. Item Introitus Missæ, qui hodie fe-
De Introitu rè semper ex Psalmis desumitur, iam
Misse. olim apud D. Dionysium Arcopagi-
D. Dionysius. tam apparet; qui de Ecclesiastica Hie-
rarch. cap. 3. ait, Initium celebrandæ
synaxeos ex psalmodia desumi solitū
fuisse : quodque Pontifex ad san-
ctum altare, psalmorum incipit me-
los, concinentibus secum sacra car-
mina omnibus Ecclesiastici ordinis
gradibus. Item Hugo lib. 2. de officijs
Hugo. Ecclesiasticis cap. 11. ait, quòd in intro-
itu Missæ integer olim psalmus can-
taba-

65
QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS.
tabatur ; post verò, ob populi vitan-
dum tædium, vnus tantum versi-
culus.

Amplius, Halleluia cantari soli-
tum in Ecclesia, ait Diuus Augusti-
nus in psalm. 106. & tractatu 8. in E-
pistolam Ioannis, & D. Hieronymus
ad Pammachium pro libris suis ad-
uersus Iouinianum epistola 52. & in
epistola ad Damasum, quæ extat to-
mo 4. quæ etiam vox est Hebraica, &
ignota Latinis, tamen à primis illis
Christianis reuenta est ex veteri lege,
& in Ecclesia recitata.

Gloria patri, & filio, & spiritui san-
cto, in fine psalmorum, D. Hierony-
mus Epistola ad Damasum, vt dicere-
tur, impetrauit.

Sanctus, sanctus, sanctus, vt dica-
tur in omnibus Missis, siue matuti-
nis, siue quadragesimalibus, siue de-
functorum, & vt post (Gloria patri,
& filio, & spiritui sancto) subiunga-
tur (Sicut erat in principio, & nunc &
semper, &c.) statuunt Episcopi in con-
cilio Vasensi, (quod oppidum est in
E Gallia)

VI.
De Halleluia
D. Augustin.
D. Hierony.

VII.
De Gloria pa-
tri & filio &
spiritui sanc-
cto
D. Hierony.

VIII.
De ter San-
ctus.

Cōcil. Vasen.

Gallia) tempore Leonis Papæ primi.

^{IX.}
De Pax vobis
D. Cyrillus.
D. Chry, ost. Pax vobis. Respon. Et cum spiritu tuo. Cyrillus in Euangelium Ioannis libro 12. capite 54. & Diuus Chrysoſtomus in cap. Matthæi 9. homilia 33. & idem homilia 18. in 2. Corinth. cap. 8. & in Epistolam ad Colossenses homilia 3.

^{X.}
De Symbolo
Apostolorum.
D. Dion. Are.
Marcus Papa
Damas. Papa. Symbolum Apostolorum canebatur in initio in Ecclesia, vt constat ex Diuo Dionysio capite tertio Ecclesiasticæ Hierarch. sed postea à Marco Papa, seu Damaso, Symbolum Nicenum cantari præceptum est, ad extirpandum Arrianorum errorem.

^{XI.}
De Gloria in
excelsis, &c.
Thelesphorus
Papa.
D. Hilarius Angelicum illum hymnum, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, ab Angelis in Natiuitate Domini decantatum, Thelesphorus Papa, qui sedit sub annum 140. in Missis, quas eadem nocte Natiuitatis celebrari instituit, (vt inter eius decreta referatur) cantari iussit. Postea Diuus Hilarius Pictauiensis Episcopus, natione Gallus, adiecit illa, Laudamus te, benedicimus te, glorificamus te, &c.

con-

contra Arrij pestilentem sectam, vt ait idem Hugo libro citato de officijs ^{Hugo.} Ecclesiasticis, & Innocentius de officio seu mysterio Missæ. Deinde Symmachus ^{Innocen. III.} Papa in omnibus diebus Dominicis & festis Martyrum præcipuis iussit, vt itidem Gloria in excelsis caneretur.

^{XIII.}
De Epistola
lectiome.
D. Dionysius
Areopag.
Philo.
Iustin. Mart.
D. Paulus ad
Colossenses.
Actuum, 13. Præterea Epistolæ lectio fiebat in Ecclesia, vt ait Diuus Dionysius eodem capite 3. Ecclesiast. Hierarchiæ. Deinceps, inquit, per ministros historiographorum lectio consequenter fit. Philo etiam Iudæus ait, legi Prophetas ab illis primitiuis Christianis in eorum conuentibus consueuisse. Et Iustinus Martyr in Apologia 2. ait, Apostolorum commentarios iam olim in primitiua Ecclesia legi solitos. & quidem credendum est, ea lingua legi, qua erant conscripti. Sed Diuus ^{D. Paulus ad} Paulus ad Colossenses 4. Cum, inquit, lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite, vt & in Laodicensium Ecclesia legatur: & ea, quæ Laodicensium est, vt vobis legatur. Scribitur etiam Actuum 13. Antiochiæ Pisi-

E 2 diæ

Actuum 15. diæ lectam fuisse legem, & Prophetas omni Sabbato legi solitos, per omnes synagogas, sicut ait etiam Diuus Iacobus, Actuum cap. 15. Quo autē idiomate legebāt, nisi quo erant scripta? At Iudæi, vt suprā constitit, per varias regiones, & prouincias erant tunc temporis dispersi, diuersarum linguarum; sufficiebat autem, vt à Leuitis, post lectionem legis & Prophetarum, plebs audiret rerum lectarum interpretationem. Et ideo ait D. Iacobus ibidem, ab antiquis temporibus, prædicatum fuisse Moysem in singulis ciuitatibus. Et extat præterea canon Apostolorum de consecratione *dist. 1.* dist. 1. can. omnes fideles. vbi præcipitur omnibus fidelibus, vt conuenientes sacris solennitatibus ad Ecclesiam, Ecclesiasticas scripturas Apostolorum, & Euangelium audiant. Et deinde etiam Anacletus sub annum Domini 100. Epistolas & Euangelia legi præcepit in Ecclesia, vt ait Hugo *lib. citato de officijs Ecclesiasticis.*

XIII.
Doctores recentiores.

Quòd si ad recentiores Doctores Ecclesiæ accedamus posterioris ætatis;

69
QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 69
tis; certum est, pleraque de ijsdem rebus eos citare ad verbum, sicut nunc habet Ecclesia Catholica, vt venerabilem Bedam, D. Bernardum, Hugonem, Thomam Vuoldensem, & alios, quod cuius eorum libros legēti peruium esse poterit. Atque inter alia venerabilis Beda, linguam Latinam tunc temporis in Anglia communem fuisse pluribus eius prouinciæ populis diuersarum linguarum, asserit. nam in Procemio historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum, Britannię insulę situm describens, Hæc, inquit, in præsentiuuxta numerum librorum, quibus diuina lex scripta est, quinque gentium linguis vnā eandemque summæ veritatis, & veræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur, Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum, quæ meditatione scripturarum omnibus est facta communis. Hæc ille. Vnde cū solæ quatuor essent linguæ vulgares in Britannia, tamen Beda Latinam addit, & quinque numerat, & quintam hanc dicit esse communem

Venerabilis Bedæ.

In Anglia quinque erāt linguæ, sed vna communis facta meditatione scripturarum, scilicet Latina.

omnibus, idque meditatione scripturarum, & huius rei exemplum ponit quoque in libro quinto, capite vigesimo secundo. Constat itaque ex allatis omnibus sanctorum Patrum testimonijs, de Missæ, & officij diuini partibus, in Occidentali quidem Ecclesia, sicut modò fit, Latina lingua, & simili ratione ac forma vtraque celebrata esse: in Orientali verò plerisque regionibus diuersarum linguarum etiã Græce: at nec in hac, nec in illa, linguis vulgaribus. Ex his ergo tum Missæ, & sacrorum officiorum antiquitas, tum eorum celebrandi modus, qualis nunc est in Dei Ecclesia, planè conuincitur. Et quanquam multò plura, de his Missæ & officiorum diuinorum partibus afferri possent, tamen ad præsentem disputationem ista sunt satis.

Obiectio.

Fortassè hæreticus obijciat, Latinos Doctores scripsisse Latinè, & ideo citasse Missæ partes, & officia diuina quoque Latinè, & ijs verbis quibus Romæ fiebat, vel in Italia, vbi Latinè loquebantur: non verò, quia
apud

apud singulas eorum nationes Latinè fierent: Et idem fortè de Græcis scriptoribus dicet Græcè. Hæc obiectio facile dissoluitur, & in eisdem fidei aduersarios perspicuè retunditur. Primò, siue hac, siue alia lingua sacrificium Missæ celebratum esset, tamen apud omnes illos celebratam fuisse Missam, conuinceretur. Et id iam olim à temporibus Apostolorum factum esse constabit. Et præterea, eisdem orationibus, & eo modo, quo Ecclesia Catholica Romana nunc consuevit, perspicuum erit celebratam fuisse.

Confutatio.

1.

Deinde, nisi in suis regionibus celebrassent quoque Latinè, vix eorum esset vllus, qui sciret, quibus verbis Romæ dicerentur, nec qui illorum memoriam haberet ad scribendum, nisi fortasse aliquis, qui Romæ diu & diligenter fuisset versatus, & hæc curiolius animaduertisset, & diligentius annotasset.

2.

Confirmatius id fit. Nam hodie quotus quisque est, qui sciat, quid

3.

E 4 fiat,

fiat, quæve ceremoniæ seruentur, aut quid dicatur, vel à quibus, in sacro solenni, in Sacello summi Pontificis? vix vllus Episcopus, aut Doctor regionum distantium id nouit, nisi forte qui Romæ fuerit, & curiosius explorauerit. neque verò is etiam ipsorum, quæ dicuntur, ad verbum postea recordabitur, si cupiat: sed si quis vellet describere solenne sacrum, profectò referret vnusquisque sui Episcopatus sacrum, quod nosset, & apud suos in vsu esset.

Præterea illa verba, quæ addere consueuere, indicant, se sacrum & diuina officia fecisse, & dixisse, sicut scripserunt. aiunt enim (vt supra monuimus) plerunque in prædictis testimonijs: Sicut quotidie dicimus, Sicut quotidie cantamus in Ecclesia, & similia. Ergo, cum eisdem verbis referant, & easdem Missæ partes, ac diuinorum officiorum, sicut nunc habemus, perspicuè conuincitur, eos lingua tunc cõmuni Latina Missam & diuina officia, non autem vulgaribus linguis celebrasse: alioqui non sic nobiscum,

73
 QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 73
 bificum, vel inter se, præsertim in ipsis verbis, conuenirent. Et de Græcis scriptoribus ac Doctoribus, eadem & cõsimilis ratio est, quos supra commemorauimus, inter se quoq; circa partes Missæ & diuinorum officiorum conuenientes, nec solùm inter se, sed magna ex parte etiam nobiscum, vt facilè possis colligere institutum esse Apostolicum, quod haud dubiè ideo accidisse videtur, quia eadem lingua illi omnes sacra facerent, & officia diuina celebrarent.

Sed de his hæctenus. Vidimus igitur traditionem esse Apostolicam, nõ fieri sacra, aut officia diuina vulgari lingua, idq; ex sacris literis, ex Apostolorum prædicatione & factis, & eorum successorum: ex Occidentalis & Orientalis Ecclesiæ tam Latine quàm Græcæ & antiquæ & præsentis vsu perpetuo & praxi: ex sacrorum deniq; Doctorum testimonijs abundè comprobatum. Nunc iam eorundem Doctorum sacrorum testimonijs ostendamus, non esse necesse, vt omnes intelligant; sed esse magnam utilitatem,
 E 5 etiam

De quibus actum sit, & de quibus agendum.

etiam si nō intelligant; aduersus impiū Caluini & eius sequacium infeliciū dogma; idem postea ex sacris literis & rationibus perspicuis ostensuri.

Testimonia Doctorum sacrorum, quod non sit necessarium, ut omnes intelligant, quæ in Ecclesia recitantur, imò etiam sit utilitas magna, si non intelligant.

CAPVT XII.

I.

IAM verò non omnia in intelligendo consistunt; non enim rarò accidit, ut qui minùs intelligunt ea, quæ dicuntur à sacerdote, maiorem tamen in eis videre liceat pietatis affectum. Præclare D. Augustinus contra Epistolam, quæ vocatur fundamēti Manicheorum cap. 4. de turba scribit, quòd eam non intelligēdi viuacitas, verùm credendi simplicitas tutissimā facit. Qui etiam epistola 102. ad Euodium, ait, Si propter solos eos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt, quæ ad fidē pertinēt, discernere, penè frustra in Ecclesia laboramus: non quantum

D. Augustin.

Turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.

Si solum propter eos, qui intelligentia valent, Christus mortuus est, frustra penè in Ecclesia laboramus.

tum intelligas, sed quantū credas, & quantum credendo ames, quirit Deus; fit nō rarò, ut qui intelligunt, contemnant; qui non intelligūt, afficiātur. Vnde Deus cor potius & animum orantis, quàm verba, aut eius intelligentiam intuetur, & illa longè plus placent, quàm vlla verborum omnium intelligentia, aut cognitio. Itaq; si quis eo animo, vel ad dicenda, vel ad audiēda sacra, cantus, & officia Ecclesiastica, seu diuina, accedat, ut Deum laudare, gloriam & honorem ei præstare, de diuinis beneficijs susceptis gratias illi agere, & quæ vel ad præsentem, vel ad futuram vitā, sibi alijsque conducunt, ab eo humiliter petere, & cupiat impetrare; tam est Deo grata hæc mentis deuotio, & animorum affectio, nulla ut verborū intelligentia cum ea valeat comparari.

D. Hilarius lib. 8. de Trinit. 11.
Habet, inquit, nō tã veniã, quàm præmium,

Non quantum intelligas, sed quantum credas, & quantum credendo ames, quæ ut Deus.

Deus cor potius orantis quam verba aut intelligentiam intuetur.

Deuotio plus Deo placet, quam vlla verborum intelligentia.

Etiam qui non intelligunt, si accedunt, ut Deum laudent, honorent, petant, &c. plurimum merentur.

D. Hilarius.

præmiū, ignorare, quod credas: quia maximum fidei stipendium est, sperare, quæ nescias.

III.
Clemens
Alexand.

Divinū scri-
ptum rudium
& ignoran-
tium est, &
vocatur cha-
ritas.

Fides absque
literis disci
potest.

Clemens Alexandrinus lib. 3. pædagogi cap. 11. Fides, inquit, non sapientium secundum mūdum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes, est possessio. illa autem etiā absq; literis discitur; eius autem scriptum, quod & ad rudes & ignaros homines pertinet, & est diuinum, vocatur charitas, quæ est decretum spirituale. hæc Clemens.

Vides igitur, fidem absque literis disci posse, & eius diuinum scriptū esse, & vocari charitatem? unde facile tu quoq; possis discere, nō in eo, quā- tum quis intelligat, sed in eo, quā- tum quis credat, & credendo amet, per multū solidæ & veræ utilitatis esse positum. quando quidem certum est (licet pleraque non intelligant) tamē in fide maiorum suorum, & Ecclesiæ saluos fieri minores: nulla itaque est huius rei necessitas, vt sacra & officia diuina lingua vulgari celebrentur, sed contra potius non parua eti-
am

am utilitas non intelligentibus.

Præterea D. Augustinus lib. 3. contra Donatistas cap. 15. Sub eisdem verbis, inquit, (id est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti) non solum Marcion, aut Valentinus, aut Arrius, aut Eunomius, sed & ipsi carnales paruuli Ecclesiæ, quibus dicebat Apostolus 1. ad Corinth. 3. Non potui loqui vobis, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; si possent singuli diligenter interrogari, tot diuersitates opinionum fortassis, quot homines numerarētur, Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei: Accipit tamen vnusquisq; secundum fidem suam, sed quā- tum capit, gubernante illa misericordia Dei, de qua præsumens idem Apostolus dicit, Si quid aliter sapitis, id quoq; Deus vobis reuelabit. Hæc Augustinus. Idē D. Augustinus lib. 6. de Baptismo cōtra Donatistas cap. 25. preces vitiosas, imò, quod maius est, etiam hæreticas preces, ait, dicentis affectu, qui eas putat bonas ac fideles, nonnunquam superari. Plerunque, inquit, preces vitiosas
su-

III.
D. August.

1. ad Cor. 3.

Vnusquisque
accipit secun-
dum fidem suā
quā- tum capit,
gubernante sic
Dei misericordia.

Dicentis affectu
bono, non
solum ignotas
preces, sed etiā
hæreticas,
& vitiosas
ignoratas ex
D. Augustini
sententia sunt

superat dicentis affectus; & quia certaila Euangelica verba, sine quibus non potest Baptismus consecrari, tantum valent, vt per illa sic euacuentur, quæcunque in prece vitioſa, contra regulam fidei dicuntur; quemadmodum dæmonium nomine CHRISTI excluditur &c. Rurſus inferius sic inquit: Multi irruunt in preces, non ſolum ab imperitis loquacibus, ſed etiam ab hæreticis compositas, & per ignorantie ſimplicitatem, non eas valentes diſcernere, vtuntur eis, arbitantes quod bonæ ſunt, nec tamen quod in eis peruerſum eſt, euacuat illa, quæ ibi reſta ſunt; ſed ab eis potiùs euacuat. ſicut in ipſo homine bonæ ſpei & probabilis fidei, ſed tamen homine, ſi quid aliter ſapit, non inde euacuantur, quæ rectè ſapit, donec ei Dominus reuelet, quod aliter ſapiat. Hæc Auguſtinus. Iam verò ſi hæreticas preces recitans per ignorantie ſimplicitatem, eas bonas arbitrans, apud Deum nihilominus ex affectus, quo dicuntur, pietate valent, nec utilitate

D. Auguſtin.

Si hæretica preces per ignorantia ſimplicitatē ſunt vtilis, quanto magis, quæ certò ſciuntur eſſe bonæ.

litate euacuantur: quanto magis is, qui certò ſcit bonas eſſe preces, quas ignota lingua recitat, vel recitantes audit, fructu ſuo non fraudabitur?

Origenes Homilia 20. in Iosue, refert eleganter, & pluribus proſequitur utilitatē, quam quis capit dicendo, vel audiēdo preces, ac diuinas laudes, quas tamen non intelligit. vbi ait placere Deo, & Angelos delectare & allicere, qui ea intelligunt; licet ipſe, qui dicat, ignoret; & deterreri demones, ac fugari. Vbi etiam refert ex gentilium opinione incantatoris ſimilitudinem, qui arcanis verbis quibusdam, quæ nec ipſe intelligit, qui profert, neque ſerpens ipſe, qui audit, tamen incantatur. Sed illum iam dicentem audiamus. Sic igitur ait: Si enim creditum eſt à gentibus, quod quædam carmina, quæ præcantationes appellant, quibus iſtud artis eſt, inſufurrantes nominibus quibusdam compellatis, quæ ne illi quidem, qui inuocant, norūt, ex ſolo vocis ſono vel ſopiantur ſerpentes, vel etiam

v.
Origenes.

Sicut præcantationū carmina etiam nō intel'lecta gentiles credūt habere virtutē

de

tem in serpē- de cauernis protrahantur abstrusi; sæ-
 tes & ita pe etiã in corporibus humanis tumo-
 & multò ma- res, aut alia huiusmodi voce sola re-
 gis scriptura primere dicuntur; interdum etiam
 sancta verba animæ stuporem quendam sensus in-
 recitata & fligere, vbi tamen Christi non resiste-
 non intelles- ret fides: quãtò magis totius præcan-
 ta. tationis & carminis validiorē, & po-
 tiorē dicendam credimus quam-
 cunque illam scripturę sanctę vel ser-
 monum vel nominum appellationē?
 Sicut enim apud infideles contrarię
 virtutes audientes illa vel illa nomi-
 na in carminibus vel præcantationi-
 bus adsunt, & exhibent famulatum,
 & dant operam in hoc, ad quod voca-
 ri se ex illo, vel illo nomine senserint,
 officij sui rem quodam modo, ac mi-
 nisterij, cui semetipsos mancipaue-
 rint, dependentes; eo magis vtique
 cęlestes virtutes, & Angeli Dei, qui
 nobiscum sunt, (sicut & Dominus de
 paruulis Ecclesię dicit: quia Angeli
 eorum semper assistunt in conspectu
 Domini, videntes faciem eius) liben-
 ter & gratè accipiunt, si semper ver-
 ba scripturę, & horum nominum ap-
 pella-

*Cęlestes vir-
 tutes & An-
 gels libenter
 & gratè ac-
 ciunt verba
 scripturę re-
 citata, etiam
 à non intelli-
 gentibus.*

pellationes, velut carmina quędam,
 & præcantationes ex nostro ore pro-
 mamus. Quia & si nos non intelligi-
 mus, quę de ore proferimus, illę tamē
 virtutes, quę nobis adsunt, intelligūt,
 & velut carmine quodã inuitatę, ad-
 eilē nobis, & ferre auxilium delectan-
 tur. Quòd autem sint non solùm cir-
 ca nos multę diuinę virtutes, sed eti-
 am intra nos, indicat Propheta, cū
 dicit, in Psal. 102. Benedic anima mea
 Dominum, & omnia interiora mea
 nomen sanctum eius. hoc est, omnia,
 quę intra me sunt. Cōstat ergo, mul-
 tas eilē virtutes intra nos, quibus vel
 animarum nostrarum cura, vel cor-
 porū permessa est, quę vtique, si san-
 ctę scripturę leguntur à nobis, dele-
 ctantur, & validiores erga nostri dili-
 gentiam fiunt, si linguis loquamur, &
 spiritus noster oret, sensus autem no-
 ster sine fructu sit. Dixit enim & hoc
 sanctus Apostolus, & mirum quodã-
 modo mysterium humanis auribus
 protulit, dicēs, Aliquando fieri posse,
 vt spiritus, qui in nobis est, oret, &
 sensus noster sine fructu sit. Intelli-

*Quantū nos
 nō intelligi-
 mus, tamen
 Angeli intel-
 ligunt, et
 quasi delin-
 ti carmine
 quodam nobis
 opitulantur.*

Psal. 102.

*Delectantur
 Angeli tali
 lectione, etiã
 non intellectu
 à nobis.*

ge ergo ex hoc, quia fit aliquando, noster quidem sensus sine fructu, spiritus autem, id est, virtutes illæ, quæ animæ nostræ in adiutorium datæ sunt, pascuntur, & reficiuntur ex auditu scripturæ sanctæ, velut ex diuinis & rationalibus cibus. Quid dico, quia diuinæ virtutes pascantur & epulentur in nobis, si nos verba diuinæ scripturæ proferamus ex ore? Ipse Dominus noster IESVS CHRISTVS, si nos inueniat ijs vacantes, non solum pasci & refici dignatur in nobis, verum etiam si has epulas apud nos viderit apparatus, patrem secum dignatur adducere; Ego & pater, inquit, veniemus, & cœnabimus apud eum. Sed sicut ex huiusmodi meditationibus, diuinarum erga nos virtutum officia, & consortia prouocamus: ita etiam è contrario, malignarum virtutum insidias & pessimorum dæmonum incursiones ex huiusmodi sermonum appellationibus effugamus. verbi gratia, vt si quis nostrum aliquando perspexit, præcantationibus sopitum serpentem por-

Pascuntur & reficiuntur diuini spiritus ex auditu scripturæ sanctæ recitata solo ore etiam non intellectæ.

Ipsemet Christus ad eos, qui sic vacat, vnacum patre venit.

Malignarum virtutum, insidias & dæmonum incursiones ijs sermonibus, etiam non intellectis, effugantur, & earum visus depellitur.

83
 QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. portari in manibus, vel protrahi de cauernis, nihil valentem nocere venenis, vtpotè incantationis virtute torpentem: ita etiam lectionis diuinæ virtute, si quis intra nos est contrariæ potestatis serpens, si quis ad insidiandum coluber latet, si patienter feras, si non tædio fatigatus auertas auditum, scripturæ canonibus, & diuini sermonis assiduitate depellitur. Si ergo vides, ô auditor, aliquando legi scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, & sensus eius tibi videtur obscurus, interim hanc primam scias suscepisse utilitatem, quòd solo auditu, velut præcantatione quadam, noxiarum virtutum, quæ te obsident, & quæ tibi insidiantur, virus depellitur & fugatur. Obserua tantum, ne efficiaris sicut aspides surdæ, & obturantes aures suas, ne audiant voces incantationis, & veneficij, quo incantantur à sapiente. Hęc autem idcirco diximus, ne fastidium capiamus, audientes scripturas, etiam si non intelligimus; sed fiat nobis secundum fidem credentibus:

Psal. 57. Non debent affici tædio audientes scripturas & non intelligentes, quia vnicuique id erit utile secundum eius fidem &c.

quia omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est. Si ergo diuinitus inspirata est, & utilis; etiam si non sentiamus, credere tamē debemus, quia utilis est. Solēt medici interdum præbere cibum aliquem, interdum etiā potum aliquē dare, verbi gratia, ad discutendam caliginem visus; nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia utile est, & prodest oculis; sed cū transierit visum cibi illius & poculi virtus, paulatim purgat aspectum, & tum demum sentire incipimus, quia cibus ille & potus profuit oculis. Hoc ergo modo credendum est etiam de scriptura sancta, quia utilis est, & animæ prodest, etiam si sensus noster ad præsens intelligentiam non capit: quoniam & bonæ virtutes, quæ nobis adsunt, reficiuntur, & contrariæ torpescunt his meditationibus, & effugantur. Hactenus Origenes, ubi vides, quemadmodum pulchrè ostēdit similitudinibus, verba scripturarum non intellecta plurimū vel dicentibus vel audientibus prodesse: idq; ex eo ipso D. Pauli

li capite citato testimonio, quod aduersarij pro sua conantur sententia detorquere. Sed hactenus ex sacris Patribus: nunc iam ex sacris literis & rationibus idem ostendamus.

Testimonijs scripturae & rationibus idem ostenditur, videlicet non esse necessarium, ut omnes, quæ in Ecclesia recitantur, vel quæ in publica & priuata oratione dicuntur, intelligant; sed plurimū etiam valere, si non intelligant.

CAPYT XIII.

Primū, Matthæi 21. Christus ^{1.} Saluator noster id compro- ^{Matt. 21.} bauit quod dicimus, prodesse scilicet orationem & DEO placere etiam non intellectam. Nam pueri in templo laudantes Christum Saluatorem nostrum clamabant, dicentes, Hosanna filio Dauid; cū tamen non intelligerent, quid dicerēt. id autem placuit Christo Saluatori nostro, & eos defendit, & voluit sic agere. sic enim ait Euangelium: Videntes autē principes sacerdotū & scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes, Hosanna filio Dauid, indignati sunt, & dixerunt

Pueri clamantes in templo, Hosanna filio Dauid, non intelligentes quid dicerēt, placebant Christo & Deo.

ei, Audis quid isti dicunt? Iesus autē dixit eis, Vtrique. nūquā legistis: Quia ex ore infantium & lactērium perfecti laudem &c. Qui sanè solus scripturæ locus nos potest docere, non quod ab istorū supercilio proficiscitur, qui sibi nihil non arrogāt, sed infantium & lactērium, nec dum intelligentium laudem placere Deo. Imò

Puerorum nō intelligentiū acclamatio Christi, testis inopio, nō solū eius laudem fecit, sed per fecit.

sic fuit grata Christo Salvatore nostro hæc puerorū acclamatio, vt dixerit, se nō solū suam laudē fecisse, sed perfecti ex ore infantium & lactentiū; & lapides clamatuos, si pueri rudesq; illi populi tacerēt. Sed etiam de turba quoq; qui clamabant, Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in altissimis; verisimile est, non omnes intellexisse.

Ac necessariò quidem confitendum est, lactentes & vix dum loqui potentes pueros non intellexisse, quid nomine filij Dei altissimi & maximi significaretur. Sed neque omnem il-

Turba acclamantium oīs, nō intelligebat, quale esset Christi regnū, quod

lorum acclamantium turbam intellexisse, quale esset Christi regnū, credendum est, quod etiā Apostoli Chri-

sto

sto familiares filij Zebedei carnale futurum arbitrabatur. Ergo ex his habemus, preces & laudes, q̄ fiunt ab ijs etiā, qui nō intelligūt, placere Christo & Deo; neq; vllō pacto esse condemnandas aut reprehendendas; imò verò & ab spiritu sancto esse pfectas, à quo illa turba & pueri interno numinis afflatu impellebantur.

Rursus, si semper necessariò requireretur eius linguę cognitio, qua fit oratio, sanè multo magis rerū ipsarū, q̄ verbis ipsis significatur, intelligentia. Verba etenim ac linguę rei significandæ duntaxat inseruiūt. At verò nō raro cōtingit, vt pij in oratione sic erga Deū afficiantur, vt non solū verborum, sed rerū, quas ibi à Deo petunt, rapti obliuiscantur; & longè alia eo ipso tempore cū recitāt, mente abstracti cogitent, ac meditentur. qui tamen nulla ratione vituperādi sunt; imò verò ob amoris affectū erga Deum flagrantem, quo rapiuntur, pluribus erunt laudibus cumulandi. Quā ob rem continua & particularis animi attentio ad singula verba non est

efferebat: placebat tamen Christo & Deo ea acclamatio, & ab spiritu sancto fiebat.

II.

Si lingua cognitio necessariò requireretur, multo magis rerum ipsarum presens intelligentia, quæ tamen non necessariò requiritur.

omnino necessaria: & quod plus est, nec ad ea etiam, quæ peculiariter verbis orationis significantur: sed satis est, in Deum mens eleuetur, siue id fiat verborum ipsorum particulari cognitione, siue quadam alia intelligentia. & maximè in libera oratione, ad quam quis ex præcepto non tenetur; sed in hac quoque quæ præcepti est, satis esset hæc generalis attentio mentis eleuatæ in Deum.

III.

Multa norunt fideles omnes etiam rustici, unde possunt fructum capere ex oratione publica Ecclesie, & simul orare ac petere, etc.

Præterea eum posse publicæ orationis esse participem, qui linguam Latinam prorsus ignorat, aduersus ea, quæ nugantur aduersarij, ex his liquet. Nouit siquidem fidelium quisque satis multa, unde possit ex Ecclesie oratione fructum capere. Nouit, inquam, orationibus ab Ecclesia & Christi ministris à Deo peti pro populo veniam peccatorum, dona virtutum, pacem, sanitatem mentis & corporis, reliqua animi, corporis, & externa bona, maximè verò gratiam & vitam æternam: idque per Christum redemptorem nostrum, qui ad dexteram patris sedet pro nobis interpellans, & suæ sponsæ Ecclesie

clesiæ orationes exaudiens. atque ut maximè sit rusticus, scit saltem in genere bona huius vitæ, & futuræ, orationibus ab Ecclesia peti, ut ipse pariter orare possit, ac eadē petere, quauis, quod plus est, si hoc quoque nesciret, oratio Ecclesie illi ignoranti nihilominus prodesset, ut & dormienti.

Idem ex hoc manifestius fit. Nam ut utilis sit oratio vel publica vel priuata, sufficit generalē rei petitiæ, & eius à quo petitur, & per quem petitur, habere cognitionem. At in genere hæc omnes norunt. Nam & desiderant, & petere atque habere volunt omnes beatitudinem æternam, & ea quæ ad ipsam media perducunt. Et fideles quidem petunt hæc à Deo, & per Christum eius filium, ac per Sanctorum & Beatæ Virginis Mariæ intercessionem. Et hoc omnes norunt Catholici. Quare hac vniuersali cognitione, tum propriæ & priuatæ orationis fructus, tum publicæ orationis maximè participes esse poterunt.

Imò & ij, qui noto sibi & familiari sermone orant, sæpe Dominicam ora-

F 5 tio-

IIII.

Ut oratio propria sit, sufficit generalē rei petitiæ, et eius à quo petitur, & per quem petitur, habere cognitionem.

V.

Orationē Dominicam, etiā illi, qui nota sermone orant, saepe confusè et generatim intelligunt. tionem, non nisi admodum confusè & generatim intelligunt: vt ex ea cognitione, quam à cōcionatoribus acceperunt, amplius orent, quàm ex ea, quæ ex verborum recitatione ab illis concipitur.

VI.

Ceremonijs et sacrificijs in veteri lege, quæ distinctè non intelligebant, Deum fructuosè & vtiliter colebant, & orabant. Simile quidem est, quod in antiqua lege cernimus. sicut enim olim in veteri lege, ceremonijs & sacrificijs Deum fructuosè & vtiliter orabant omnes, qui scientes quidē signa esse, quid tamen eis significaretur, particulatim atq; distinctè non nouerant. Vnde D. Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana cap. 9. Qui non, ait, intelligit signū, & tamen signū esse intelligit, nō premitur seruitute. Non itaque perfecta verborum intelligentia necessaria est, sed generalis sufficit ad impetrandum aliquid à diuina misericordia.

VII.

Non solum oratio non intellectu prodest populo, sed etiā, quod plus est, nō audita Non solum autē oratio Ecclesiæ à populo non intellecta illi prodest, sed etiā (quod plus est) neq; audita. Leuitici etenim 16. dū Pontifex pro se, & pro populo rogaturus, pro domo sua, & pro vniuerso cœtu Israel, sanctuariū ingrederetur, iubebat Dominus, ne quis

quis tūc in tabernaculo maneret. Vnde quauis populus neq; audiret, sed neq; etiā videret, quid illic intus Pōtifex ageret in Sanctis sanctorū; in vniuersum tamen sciebat illum pro se orare, seseq; illius orationis ac sacrificij esse participem.

In die quoq; expiationis Pōtifex sacrificabat in Sancta sanctorū p peccatis, vniuersa verò multitudo populi erat foris orans hora incensi, vt refert D. Lucas cap. 1. de Zacharia, cū ingressus in templū Domini, poneret incensum. Itaq; interiūs solus Pontifex orabat & sacrificabat pro populo, ipso neque vidente, neq; audiente, & tamen illi proderat.

Amplius, primo Paralipomenon cap. 16. & 23. precepit Dauid Leuitis & cātoribus ad hoc munus deputatis, vt quotidie & singulis quoq; diebus festis, iuxta ritū cuiusq; diei, canerent & laudarent Deum, varijs etiam instrumentis musicis. Leuitę, inquit 23. cap. stent manē ad confitendum & canendum Domino, similiterque ad vesperam; tam in oblatione holocaustorū Domini,

Domini, quàm in Sabbatis & Kalendis & solennitatibus reliquis, iuxta numerum & ceremonias vniuscuiusque rei iugiter coram Domino. At verò quis neget, populum harum fuisse laudum & orationum participem, quæ pro ipso haud dubiè fiebant, vt corū Deus misereretur? Tamen non est consentaneum, populum omnia audisse, aut audita minutim omnia hæc intellexisse, ac particulatim sciuisse, aut singularū precum, hymnorum, & orationum rationē penitiūs assequutū fuisse. Maximè verò cum cantarent psalmos, iuxta institutionem David, credendum haud dubiè est ea lingua cecinisse, qua à Dauide fuerant compositi: cum tamen longo post tempore certum sit bona ex parte idioma fuisse mutatum, vt supra ostendimus. atq; ita populus aut non audiebat, aut non intelligebat, aut non perfectè idioma psalmorum, etiam si vellet, assequi poterat; & si quæ illorum quantum ad verba intelligebat; at sensum psalmi, & mysteria ibi significata minimè assequatur: cū hodie

Psalmos, hymnos, preces, et alia officia diuina veteris legis non omnia ille populus audiebat, vel intelligebat, tamē omnium particeps erat.

93
 QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. hodie etiam Latinè, & Græcè pleriq; periti non intelligant.

In Ecclesia quoque à temporibus Apostolorum, vt liquet ex Diuo Dionysio Arcopagita de Ecclesiastica Hierarchia, & historia illa celebri de Diuo Ambrosio & Theodosio Imperatore; Clerus à laico populo, in publicis Ecclesiæ conuentibus, etiam loco (quem ab ijs, qui in eo canunt, vocamus Chorum) distingui cœpit. Et in Concilio Laodicensi celebrato circa annū Domini plus minus 380. capite 15. statuitur, vt nemo psallat præter canonicos psaltas, id est, qui regulariter canentes existunt. At verò impossibile penè erat, vt omnia, quæ canenda erant, populus nosset, & intelligeret. Nec fieri poterat, vt etiam illa, quæ in choro à psallentibus, quantum vernacula lingua canerentur, totus populus, in amplis præsertim vrbibus, vbi numerosus est, audiret, & audita perciperet, seu intelligeret. Vnde perspicuè colligimus, veterem Ecclesiam hoc egisse, vt Clerus quidem ea, quæ legebat & precabatur, intelligeret:

*x.
 Clerici à laicis, & chorus à cæteris, loco etiā ab initio Ecclesiæ distinctus.
 D. Dionysius Arcop.
 D. Ambrosius
 Concil. Laod.
 Nō debet populus canere tumultuariè in Ecclesia, vt consueuerunt nostræ ætatis heretici.
 Nō potest, nec tenetur populus, omnia, quæ chorus canit, vel recitat, audire, vel percipere, vel intelligere.*

ret : caterum populus, vt ea nec caneret, nec diceret, aut scire cogere-
 tur. Et sicubi in initio totus aliquando
 populus tumultuariè in aliqua regio-
 ne fortasse cecinit, cum res nondum
 perfectè essent apud omnes constitutè
 & ordinatè, quòd pauci tunc fortè in-
 ter illos essent Christiani, vel labora-
 rent inopia ministrorum: At postea
 crescente numero Christianorum in
 ordinè certū & debitum ab illis primis
 Apostolis, & Apostolorum discipulis,
 & eorū successoribus, fuerūt redactæ:
 vt ea sic ordinata Clerus seruaret, sci-
 ret, ac diceret; tota verò vulgi intelli-
 gentia per conciones formaretur.

Officia diuina, ab Apostolis & eorum successoribus ordinata Clerus scit et dicit: populi intelligentia per conciones formatur.

XI.

Duo etenim sunt ipsorū pastorum officia, secundum illud Actuum 6. Nos orationi & ministerio verbi instantes erimus; vt videlicet pro se, & pro populo orent; atq; vt eundē populū doceant & exhortentur. Certū est autem, quòd oratio, quāuis pro populo fiat, sed non populo, verūm Deo offertur. vnde etiam Diuus Paulus ad Hebræos cap. 5. Omnis, ait, nanque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus

Publica ecclesie oratio fit pro populo, sed non populo, verū Deo, & ideo non est necesse, eam populus intelligat.

Hebra. 5.

nibus constituitur, in ijs, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis, &c. Ministerium ergo verbi per conciones & exhortationes, & admonitiones, tum publicas, tum priuatas adimpletur: quibus quidem docetur populus, & ad ea, quæ iam edoctus est, impellitur & excitatur. Non itaq; interest populi, qua Sacerdos lingua sacrificium peragat, aut pro se Clerus oret, quando quidem iam abundè satis instructio populi per verbi ministerium impletur: & oratio nihilominus Ecclesiæ, ac Dei ministrorū, ab ipso Deo exaudietur, quauis lingua fiat à populo ignorata. Et vtcunque sit, nihil eorum, quæ per Ecclesiæ orationem impetrantur, quacunque lingua fiat, deperit populo: neque minus à Deo impetrat, siue hac, siue illa lingua fiat Ecclesiæ oratio.

Conciones & exhortationes, quæ fiunt ad populum, eas oportet, populus intelligat.

Quod etiam similibus ijs declarari poterit, & commonstrari. Sicut enim, qui aliquid à Principibus petūt, nihil ad eos attinet qua lingua me-

XII. Nil interest populi, aut aliterius, qua lingua Eccle-

dia-

sa, eiusq; ministris, Deum pro ipsis orat, dum tamē impetrent sibi postulata.

diatores ab eis constituti apud ipsum Principem negotium tractent, dum tamen impetrent, quod volunt: sic etiam nihil interest populi, quo apud Deum sermone sacerdos utatur, dum illis exoret postulata. Nec etiam refert, qua lingua patronus apud Iudicem causam cliētis agat, dum tamen cliens litem obtineat. Aut qua lingua quis pro reo veniam impetret, nō refert maximopere Rei, dum ille ē carcere emittatur, & absoluitur. Ut etiam nō refert, aureis pecunijs, Gallicis, vel Hispanicis, aut alterius cuiusvis signi & figuræ, alterius ab altero debitum solvatur; si tamē totum perinde soluit debitum, & ære alieno similiter illum liberat. Sed infirmus quoq; pharmaci à medico ministrati, quo sanatur, patienter & æquo animo patitur ignorantiam, & virium herbarum ibi contentarum. Sicut etiam qui à Christo Salvatore nostro sanitatem postulabant, non tam verborum intelligentiam, quibus sanitas donabatur, quàm sanitatem ipsam quærebant. vnde etiam pro ijs, qui

nec

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 97
nec audire poterant Christi verba, absentibus sanitatem quoque petebant.

Demum, ut hunc iam locum absolvamus, quis ignorat, aut quis diffiteri poterit (nisi planè sit impius) quin oratio Ecclesiæ Christi sponsæ dilectissimæ, pro suis filijs fusa, Christi pretiosissimo sanguine redemptis, ab ipsomet sponso & Redemptore Iesu Christo exaudiatur? siue filij eius eam audiant, siue non audiant: siue presentes sint, siue absentes: siue eam intelligant, siue non intelligant. Audit ergo Christus & exaudit, suæ sponsæ Ecclesiæ dilectissimæ orationem, quacumq; lingua fiat. Ac si cuius homini iussit Christus per D. Iacobum cap. 5. orare pro inuicem, ut omnes saluentur: ac Matth. 26. orare ne infremus in tentationem: & D. Paulus ad Roma. 15. & 2. ad Corinth. 1. pro se petit aliorū orationes fieri: & 1. ad Timoth. 2. ut fiant pro ijs, qui in sublimitate constituti sunt: & D. Ioannes 1. Epistola cap. 5. hortatur ut petat quis pro alterius peccato, non ad mortem,

G

&

1. Ioan. 5.

XIII.

Christus sponsa sua dilecta Ecclesie orationes exaudit, siue filij eius audiant eam orationem, siue non audiant, siue presentes sint siue absentes: siue intelligant, siue non intelligant.

Privata oratio pro altero facta, licet eo ignorante pro se fieri, ex dicto Christi, D. Iacobi, D. Pauli, D. Ioannis, plurimum ei prodest: quanto magis totius Ecclesie oratio. Iacobi. 5. Matth. 26. Ad Rom. 15. 2. ad Corin. 1. 1. ad Tim. 2.

& dabitur ei: quanto magis totius Ecclesiæ oratio exaudietur? Si, inquam, priuata oratio pro altero facta, licet eo ignorante pro se fieri, multum prodest, ex dicto Saluatoris, & D. Pauli, & D. Ioannis, ac D. Iacobi: quanto magis publica Ecclesiæ oratio pro suis & Christi communibus filiis facta? Valeat igitur impium Caluini dogma, publicæ orationis neminem esse posse participem, nisi intelligat idioma, quo fit oratio.

Quod quamuis priuata singulorum oratio rectè vulgari sermone fiat, publica tamen Ecclesiæ oratio passim non ita.

CAPVT XIII.

Satis hætenus constitit scripturis & Sanctorum testimonijs aduersus Caluinum & sequaces, orationem tam publicam, quàm priuatam prodesse, etiã non intellectam. Iam verò licet concedatur, priuatam cuiusque orationem vulgari lingua rectè fieri posse, & esse vtilem, ijs præsertim, qui Latinè ignorant:

rant: tamen de publica Ecclesiæ oratione alia est ratio, & quidem longè diuersa. Quod vtrunque breuiter aduersus eisdem ostendemus, non solum ex Ecclesiæ more, sed testimonijs, & rationibus.

Orationes etenim quædam ab Ecclesia populo sunt propositæ, vt eas ipsemet populus recitet, & eas discat, sciat, & intelligat, & intellecta memoretur, & dicat. Sunt præterea quædam alia paucula ab eis ediscenda omnibus necessaria ad salutem hæc ergò rectè non tantum Latinè, sed vulgari poterunt lingua proponi; aut etiam si Latina lingua, tamen merito mox subiecta vulgaris sermonis interpretatione: vt Symbolum Apostolorum, vt oratio Dominica, ac decem mandata, quæ quidem omnes scire tenentur, sicut Ecclesia omnibus proponere consuevit.

Nam si corde creditur ad iustitiam, & oris confessio fit ad salutem, ad Romanos 10. & sine fide impossibile est placere Deo, ad Hebræos 11.

G 2 vtique

1.

Que scire ad salutem necessaria populus tenetur, rectè vernacula lingua ei proponuntur ediscenda, vt Ecclesiæ consuevit.

Fideles scire tenentur, Symbolum, orationem Dominicam, et decem mandata. Rom. 10. Hebræ. 11.

vtique oportet scire credenda, quæ in Symbolo ipso continentur. Et si decem mandata seruare quisque debet, si vult ad vitam ingredi, vt ait Saluator Matth. 19. vtique & scire oportet, quæ sint; & cum sciuerit, intelligere, & intellecta seruare. Et si ad hæc implenda, & vitam æternam consequendam, necesse est à Deo gratiam, & reliqua necessaria postulare; & si oportet semper orare, vt ait Saluator, Lucæ 18. sciendum etiam quid petere oporteat, & quo modo, quæue oratione. quod quidem in Dominica oratione Saluatoris, qua nos & Apostolos suos orare docuit, continetur. Sic enim nos docuit Matthæi 6. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ. Et paulò post: Sic ergo vos orabitis, Pater noster, &c. & idem constituit Lucæ 11. cum Apostoli peterent, vt doceret se orare. Quare meritò hæc oratio ab omnibus Christianis, & dicenda est, & discenda. atque ideo in sexta Synodo Constantinopolitana can. 7. dicitur, nisi quis has duas sententias (scilicet Symbolum Apostolicum, & orationem

Matthæi 19.

Lucæ 18.

Matth. 6.

Luc. 11.

Sexta Synodus Constantinopolitana.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. IOE
tionem Dominicam) & memoriter tenuerit, & ex toto corde crediderit, & in oratione sapissimè frequentauerit, Catholicus esse non poterit. Et Remensis Synodus, celebrata anno Domini octingentesimo decimo tertio, ait inter cætera primo capite, institutum esse de fidei ratione, vt vnusquisque iuxta intellectum suæ capacitatis, Domino largiente, disceret & intelligeret, atque operibus plenè obseruaret: & secundo capite, vt orationem, quam Dominus noster Iesus Christus discipulos suos orare docuit, disceret, ac sensum benè intelligeret: quia illam ignorare nulli Christiano licet. Et in Concilio Tridentino Sessione 5. in decreto reformationis capite secundo, iubet Episcopos & Parochos plebes sibi commissas inter alia docere ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem.

Remensis
Synodus.Concilium
Tridentinum.

Item salutatio Angelica Beatæ virginis Mariæ, quam nos Angelus & Beata Elizabeth docuerunt; & præterea Ecclesiæ ad Virginem amoris

II.

Alia etiã orationes populo
vtilis et proponi poterunt
idiomate pro-

prio, ab Eccle-
sia approba-
ta: quæ ci-
sunt satis.

D. Augustin.

III.

Quæ ad Cate-
chismum et
doctrinam Chri-
stianam spe-
ctant, rectè
etiã vulgari
lingua ab Ec-
clesia appro-
bat. propo-
nuntur, ut Ec-
clesia mos est.

Concilium
Tridentinum.

plena oratio, Salut Regina, cum alijs quibusdam, quæ in precibus ab Ecclesia approbatis habentur; etiam rectè non solum Latina, sed vulgari lingua traduntur pro his qui Latine nesciunt; ut Ecclesia hodie apud plures nationes facere consuevit, ut sic instruatur, & excitetur magis imperitus. Vnde D. Augustinus ad Probam de hac priuata cuiusque apud se oratione, ait: Qui igitur verbis orare cupit, verba quæ intelligit conuenienter adhibet, ut seipsum ad orationem internam excitet.

Præterea peccata mortalia, & opera misericordiæ, & similia quædam ad Catechismum fidei nostræ, & doctrinam Christianam spectantia, sicut etiam hodie mos est in Ecclesia, & Latina lingua, & vulgari rectè proponuntur, ut ea, quæ ipse populus scire & memorari & ore confiteri tenetur, percipiat & intelligat, præsertim si Latine nescit. Vnde etiam Concilium Tridentinum Sessione 24. in decreto reformationis capite quarto, iubet ut fidei rudimenta pueri Domini

minicis saltem ac festis diebus in singulis Parœcijs doceantur, & obedientiam erga Deum & parentes, &c.

At verò hæc omnia prædicta, tum quæ ad doctrinam Christianam, tum ad reliqua, ab ijs qui Latine sciunt, Latine potius essent discenda & recitanda, idque ob vnionem (ut post fusiùs ostendemus) arctiorem Ecclesiæ & solidiorem compaginem inter omnia eius membra, non solum in fide, sed in omni cultu, & in omnibus orationibus retinendam. Adde, quòd publicæ Ecclesiæ orationis, quæ ab ipsa Ecclesia Christi que ministris fit, longè alia est ratio. Non enim hæc in ea est necessitas, quæ in suprâ dictis priuatis orationibus, aut rebus alijs necessarijs ad salutem; si quidem non ea est instituta, ut à populo recitetur, vel ediscatur, vel sciatur, sed à ministris.

At in Sacramentorum administratione (obijciat aliquis) nonnunquam plebei homines, Latini sermonis ignari, ex parte saltem aliqua respondent, & pariter cum Sacerdote celebrant

IIII.

Melius esset
illa etiã neces-
saria ad salutem
& reliqua
fidei rudimen-
ta, ab ijs, qui
Latine sciunt,
Latine quoque
disci, ob vnionem
&c.

Publicæ Eccle-
siæ orationis,
aliam est ratio,
quæ non est
instituta, ut
recitetur, scia-
tur, vel discatur
à populo.

V.

Obiectio. De
interrogatio-
nibus & res-
ponsonibus
in Sacramen-
tis.

Sacramentorum solennitatē; ut verbi gratia, Susceptores infantium in Baptismo profitentur se abrenunciare Sathanæ, & pompis eius, & omnibus operibus eius; & profitentur se credere in Deum patrem omnipotentem &c. ac se petere Baptismum, & alia: quæ respōsiones, & professiones, D. Augustino etiam teste, Epistola 23. ad Bonifacium, ad celebrationē pertinent Sacramenti. Quare videbitur alicui inconueniens, ut is qui aliqua ex parte Sacramentum celebrat, ipsam linguam, qua id agit, non intelligat.

D. Augustin. Interrogationes et professiones fidei, &c. ad celebrationē pertinent Sacramenti.

1.

Solutio.

Respondetur primò, satis esse si per ministrū manuducatur susceptor. nā etiam si vulgari ea essent sermone cōscripta, indigeret nihilominus aliquo qui cum in ijs respōsionibus instrueret & manuduceret. Secundò dicimus, ideo in Concilio Tridentino statutum esse, quo cum maiori reuerentia hæc populus agat & suscipiat, ut explicetur prius ab Episcopo, vel à Parocho vis & vsus Sacramenti, pro illorum captu, quod est populo longè

vti.

2.
Concilium Tridentinum.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 105
utilius, quā si illa paucula verba proprio idiomate recitaret: atque ut hæc explicatio rectè fiat, iubet eam formā administrandi à Concilio in Catechesi præscribendam, & si opus sit, vulgari quoque sermone fideliter translata ab Episcopo, ipsi Parocho dari, ut Parochus certò & tutò possit populo exponere, quid ibi fiat, ac dicatur. Nō quidem præcipit, ut Sacramenta, vel hæc, quæ ad Sacramentorum solennitatem attinent, vulgari lingua celebrentur aut dicantur, quod quis falsò ex verbis Concilij malè intellectis putare posset, absit planè: sed ut ante eorum celebrationem vulgari prius lingua exponatur à Parocho vis ac vsus Sacramenti pro captu ipsorum ibi astantium, & præterea ut fiant conciones diebus festis, &c.

Sic enim ait Sess. 24. decreto secundo de reformatione capite septimo: Ut fidelis populus ad suscipienda Sacramenta maiori cum reuerentia atque animi deuotione accedat; præcipit sancta Synodus episcopis omnibus, ut nō solū, cū hæc per se ipsos erunt populo

Concil. Tridentinum.

G 5 ad-

adminiftranda, prius illorum vim & vsum, p̄ suscipientiū captu explicent, sed etiam à singulis Parochis piè prudēterq; etiā lingua vernacula (si opus sit, & cōmodè fieri poterit) seruari studeant, iuxta formā à sancta Synodo in Catechesi singulis Sacramentis praescribendā, quā Episcopi in vulgarem linguā fideliter verti, atq; à Parochis omnib⁹ populo exponi curabūt. Nec non, vt inter Missarū solennia, aut diuinorum celebrationē, sacra eloquia, & salutis monita, eadē vernacula lingua, singulis diebus festis vel solennibus explanent: eamq; in omniū cordibus postpositis inutilibus quæstionibus inferere, atq; eos in lege Domini erudire studeant. haecenus Conciliū.

*Expositio tã-
tum vsus &
virtutis Sa-
cramentorum
vnà cū cōcio-
nibus, fatū est
populo ex cō-
cilij Trident.
sententia. At
rebelliū istor-
um hominū
iudicio non
est fatū.*

Hæc ergo expositio vsus & virtutis Sacramentorū per Episcopū vel Parochum, iuxta formā ab Episcopo ei traditam, populo facta, vnà cum concionibus dierū festorū, inter Missarum solennia, aut diuinorum celebrationem ex Concilij iudicio & sententia, satis esse populo iudicata est. & sanè longè est vtilior q̄ illa paucorū versio.

Atq;

Atq; hæc de priuata oratione; & ^{VI.} *De Publice orationis discrimine à priuata.* ijs quæ populus ipse dicere ac discere debet, sint dicta: verū enim uerò longè alia ratio esto (quod & antè attigimus) publicæ q̄ priuatæ orationis. Non enim ea est necessitas, quæ in priuata: neq; verò hæc publica proponuntur, vt à populo recitentur, vel ab eo discantur necessariò.

Et p̄terea, vt sit vtile in priuata oratione ^{VII.} *Non expedit, vt populus oia intelligat, quæ sacerdos in ecclesia petit, & orat.* vocali ipsimet q̄ orat, lingua vulgari preces dicere: tamen in publica Ecclesiæ oratione nō expedit, vt populus oia intelligat, quæ Sacerdos vel Ecclesia petit. idq; ob plures causas. Primò, quia varia ab Ecclesia & Dei ministris petuntur, q̄ nō expedit totum populū scire, nec publicè passim euulgari; vt verbi gratia, vnum ex multis proferamus, cum orat cōtra eos, qui Ecclesiam opprimūt, vel infideles, vel tyrannos; & cum pro peccatis nonnunq̄ quorundam occultis, ac rebus & necessitatibus secretioribus orat. ^{Multa ab Ecclesia, vel Sacerdote petuntur, quæ non possunt publicè euulgari. Sape personæ, pro quibus oratur, publicè nominare nō expedit.} Neq; etiam sæpe personas, pro quibus oratur, publicè nominare expedit.

Præterea orandi sæpe modus Ecclesiæ,

Orandi Eccle-
sia modus,
quosdam in-
firmiores vel
carnales posse
set non minus
quam offendere.
1. Cor. 2.

clesiæ, aliquos ex populo ob ignoran-
tiam vel malitiam eorū, posset offen-
dere: amoris enim verba & ecstasis
spiritualis, quibus interim Ecclesia
vtitur, esse possent rudiori populo of-
fendiculum; cū animalis homo nō
percipiat ea, quæ Dei sunt, vt ait D.
Paulus 1. Corint. 2. Qualia sunt Can-
tica canticorum, ex quibus aliqua nō
rarō mutuatur Ecclesia in suis preci-
bus & diuinis officijs, quales sunt hy-
mni & orationes Ecclesiæ, his non dif-
similes; cū hos amoris sponsæ dicē-
di modos & has phrasēs, & laudes non
omnes percipiant. vt exempli gratia
ex pluribus hoc etiā loco vnum pro-
ponamus. Illud Cātic. 1. & 2. Oscule-
tur me osculo oris sui, & leua eius sub
capite meo, dextera illius amplexabi-
tur me. & Dilectus meus mihi, & ego
illi, inter vbera mea cōmorabitur. &
similia plura, q̄ carnales homines ali-
orsum ac deberent flagitiosè accipe-
rent. Et illud quoq; ex eodē amore p-
fectum, sed alterius generis, cū cru-
ci Ecclesia dicit, O Crux aue, spes
vnica hoc passionis tēpore auge pijs
iusti-

QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 109

iustitiam, reisq; dona veniam. clama-
ret hīc carnalis sciolus, aut ignorans
idiota, aut Lutheranus & Calvinista
hereticus, hoc esse proprium Christi
& Dei, non crucis. Varia deniq; sæpe
Christi mysteria in orationibus Eccle-
siæ reconduntur, quæ fas non est pas-
sim euulgare.

Ac demum, cū satis superiūs sit
ostensum, officia diuina non debere
fieri lingua vulgari; & istorum offi-
ciorū maior pars ferè nihil aliud sit,
quàm oratio; (scilicet Dei laudes, po-
stulationes, obsecrationes, gratiarū
actiones, quas D. Paulus petit in Ec-
clesia fieri Episto. 1. ad Timot. cap. 2.
vnde & preces Ecclesiæ seu preces
diuinæ, meritō vulgato nomine di-
cuntur) sit, vt publica oratio Ecclesiæ
vulgari non debeat lingua peragi, si
quidē nil est aliud quàm illorū ipso-
rum diuinorum officiorum pars. At verò
de Missæ sacrosanctæ sacrificio, & cæ-
terorū Sacramentorū, officiorumq;
aliorum diuinorū celebratione, mul-
tò id minùs dicēdum, quod sanè ma-
nifestissimis testimonijs scripturæ &

IX.
Si officia di-
uina, vt ostē-
sum est, non
debet lingua
vulgari per-
agi, vtique
nec publica.
Ecclesiæ ora-
tio, quæ illo-
rum est pars.
1. Timot. 2.

San-

Sanctorum, & ex traditione Apostolica, & vniuersali Ecclesiæ vsu, & modis alijs superiùs cumulatissimè ostensum est. Sed quòd non expediat, neq; deceat ita fieri, iam fusiùs rationibus ostendemus, si tamen priùs tanq̃ dictorum coronidem addamus decreta hac de re prudentissima ac sapien-
tissima summorum Pontificum Gregorij VII. & Innocentij III. Pij IIII. & postremò Concilij Tridentini.

Decreta summorum Pontificum Gregorij VII. & Innocentij III. Pij IIII. & Concilij Tridentini.

CAPVT XV.

I.
Gregor. VII.

Diuinũ officium non celebrandũ lingua vulgari.

Igitur, petierat hoc olim Dux Bohemiæ totius suæ gentis nomine à Gregorio VII. Põtificè Romano, ante annos quingētos & amplius: quod nostra etate Lutherus introduxit. Sed videamus, quid Põtifex responderit, lib. 7. registri sui, in Epistola ad Ducem Bohemorum. Quia verò, inquit, nobilitas tua postulauit, vt secundum Sclauonicam linguam, apud vos diuinum celebrari annueremus officium, scias nos huic petitioni tuæ nequaquam posse fauere. ex hoc

hoc nempe sæpe volentibus liquet, non immeritò sacrã scripturã omnipotenti Deo placuisse, quibusdam locis esse occultam: ne si ad liquidum cunctis pateret, fortè vilesceret, & pateret despectui: aut prauè intellecta à mediocribus, in errorem induceret, & quæ sequuntur.

At heretici non solùm summo Ecclesiæ Pontifice, sed Deo sapientiores & liberaliores esse volunt, cunctisque decernunt passim sacras patere literas, & sacra diuina officia: vt & vilescant, & despectui pateant, & prauè ab imperitis vel hæreticis intellecta in errorem inducant.

Præterea incommoda hinc euenire grauissima retulit Innocentius III. vir doctissimus, & Pontifex sanctissimus, ante annos trecētos & amplius ad Abbatē Cisterciensem, & collegas eius: acriter eos reprehendēs, qui canonicos sanctarũ scripturarũ libros Gallicè translatos passim laicis & mulieribus permittebant & legebant. Cùm olim, ait, venerabilis frater noster Metensis Episcopus p̃ suas nobis

li-

Deus voluit, vt sacra scriptura quibusdam locis esset occulta, ne vilesceret, haberetur despectui, &c.

Heretici volunt esse Deo sapientiores & liberaliores.

II.
Innocent. III.

Sacra litera vulgari sermone non sunt passim sine detest. laicis & mulieribus permit-
tenda.

*Ex sacra scriptura
quodam translatione,
sive discrimine laicis
& mulieribus
permissa, orta sunt
secreta conuenticulis,
contemptus aliorum,
etiam sacerdotum,
separatio à caeteris,
confidentia nimis,
&c.*

*Ex ipso tales suspentur.
Eti in fide merito habentur.*

*Inde etiã orta sedis
Apostolica inobedientia.*

literas intimasset, quòd tam in
dioccesi, quàm in vrbe Metensi,
laicorum & mulierum nò mo-
dica multitudo Gallicæ cuidam
translationi diuinorum librorũ
intendens, secretis conuenticu-
lis etiã inter se inuicẽ eructare
p̄lumerent, aliorum aspernantes
confortium, & in faciem redar-
guentibus Presbyteris resisten-
tes, quorũ simplicitatem fastidi-
unt in suæ translationis peritia
confidentes: non p̄tinus ad vin-
dictã nos res accendit incogni-
ta, sed vniuersis tã in vrbe, quàm
in Metensi diocesi constitutis,
sub eo tenore literas curauimus
Apostolicas destinare: qui vo-
bis ex trãscripti earũ poterit in-
spectione patere. Et paulò post
præscribens, vt inquiratur circa
fidem Catholicã ipsorũ, subiun-
git deinde: Nuper autem idem
Episcopus per suas nobis literas
intimauit, q̄ quidam eorũ, quos
notabiles prioribus literis deno-
tarat, mandatis recusant Apo-
sto.

stolicis obedire: quibusdam eo-
rum clanculò, quibusdam verò
iam publicè obediendum esse
dicentibus soli Deo: ab occul-
tis etiam conuenticulis nò ces-
santes, officium prædicationis
occultè, licèt à nullo mittantur,
prohibiti etiam sibi non metu-
unt vsurpare: aspernantes sibi
dissimiles, & translationi eidem
vsque ad eò insistentes, vt se nec
Episcopo, nec Metropolitanò
suo, nec nobis ipsis asserant pa-
rituros, si eam decreuerimus
abolendam. Licèt autem tales
in eo reprehendi meritò vide-
antur, q̄ occulta conuenticula
celebrant, officium prædicati-
onis vsurpant, simplicitatẽ de-
spiciunt Sacerdotũ, eorum con-
fortia, qui dictam translationẽ
non recipiunt, aspernantur: Ne
quid tamen subito facere vide-
amur, discretionis vestræ (de qua
planè confidimus) per Apostoli-
ca scripta mandamus, atq; præ-
cipimus, quatenus ad ciuitatem

*Hoc dogmate solius
obedientie Dei ab il-
lis mutato, nostri
heretici tantum in
impretate consimili-
bus gradibus profe-
cerunt, occultis con-
uenticulis, officio
prædicationis vsur-
pato, denegata Episcopi
& Pontifici
debita subiectione,
&c.*

*Videntur hoc loco
initia nostrorũ he-
reticorum describi,
& ad vniũ depingi.*

Metensem pariter accedentes, cum eodem Episcopo conuocetis coram vobis talia sapientes, & adhaerentes translationi praedictae, & si fieri poterit, quae in eis reprehensibilia fuerint, auctoritate freti Apostolica, sublato appellationis obstaculo corrigatis. Quod si correctionem vestram recipere forte noluerint, inquiratis &c. Et paulo post: Cum enim in hoc vniuersalis Ecclesiae vertatur negocium, & agatur causa fidei Christianae, ad exequendum Apostolicae Sedis mandatum, cum summa diligentia, & cautela, vos studiosos & promptos esse volumus & mandamus. haecenus Innocentius. Haec ergo sunt utilitates, quas lingua vulgaris omnibus nota in libris sacris & diuinis officijs, afferre potest in Ecclesia Dei: Sacerdotum videlicet simplicium despectus, inobedientia, confidentia, clancularia conuenticula, seditiones, schismata, & reliqua alia, quae hic Pontifex & sanctus, & eruditissimus, ex ea causa tunc temporis euenisse commemorat, quas quidem apud nostros haereticos cumulatissime hodie

In hac re vniuersalis Ecclesia negocium vertitur, & fidei Christianae agitur causa.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 115
die reperimus. Sed de his postea dicendi locus proprius erit.

Accedit ad hoc, locupletissimum testimonium, atque decretum ex Indice librorum prohibitorum per Patres a Tridentina Synodo delectos conscripto, & auctoritate sanctissimi D. nostri Pij Quarti, Pontificis maximi, comprobato, Regula 4. sic dicens: Cum experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde ab hominum temeritate detrimenti quam utilitatis oriri, hac in parte iudicio Episcopi, aut Inquisitoris stetur: ut cum consilio Parochi, vel Confessarii, Bibliorum a Catholicis auctoribus verborum lectionem in vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint ex huiusmodi lectione, non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse: quam facultatem in scriptis habeant. Qui autem absque tali facultate ea legere, seu habere praesumpserit, nisi prius Biblijs ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit. Bibliopole vero, quae

Index librorum prohibitorum per Patres a Synodo Tridentina delectos.

Sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus detrimenti, quam utilitatis, affert.

Non permittenda sine personarum delectu.

Neganda absolutio a peccatis contrariis facientibus, & alia imponenda poena.

prædictam facultatem non habenti, Biblia idiomate vulgari conscripta viderint, vel alio quouis modo concesserint, librorum pretium in usus pios ab Episcopo conuertendum amittant, alijsq; poenis, pro delicti qualitate, eiusdem Episcopi arbitrio, subiaceant. Regulares verò, non nisi facultate à Prælati suis habita, ea legere, aut emere possint.

Sed iam ultimo loco ipsiusmet sacrosancti Concilij Tridentini, hac de re decreta referamus.

Decreta Concilij Tridentini.

1.
Maxima auctoritas Concilij Tridentini quodq; adversarij nulla ratione illud possunt rejicere.

Conciliū Tridentinum nuper celebratum, sapientissimis & sanctissimis suis decretis, istorum errorem cōdemnat. quod sanè adversarij Concilium non est curvlla ratione rejiciant: cū omnes ad illud vocati fuerint, & à suprema quidē Ecclesiæ potestate vocati & particulatim etiam Germaniæ tum Principes, tū Episcopi, ex quibus etiam Imperatoris ipsius legati tres interfuerunt, qui soli satis esse deberent, pro vniuersa Germania,

mania, cū vniuersalis Principis eius nomen sustinerēt; & præterea aliorum aliorum legati Germaniæ Principū; cum cæteris aliarū omnium regionum episcopis & legatis Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniæ, Venetiarum, atq; aliarū prouinciarum Christianarum. Deinde etiam tot Ecclesiasticis dignitatibus & Prælati ibidem existentibus, Abbatibus, Prioribus, Decanis, Archipresbyteris, Sacerdotibus, & plerisq; alijs. Demum cū tot, tamque insignes ibi Doctores interfuerint, tot nationum atque linguarum, tam diligens inquisitio, & tot annorum ibi facta, & tam assidua tractatio: imò & tanta libertate habita, vt vel hoc solum satis esse deberet, ad hæreticorū impudentiam conuincendam, qui auiunt, se liberum Concilium postulare; quiq; se audent Concilio toti, ac tot celebrium & doctissimorum virorum consensui arrogantissimè præferre. Tandem cū in eius Concilij absolute & fine tanta omnium concordia fuerit, omnibus vide-

licet consentientibus, post omnium Decretorum recitationem, non solum eius anni, sed præteritorum omnium annorum, quibus duravit Concilium, cuncta simul approbando, & Anathema contrarium sentientibus acclamando: cum postremò à summo Pontifice cõfirmatum fuerit, & à tot provincijs receptum, vt magna sit arrogãtia, & stultitia, nolle acquiescere: sed in se quoque consideratum, cum præstantissimum sit, atq; doctissimum tãtæ eruditionis atq; doctriñe, & vt dogmata ipsa atq; decreta per se manifestè demonstrant, ab ingenti sapiëntia, & spiritu sancto profectum, tot fidei definitionibus, & morum reformationibus, vt si cum omnibus superioribus Concilijs conferatur, in hac parte nullo sit inferius, imò reliqua omnia in hoc superare aliquo modo videatur, ita vt nullum sit, in quo plura, nec verò etiam tot sint fidei dogmata constituta.

II. Hoc ergo celeberrimum & insignè Concilium, tota hac vulgaris sacri

sacri causa perspecta, & omnibus perpensis Lutheranorum, Caluinistarum, & cæterorum hæreticorum obiectionibus, (vt deberent iam tandem supercilium deponere, & sua colla indomita orbis Concilio subijcere, & iudicio cedere) maturo demum consilio statuit, non expedire, vt sacrum vulgari lingua fiat, sed per conciones duntaxat instrui populum oportere. Sess. 22. de sacrificio Missæ, cap. 8. Etsi Missa, inquit, magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, vt vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem retento vique cuiusque Ecclesiæ antiquo, & à sancta Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum matre & magistra probato ritu, ne oues Christi esuriant, néve paruuli panem petant, & nõ sit, qui frangat eis; mādāt sancta Synodus Pastoribus, & singulis curã animarũ gerētibus, vt frequenter inter Missarũ celebrationem

Concil. Tridentinum.

Missæ non expedit celebretur passim vulgari lingua.

Antiquus, & à sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum matre & magistra, probatus ritus retinendus.

vel per se, vel per alios, ex ijs, quæ in Missa leguntur, aliquid exponant, atque inter cætera sanctissimi huius sacrificij mysterium aliquod declarent, diebus præsertim Dominicis & festis.

III.
Concil. Trid.

Similia his præcipit, quod ad Concioniones attinet, Euangelij, & Epistolarum, ac Catechismi expositionem, & reliquorum quæ sunt necessaria ad salutem, Sessione 5. suprâ citata decreti reformationis cap.2. & Sessione 24. cap.4. & præterea de Sacramentorum vi & usu, ibidem cap. 7. non tamen præcepit, ut fiant hæc vulgari lingua, ut præcipiunt hæretici: sed ut ab Episcopo vel Parocho in concione exponantur populo necessaria pro eius capacitate.

Concilium non præcepit vulgari lingua celebrari: At scilicet isti sapientiores concilio, præcipiunt.

III.
Concil. Trid.

Idem Concilium eadem Sessione 22. canone 9. Si quis, ait, dixerit Ecclesiæ Romanæ ritum, quo summissa voce pars Canonis, & verba consecrationis proferuntur, damnandum esse, aut lingua tantum vulgari Missam celebrari debere, aut aquam non miscendam esse vino in calice offer-

Et qui dicit Missam vulgari tantum lingua celebrari debere, anathema.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 121
ferendo, eo quòd sit contra Christi institutionem, Anathema sit. Qui ergo ijs amplius postulat, Conciliū tantum contemnit, non satis sanus mente ac sui compos. Sed ad Rationes veniamus.

Quitãto Concilio non acquiescit, nõ solũ hereticus, sed insanus est.

Rationes, quibus ostenditur, non expedire, ut sacrum vel diuina officia vulgari sermone passim celebrentur.

CAPVT XVI.

IAm superest, rationibus agamus, & ostendamus, Primò non expedire; Deinde neque decere, ut sacrum vel diuina officia vulgari sermone passim celebrentur; Postremò nulla ratione id esse petentibus concedendum aut permittendum. Ac primò quòd non expediat, ostenditur ex multis.

Primò, ex vnione fidelium & Christiane religionis, quæ inde periret.

1.

Secundò, ex varijs causis hæresum ac errorum, quæ inde nascerentur.

2.

Tertiò, ex eo quòd esset quoque magnæ ignorantie & imperitiæ causa in Republica Christiana.

3.

H 5 Quar-

- 4. Quartò, ex varietate, incertitudine, & multitudine versionum.
- 5. Quintò, ex pluribus alijs incommodis.

Ex vnione fidelium & Christianæ religionis, quæ hac ratione tolleretur.

CAPVT XVII.

Si sacrū vulgari sermone & officia diuina passim celebrarētur, quadruplex fidelium vnio periret.

SI vulgari sermone sacrum passim celebraretur, quadruplex vnio periret, scilicet fidei, religionis, & charitatis, ac morum vitæ & societatis, quodq; deterius est, id accideret in ipso vnionis & charitatis Sacramento, & in celebratione ac cultu præcipuo religionis, vt in ijs vnitas nulla esset.

I.
Vnio fidei periret, et contra conseruatur. Vnius regionis fidem altera ignoraret. Tanquã ad alterius fidei, vel sectæ homines accederent.

Igitur primò vnio periret fidei. Nã si in varijs regionibus, & prouincijs, dissimili loquendi genere sacrum fieret, & officia diuina celebrarentur, tunc quæ illorum esset fides, aliæ regiones ignorarent; & is profectò, qui ex vna in aliam migraret regionem, tanquam ad alterius fidei ac religionis homines accederet, cum nil prorsus

fus intelligeret eorum, quæ ibi dicerentur, vnde illi prorsus ei essent barbari, ac perinde, ac si inter alterius sectæ homines versaretur. Modò verò in omnibus regionibus, vbi eadē lingua, vtpotè Latina, sacrum & officia diuina fiunt, & in hoc linguæ idioma te in rebus religionis ac celebratione conueniunt, sic se habent, veluti si inter suos versarētur, atque inter eos, quos agnoscunt fideles, & eiusdem esse religionis. Et quidem non exigua hæc est animi consolatio, cum in aliena fidelis est regione, quanuis eorum linguam nō intelligat; videre tamen & audire sacra & diuina officia, eadem lingua, quam ipse semper in sua ipsius regione audierat & viderat celebrari; & eisdem, aut similibus vti ceremonijs conspiceret. Nam & gratias Deo sic agunt, & fiduciam concipiunt, & in fide, vbicunque gentium esse contigerit, confirmantur.

Essent sibi inuicē barbari.

Magna est fidelibus consolatio, cū accedunt ad alias regiones eadem lingua celebrantes: & sibi videntur esse inter suos.

Sic cognoscunt eos esse fideles.

Cum fideles vident eadem lingua in alijs regionibus, ad quas ire contingit, celebrari, gratias sic Deo agunt, si deusam concipiunt, et in fide confirmantur.

II.

Secundò, religionis quoque ac diuini cultus sic vnio periret. Nam cum diuersa lingua quæuis prouincia cele-

Vnio religionis, ac diuini cultus periret, & contra conseruatur.

*Obreperent
superstitiones,
& falsi
cultus,*

*Hac via da-
mon conatur
religionem
auertere.*

*Non sine risu
apud nouatos
res religionis,
varia & im-*

celebraret, etiam diuersis ceremonijs vteretur, ac præterea spatio paucorum annorum, cum non haberent inter se commercium, paulatim diuersi cultus & varij ritus, præsertim in Sacramentorum administratione obreperent, ac singulæ sic prouinciæ facile à suscepto cultu defluere possent, & varię in eo mutationes fieri contingeret, quare breui plurimæ oborirentur in Ecclesia superstitiones & falsi cultus: ita vt actum prorsus in ijs esset de religione Christiana, & eius vnitatem. Quod cum videat futurum demon humani generis hostis, ideo tantopere hac via conatur, per novos istos deprauatores religionis, totam religionem euertere. Quæ quidem hodie oculis ipsis cernere licet, apud hos, qui nouandi omnia licentiam sibi arrogarunt. Nam hi non eundem in hac re, etiam in qua conueniunt, morem obseruant. Si quidem quot ciuitates, tot cernere licet apud illos rituum & religionum diuersitates. Etenim, quod sine risu plerunque videre non possis, hi vno modo cœnā, quam vocant

cant Dominicam, celebrant; alij longe alio ac diuerso; alibi vernacula lingua cantantur omnia, Latina nihil; alibi Macaroneam quandam videre licet, dum vulgaribus linguis Latina miscentur; alibi demum omnem prorsus Ecclesiasticum cantum reijciunt: vt denique hi omnes non minus differant religionis cultu, quam sectis.

Iam charitatis vñionem inter fideles bona ex parte perituram, ex eo ostendi potest, quod sermonis & linguę similitudo benevolentiam conciliat, & est magnum amoris vinculum, vt perspicue liquet inter homines eiusdem patrię. Quare saltem hoc vinculo continetur, qui eadem lingua non possunt, diuersarum linguarum homines, in eodem videlicet Sacramentorum & religionis sermone, vtrisque communi, conuenientes.

Morum etiā dissimilitudo necessario cōsequeretur, & animorum alienatio, & societas inter eos dissolueretur, ac vitæ communitas, iublata religionis vnitatem, & linguę, vt videmus in his qui diuersam religionem diuersis linguis

*decentia, in
Dei cultu hor-
de cernimus.*

III.

Vnio charitatis inter fideles periret, & cōtra conseruatur.

Linguę similitudo benevolentiam conciliat, & est magnum amoris vinculum.

IIII.

Morum inde dissimilitudo oriretur, et animorum alienatio, et societas in vinculum dissolueretur,

contra cōferantur. linguas colunt. Quid ergo est aliud, quàm cōmune charitatis vinculum Ecclesię velle dirumpere? & à se fideles disiunctos ac separatos esse, cupere? & à se inuicem alienos, ne dicam planè efferatos homines reddere?

Ostensum ergo est, aduersari fidei & Ecclesię vnioni, tum in fide, tū in moribus, charitate & religione hanc sacri & officiorum diuinorum vulgari passim lingua Lutheranam, Caluianam, & sacrilegā celebrationem.

Ex errorum & Hæresum causa.

CAPVT XVIII.

1. Errorum & hæresum esset magna causa.

NEc vnionem tantum Ecclesię dissolueret, sed errorum & hæresum esset magna causa. Quoniam si ita fieret, vt isti religionis hostes contendunt, in grauissimos errores homines facillimè inducerentur, tum in vertendo, tum post versionem. Non enim in tot tamque dissimilia regionum idioma, sacrę literę absque maximo erroris periculo, vel saltem non leui (ob cuiusque linguę proprietatem) fidei iactura, verti possent. Præterea nullus vn-

vnquam posset reperiri eius versionis idoneus iudex, sed nec supremus quidem Ecclesię, cum linguam ignoraret, qui de illa versione iudiciū ferret. Nullus, inquam, vel tunc primò, vel postea cum pro libito mutaretur, iudicare valeret, an in ea genuinus & proprius sacrarum literarum sensus iuxta linguę proprietatem redderetur. Nec vllus, qui errores, & abusus, qui in vna lingua acciderent, & quotidie subreperent, deprehenderet, conueniens & sufficiens iudex esse posset. Sed nec, in quibus ij ab alijs prouincijs differrent, an verò cum illis conuenirēt, cum aliorum versionis linguam ignorarent, sciri posset.

Post versionē verò, quoniā in scriptura sunt multa difficulta intellectu, vt D. Petrus Epistola 2. cap. 3. asserit de D. Pauli Epistolis, Sicut, inquit, & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiā scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quedam difficulta intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, &c. D. Paulus quo-

Nullus reperiri posset idoneus omnium illarum versionum iudex et errorum in eis cōtentorū.

Vna prouincia nesciret, an differret fide & religione, an conueniret cum altera.

11. In sacris literis sunt multa difficulta intellectu, & indigent doctore.
2. Petri 3.

quoque 2. Cor. 4. opertum, ait, Eu-
 angelium esse ijs, qui pereunt. Et idem
 1. Timoth. 1. Paulus 1. ad Timot. 1. quidam aberrā-
 tes, conuersi sunt in vaniloquium vo-
 lentes legis esse doctores, non intel-
 ligentes, neque que loquuntur, neque
 de quibus affirmant. Nam sacras lite-
 ras, & Dei Euangelium doctorē re-
 quirere, perspicuū est, ex illo eiusdem
 3. Cor. 12. D. Pauli ad Corinthios dicētis, Posu-
 isse Deum in Ecclesia quosdā docto-
 res, quosdā interpretes, quosdam ge-
 nera linguarum &c. Non ergo omnes
 doctores esse, aut sacras possunt li-
 teras suo sensu interpretari, & intel-
 ligere. Vnde rectē Clemens Alexan-
 drinus libro 6. Stromatum, Propter
 multas, inquit, causas, occultant scri-
 pturæ sententiam. Primū quidem,
 vt diligenter inquiramus, & semper
 vigilemus in inueniendis salutaribus
 orationibus. Præterea ne omnib⁹ qui-
 dem conueniebat hominibus, intel-
 ligere, ne læderentur aliter accipien-
 tes ea, quæ à sancto spiritu dicta sunt
 salubriter. Denique quædam sunt in
 sacra scriptura huiusmodi, quæ etiam
 ij, qui

ij, qui in sacrarum literarum studium
 sedulo incubuerunt, vix assequuntur.
 Quod si sapientes & periti quando-
 que hallucinātur, quid de rudi & im-
 perito vulgo, ac populo, futurum pu-
 tamus? Quo fit, vt si hæc populo sine
 magistro tradas, non paruos illi fidei
 scrupulos frequentius iniicias, & an-
 sam præbeas, vt in rebus fidei eius ani-
 mus sæpe ac vehementer perturbe-
 tur, atque vt varijs tandem expositio-
 num generibus excogitatis, huc illuc
 miserabiliter magno cum eius fidei
 periculo impellatur & fluctuet. Quid
 enim aliud faciat, aut facere possit,
 imperitia & ignorantia?

Experientia item constat, idioti-
 simum causam extitisse multorum er-
 rorū & hæresum, his vulgaribus ver-
 sionibus enutritum. Hinc enim ortæ
 sunt hæreses Vualdensium, qui alio
 nomine Pauperes de Lugduno voca-
 ti sunt. Nam cum Vualdenses homi-
 nes idiotæ essent, Vualdus eorū prin-
 ceptis (à quo nomen desumpserunt)
 aliquos sacros libros in vulgare lin-
 guam sibi transferēdos curauit, quos
 I legens

*Si sapientes et
 periti: quano-
 doq; hallucinā-
 nantur, quid
 de populo im-
 perito speran-
 dū, nisi vt in
 varijs fidei
 scrupulos et
 errorū ansas
 conijciatur.*

*III.
 Idiotismus
 fuit multarū
 errorū causa.
 Vualdenses.*

*Beghardi.
Turelupini.*

legens & nō intelligens, in varios incidit errores. Et ob eandē causam Beghardi olim & Turelupini homines indocti & literarū imperiti, & non nulli nūc alij nostrę etatis heretici à Lutheranis orti, vt Adamitę, & reliqui Anabaptistę ferē omnes idiotę in grauissimas hæreses & errores sunt prolapsi.

*Adamita.
Anabaptista.*

*IIII.
Hæreses orta,
dum in sensu
scripturæ in-
dicat quisque
vt videtur.*

Huius autē rei perspicua est ratio, quia ex vario sensu hæreses omnes fiunt, cum quisque iudicat de scripturę sensu, ut sibi uidetur. ut Arrius filium Dei Christum minorem esse patre, quia Christus dixerit, Pater maior me est; vt etiā Nestorius, Pelagius, Eunomius, cum cæteris antiquis hæreticis sacris se literis tuebatur suo sensu expositis, & præsentēs hodie hæretici Lutherani, Calvinistæ, Sacramentarij, Trinitarij, & reliqui eius farinae homines inter se omnes non minùs, quā ab orthodoxis, diuersi, ex sensus scripturæ diuersitate, quem quisque propriū pro se usurpat, & fingit, mira discordia conpugnant.

Nō minùs pugnant heretici inter se, quā cū orthodoxis.

Non faciunt hæresim sacra litera, sed pra-

Hæresim enim non faciunt sacrae literæ, quas omnes recipiunt, sed sensus:

sus: atq; ideo illi omnes sunt & fuerūt hæretici, quòd propriū sensum sequi voluerunt potiùs, quā Ecclesiæ; & ex varijs sensibus in varias inciderūt hæreses. At verò vulgari sermone facilè omnes etiam idiotæ sensus varios inuenire possent. &c.

us sensus, in quem facile idiota incidere.

Præterea non potest rectè vulgus intelligere, cū sit indoctū, multi idiotæ, multi mali, impij, superstitionibus dediti multi, &c. qui variè sensibus sacrarū literarū ex ignorantia, vel malitia, vel prauis moribus abuti possent. est .n. vulgus Lerna multorū capitum.

*V.
Non potest vulgus rectè intelligere.*

Ad hæc turba indocta tropos non assequitur, nec parabolas, & figuratas locutiones à non figuratis non distinguit. Præcedentia sequentibus nō nouit conferre, & media vtriusque: sed sigillatim singula per se considerat, vt facilè errare possit.

*VI.
Vulgus nescit rationem interpretationis: sed sigillatim singula considerat, et ita facile errat.*

Item pugnantia loca scripturæ vulgus nescit concordare, sed essent illi planè erroris occasio. multa etenim sunt sacrarum literarum loca in speciem contraria; vt verbi gratia illud ad Roman. 14. Regnum Dei non est

*VII.
Vulgus nescit pugnantia loca concordare, et ita facile in alterutram partem impinget.
Ad Rom. 14.*

esca & potus: cum contrarium appa-
Luca 22. reat illud Lucae 22. Ego dispono vobis,
 vt edatis, & bibatis in regno meo. Itē
Genes. 2. illud Genes. 2. Crescite & multiplica-
 mini: & contrā Lucae 13. Beate steriles,
Luca 13. quæ non genuerunt: & illud quoque
Matth. 19. Matthæi 19. Sunt Eunuchi qui se ca-
 strauerunt propter regnum cælorum.
Genes 22. Item Genes. 22. Tentauit Deus Abra-
 am: & contrā Iacobi 1. Deus nemi-
Matth. 15. nē tentat. Item illud Matth. 15. Quod
 intrat per os, non coinquinat: & con-
1. Corinth. 6. trā illud Pauli 1. Corinth. 6. Ebrij re-
 gnum Dei non possidebunt. Item il-
Exodi 14. lud Exodi 14. Videruntque Deum, &
 comederunt & biberunt: & contrā
Exodi 33. 33. Nō poteris faciem meam videre &
Matth. 6. viuere. Item Matthæi 6. Attendite ne
 iustitiam vestram faciatis coram ho-
Matth. 5. minibus: & contrā illud Matthæi 5. Sic
 luceat lux vestra coram hominibus,
 vt videant opera vestra bona, & glo-
 rificent patrem, qui in cælis est. Et de-
 nique sexcenta huiusmodi loca sunt,
 quæ proferri possēt. Quare cum in hec
In contrarijs vulgus incidat, quæ putat contraria,
locis vulgus aut dubitabit, aut vacillabit in fide,
dubitabit, va-
cillabit, aut nesci-

QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 133
 nesciens vtra pars sit vera, aut temerè
 cētebit alteram scripturæ partem re-
 ijciens, vt hæretici sæpe consueuerūt.
 Ac si quam scripturam contrariam
 reperiant, vt non Canonicam repudi-
 abunt. Imò etiam sanctos interpre-
 tes, si aliter interpretentur, temerariè
 eos dicent & putabunt errasse; tales
 hodie censores multos habet Germa-
 nia & Gallia. Vnde iure optimo Fer-
 dinandus Rex Hispaniæ, acerrimus
 religionis Christianæ defensor, qui ob
 insignem pietatem, nomen Catholi-
 ci promeruit, sacra Biblia sermone
 Hispanico translata Iudæis tunc tem-
 poris in Hispania habitantibus, quos
 postea Hispania expulit, omnino pro-
 hibuit, quia inde errandi occasionem
 multi desumebant, & conuersi ad vo-
 mitum redibant.

temerè conse-
bit, aut alte-
ram scripturā
reijcet.

Rex Ferdinā-
us cognomis-
ne Catholi-
cus, Hispaniæ
Rex.

VIII.

Præterea, multa sunt in sacris lite-
 ris, quæ vt erroris occasionē præbere
 poterant, ita etiā alia, quæ prima fron-
 te, & literali tantum sensu simpliciter
 intellecta, ad carnalē sensum indoctū
 hominē & imperitū prouocare pos-
 sent, & quæ illi vel vilia, vel contēnen-
 da,

Multa sunt
in sacris lite-
ris, quæ ab in-
doctis & im-
peritis ad car-
nalem sensum
trahi possēt.
Et alia, quæ
absurda, vi-

*lia, aut cōte-
mēda eis fac-
cile ob igno-
rantiam ap-
parent.*

da, vel absurda facile apparerēt, vt quę
in Canticis canticorū de amoris ver-
bis inter sponsum & sponsam diceba-
mus. Item plurimę parabolę, & simili-
tudines, tum noui, tū veteris testamen-
ti: in quibus si cortex duntaxat literę
spectetur, simplex apparet, & rūdis
sermo, neq; res magnificę, cū tamē
doctiori & altiori sensū spiritus sancti
interpretatę profundissima Dei sapi-
entia ibi cōclusa reperiatur. At in po-
pulo necesse est, plerōsq; esse rudes, im-
peritos, carnales, & huius seculi tan-
tū prudentes ac sapientes, & sensus
spiritualis planē incapaces. Ergo &c.

2. Corinth. 3.

ix.

*Aliqua sunt
in sacris lite-
ris, quę rudi
et ignorāti po-
pulo videren-
tur simplici-
ter imitanda,
in quibus ta-
men grauitē
erraret cōtra
bonos mores.
Genesis 38.*

Vnde meritō dixit D. Paulus 2. Co-
rinth. 3. Litera occidit, spiritus autem
uiuificat.

Præterea sunt aliqua facta, quę po-
pulo rudi & ignoranti viderentur imi-
tanda; vt de fornicatione Thamar,
Genes. 38. De Ruth exemplo sibi spō-
sum quærentis, Ruth 3. De mendacio
apparenti Iudith erga Holophernem,
Iudith 10. & 11. & David, quando fu-
git Saul, & mansit apud Regem Geth,
1. Re-

1. Regum 21. & 27. Illud etiam Oseę,
quando iuebatur accedere ad forni-
cariam, & vt ex meretrice liberos sus-
ciperet, Oseę 1. Quodque ait scriptu-
ra, inebriatum Ioseph cum fratribus,
Genesis 43. &c. Quę si populus lege-
ret, quo spūritu essent facta, non di-
gnoscens, fortē simpliciter ea imita-
retur. Igitur aut putaret rectē facta,
& tunc eadem ageret: aut crederet
mala, & tunc irrideret atque conte-
mneret, & vel scripturam ipsam, vel
sanctos Patres iudicaret, atque ita
tandem populus in varios errores cō-
tra fidem contraque bonos mores
laberetur.

*Ruth 3.
Iudith 10. 11.
1. Reg. 21. 27.
Oseę 1.
Genesis 43.*

Dices fortasse, Idiotas hæresiarchas
paucos numero fuisse, at multō plu-
res extitisse, qui & ingenio, & doctri-
na pollerēt; nec tamē doctis vnquam
fuisse prohibitam lectiōē sacrarum
literarum, quare neque idiotis pro-
hibendam.

*x.
Obiectio.*

Confutatio,

Respondemus, Hæresiarchas pau-
cos quidem ex idiotis extitisse, at verō
qui illorum vestigia sequerētur, illi sq;
fauerent, quā plurimos fuisse idiotas,

*Ex idiotis li-
cet pauci fu-
erint hæresi-
archæ, tas
men multi*

sunt sequaces tum ciues, tum agricolas, tum etiam
heresiarcha- principes, ac integras denique respu-
rum. blicas: (Atq; vtinam id hodie non si-
 2. ne graui animi dolore cerneremus)
Vulgari versio- qui quidem omnes vulgari versione
sione maxime maxime allectantur, & pertrahuntur
trahuntur, et ab ipsis heresiarchis, cum ea illis offe-
capiuntur rant atque proponant, praesertim pre-
idiotæ. cipua pro ipsorum erroribus loca, qui-
 bus facile capiatur, idq; vt ipsi hereti-
 cum sensum ab hereticis sibi obtrusum,
 suo iudicio legentes facilius appro-
 bent, eligant, & ei assentiunt; atq; ita pro-
 prio iudicio, vt ait D. Paulus ad Titum 3.
 3. cõdemnentur. Vnde mos est celeberrimus
 4. hereticorum & maxime nostrorum, vt ipsosmet idiotas iudices
 constituant sacrarum literarum, & earum
 sensus arbitros efficiant, sic instigantes:
 Vide hoc; tu ipsemet iudica; Deus tibi tribuit
 intellectum; Tu potes habere, & habes spiritum
 sanctum, vt caeteri, & gratiam intelligendi scri-
 pturas; nã & Apostoli fuerunt idiotæ, &
 tu poteris illuminari à Deo; Cum simplicibus
 sermocinatio eius; Omnes sunt docibiles Dei,
 & his similia. Hæc ideo,

4. *Fucata exhortatio hereticorum ad idiotas.*
 Prouerb. 3.
 Iean. 6.

ideo, vt scilicet non captiuantes intellectum in obsequium fidei, quod Paulus postulat 2. ad Corinth. 10. sicut ipsimet heresiarchæ doctiores, ita & caeteri sint proprio iudicio condemnati. Atque hæc est vna ex potissimis causis, cur ita obstinati postea manent non solum heresiarchæ, sed etiam hi idiotæ; quia videlicet superbia proprii iudicij eos excæcauit, & sibi nimium arrogantes, ac caeterorum iudicij contemptores effecit.

Ex causa ignorantie.

CAPVT XIX.

ERrorum & heresum esse causam ostendimus: iam esse quoq; magnæ ignorantie causam ostendamus. Id autem sic probatur: Si omnia in Ecclesia vulgari lingua celebrarentur, periret scientiæ & omnium disciplinarum, & bonarum artium genera, praesertim verò Theologia, & hinc fieret, vt breui tempore magna ignorantia, I 5 non

5. *Idiotæ hæc via proprio iudicio condemnantur, vt ipsimet primarij heretici.*

6. *Hæc est causa obstinationis idiotarum, & hereticorum aliorum.*

1. *Magna est ignorantia, tum scientiarum, tum linguarum causa.*

*Frigeret stu-
dia linguarū
& scientiarū
vni.*

nō solūm populus, sed etiam ipsi vni-
uersi Sacerdotes laborarēt. causa au-
tem est in promptu: neq; enim tunc
quicquam literas curarēt, aut sibi stu-
dij aliquid in linguis Latina & Græca
ponendum existimarēt, in quibus ta-
men scientiæ & artes ac disciplinæ
cōscriptæ sunt; sed lingua solūm vul-
gari essent contenti, in qua sacra &
officia fierent diuina, & in qua sacras
haberent literas, vt experientia nunc
in quibusdam prouincijs deprehendi-
mus, vbi iam non solūm scientiæ, sed
linguæ negliguntur: esset itaque ma-
gna Sacerdotibus ignorantia occasio.
Sic etiam vidimus superiori ætate
non ante multos annos apud totum
fermè hunc nostrum Occidentem in
Græcæ linguæ cognitione accidisse,
vt quanuis ea elegans & utilis esset, ta-
men vix vllus reperiretur, qui Græcè
sciret, aut addiscere laboraret: quòd
eius rarus esset vsus, nec vrgens ne-
cessitas. Tolle enim necessitatem di-
scendi, tolle vtilitatem; quis erit, qui
velit linguis, vel scientiæ alicui ope-
ram

ram dare. Hinc etiam fieret, vt qui
doctiores linguas non attigissent, ad
beneficia & præbendas ad presbyte-
ratus, ac postremò ad Episcopalis di-
gnitatis gradum promouerentur. vn-
de eueniret, vt vix vnus aut alter Lati-
næ linguæ incumbere vellet. Iam ve-
rò aufer Latine linguæ cognitionē,
& cum nil Pastor ex D. Augustino, ex
D. Hieronymo, D. Ambrosio, ac cæ-
teris sacris Doctoribus, sacrisq; Con-
cilijs & decretis, proferat; necesse est,
vt vel nihil dicat, vel somnia sua, id,
quod ipse scilicet excogitauit, cum
magno suo & populi Christiani peri-
culo doceat.

Rursus, si sacrificium Missæ, &
officia diuina fierent vulgari ser-
mone, omnes libros, præsertim sa-
cræ Theologiæ, sacrosq; Canones,
& instructiones Sacerdotū, cum alijs
Ecclesiasticis libris secum traherent
quoque ad vulgare sermonē, vt vul-
gariter eadē lingua omnia cōscribe-
rentur, cum sit tantū, & tale sacrifici-
um sacrosanctum Missæ, vt omnium
sit

*Episcopi &
Sacerdotes
fieret idiotæ.*

*Concionato-
res nō ex pro-
batis authori-
bus, sed sua
somnia popu-
lum docerēt.*

*II.
Fierent scri-
ptores & li-
bri solū vera
macula lin-
gua.*

D. Dionysius
Areopagita.
τὸ ἱερόν τελε-
τή.

fit finis, quæ fiunt in Ecclesia, & ut ait D. Dionysius de Ecclesiast. Hierarchia, sit Teleton teleti, id est, Sacramentum sacramentorum.

III.
Citare oportet ex veteri macula lingue versione.

Præterea, cum in sacro & officijs diuinis magna pars sacrarum literarum contineatur, concionatores loca Epistolarum, & Euangeliorum citare cogentur, ut in vulgari sermone haberentur, & ut quotidie cantarentur in sacro. populus enim grauitè, & iniquo animo ferret aliter, aut alia lingua citari, quàm ipse didicisset & quotidie audiuisset, imò non patèretur secùs villo modo fieri, diceret nanq; sibi fidem mutari; dum aliter quàm quotidie audit in sacro à concionatore proferrentur.

IIII.
Omnia commentaria sacrarum literarum in eam essent vulgarem versionem scribenda.

Vnde pari ratione omnia cõmentaria sacrarum literarum scribenda quoque essent in eam versionem vulgarem, ut illis commodè vti possent ad illius textus intelligentiam, atque ita tandem omnia Theologica vulgari lingua conscribi necesse esset.

Semper enim ita factum videmus, ut Theologi tam Latini quàm Græci,
&

& Hebraicum ceteris in ea lingua scripserint, in qua sacrum celebrabatur, & in qua diuina mysteria apud eos Ecclesia tractabat; atque ex nouatoribus hodie non pauci in suis quique linguis, ob eam causam, in sacras literas commentaria scribunt.

Hinc etiam existeret, ut vulgari linguæ Doctores frequentius euoluerent, omissis reliquis, ut (proh dolor) multis in locis Germaniæ, Galliæ ac Angliæ iam nunc fieri conspiciamus. Sed & hoc eueniret, ut Doctores Ecclesiæ sacros vulgari lingua conuerti esset necessarium, ut istorum iam miseri quidam sentiunt, & ita negligerentur Latini. Imò sunt aliqui, qui ex eodem principio, sic desipiunt, ut etiam scientias vulgari sermone tradi velint, & in Academijs prælegi vulgares scientiarum authores. At mira ignorãtia inde sequeretur, tum quia non esset, qui verteret fortasse, aut non qui rectè: tum quia in quacunque vulgari lingua cuiusuis ciuitatis, vel prouinciæ, non possent tam multi libri verti, & excudi, quàm multi Latini

V.
Latinos Doctores conuenerit, vulgares potius legerent.

Non possent, in quavis ciuitate, vel prouincia, tam multi libri verti, excudi, &c.

no sermone sunt conscripti, etiam si plurimi libri & à plurimis conuertentur.

VI.

*Non potest
quæuis lin-
guæ: tot
& in doctis ho-
minibus abun-
dare.*

Præterea quæuis prouincia sibi nõ potest esse satis, nec tam diues est doctrinarum, aut tot abundat, tamque doctis hominibus, vt edat, vertat, componat, scribat, excudat tot libros, quot Religio vtitur Christiana, quotque ei vtilis sunt, ac necessarij.

VII.

*Vna prouin-
cia cum sibi
non sit satis,
alterius tamẽ
scriptis vti nõ
posset.*

Iam verò cum vna prouincia non sibi sufficiat, nec scripta aliorum doctissimorum virorum propter linguæ dissimilitudinem illi possint esse vsui; multa eius homines ignorarent, quæ alij aliarum regionum scriberent, & inter hæc, vt contingit, non pauca, quæ ad salutem animæ maximè facerent, nescirent, ex quo Christianorũ mentibus ac fidei lumini magnæ obducerentur tenebrę.

VIII.

*In pluribus
ciuitatibus
& regionibus,
plura
sunt celebra*

Item hoc est certũ & sine vlla ambiguitate confitendum, plura in pluribus prouincijs & ciuitatibus, & pluribus regionibus esse celebriora ingenia; & plures in pluribus viros bonos

nos & doctos, quàm in vna tantum ciuitate, aut prouincia reperiri, qui possint & scribere, & sacras literas exponere, & docere Dei populum; & in fide, religione, ac moribus, & doctrina plurimum promouere. Iam si hæc omnia eadem communi cunctis lingua scribantur, quæ isti dicunt, & scribunt, omnia, inquam, eorum monumenta comunissima lingua & nobilissima scripta, ad fideiũ omnium & singulorum vsũ poterunt pertinere, vt ex ijs doctrinam & pietatem hauriant tot scriptorum. At si singuli, sua quique lingua hæc scripserint, alijs, (vt diximus) alterius linguę hominibus nõ communicabuntur, neque proderunt, sed illis carebunt. Quamobrem minuetur manifeste cunctorum doctrina, & pietas, & scientiarum, fidei, ac religionis cognitio: & contrà inducentur tenebrę, & ignorantia, ac rusticitas, & ingens tandem idiotismus. Et confirmatius id fit: quia singulorum ingenia etiam in proprijs inuētis, aliorum scriptis perpoliuntur, & exacuuntur:

qua

*ora ingenia,
quibus tamẽ
carent sin-
gula.*

*Sic minuetur
doctrina,
pietas, &c.*

qua occasione carerent, si proprio idiomate singuli tantum scriberent.

IX. Postremo tandem, hoc satis experientia compertum est in his regionibus, ubi vulgari lingua voluerunt sacrum, & diuina officia celebrari, mira eos laborare ignorantia, & esse hodie hos quidem idiotas & ignorantes, illos vero etiam hereticos & schismaticos; & tam hos quam illos vix vllum habere commercium cum ceteris fidelibus, aut inter se; vt in Aegypto, Aethiopia, Bohemia, Russia, Armenia, Dalmatia, & similibus conspicimus.

X. Iam vero saepe vsu id euenit, vt cum aliquid statuitur ad mores corrigendos, & postea experientia docente, visisque incommodis, intelligitur plus nocuisse, quam profuisse, tunc abrogetur lex in totum: nec solum hoc apud seculares Respublicas, sed etiam in Ecclesiae gubernatione eius statutis ac legibus accidisse videmus. vt verbi gratia de vigilijs nocturnis, quarum quidem Tertullianus lib. 2. ad vxorem meminit, tanquam que in

Ec-

Ecclesia obseruari solitae essent: & D. Hieronymus aduersus Vigilantium, & in Matthaei cap. 25. indicat fuisse Ecclesiae traditionem; & eas alij antiqui Patres laudant: At postea in detudinem abiire, imò postea in Concilio Eliberitano cap. 35. ipsius decretorum prohibitum est, ne foeminae ad eas se conferant. Item Eucharistia dabatur alicubi olim in manibus, vt ex Eusebio colligitur lib. 6. Ecclesiasticae historiae cap. 33. At modò nullus est, qui diceret reuocandum esse in integrum illum vsum, aut imitandum. Sic etiam ad tempus ab Apostolis fuit praecipuum, prout tunc occasio, & necessitas postulabat, Actuum 15. vt à sanguine, & suffocato, & idolothytis abstinerent: At hoc postea obseruatum non est, vt nunc etiam non obseruatur. Item D. Paulus I. Corinth. 11. praecipit, vt mulier velato, vir oraret aperto capite: At neque hoc apud omnes in vsu est. Sic etiam scribit D. Ambrosius in ca. 4. ad Ephesios, inter initia Euangelij ob necessitatem, vt multiplicaretur plebs Christiana, omnibus fuisse Euangelii

K geli-

*Experientia
deprehendit
tur, magnam
inde in pluri-
bus regio-
bus ignorantiam nasci.*

*Qua inutilia
vel noxia esse
experientia
deprehendit,
Ecclesia postea abiect.*

*Concilium
Eliberitanum.*

*Eusebius Ca-
sariensis.*

Actuum 15.

I. Cor. 11.

*D. Ambrosi-
Ad Ephesi. 4.*

gelizare permissum: cū tamen ex officio ad Episcopos & Sacerdotes propriè pertineat. Quare meritò aucta Ecclesia, nemo audeat, nec debeat præsumere officium, quod sibi creditum, vel concessum non sit. Imò verò ipsum vulgare sacrum iam apud nonnullos, qui eo utebantur, in defuetudinem venit, vt apud Morauos, ac nōnullos ex alijs: quòd experientia edocti intelligerent, id nullam utilitatem, sed potiùs varia incommoda attulisse. Quamobrem hodie qui Catholicæ sunt communionis, eadem qua apud nos, hoc est, Latina lingua, rem diuinam faciunt. Igitur, etiam si vsus is esset alicubi iam receptus vulgaris linguæ, tamen esset abrogandus, vt noxius: nam & stultū est, quod experientia ostendit inutile, velle iterum reuocare, aut mordicus retinere. Sed ad alia incommoda non minora pergamus, varietatis, incertitudinis, ac multitudinis versionum, & reliquorum grauissimorum malorum, quæ inde promanarent.

Si alicubi nūc in sacris vsus esset vulgaris lingua, is esset vt noxius abrogandus.

Stultum est, quod experientia docuit inutile, velle iterum reuocare, aut retinere.

Ex

Ex varietate, incertitudine, & multitudine versionum. CAPVT XX.

PRæter illa igitur tot, & tā insignia incommoda, superiùs dicta, etiā pberetur occasio, vt fierent plurimæ, & adulerinæ versiones, & variæ, & incertæ, & à diuersis pijs & impijs, doctis pariter & indoctis; non solū in vna, sed in singulis & diuersis puincijs, vt nūc in Germania videmus, q̄ pessimis & corruptissimis scaret versionibus. Vnde Lutheri versio in plusq̄ sexcētis locis à Catholicis adulterata deprehenditur: nec id à Catholicis tantū, nam conferas Zuinglij translationē cum ea, quā edidit Luterus, in plerisq; rebus, ijsq; grauibus, magnā discrepantiā, & repugnantia inuenies; cōferas cum illis reliquas, q̄ hodie in illis puincijs extant, nō pauciora, aut minora reperies discrimina: vt si nulla alia causā, vel hæc sola satis esse debeat, ne passim hæc vulgari sermone tradantur. Imò etiā Latinè præstat vnam tantū oēs sequi ab Ecclesia approbatam. Vnde D. Hieronymus, vt ipse ait

Innumera fierent versiones adulterinæ, variæ, incertæ, &c.

Lutheri versio cū Zuinglij & istorū cū aliorū hæreticorū versionibus in pluribus sibi aduersantur & pugnant.

Expedit vnā Latinam esse versionē, quā oēs recipiant, & ab Ecclesia approbatam sequantur.

K 2 in

in Prologo Iosue, ideo compulsus fuit, vnam cōscribere, quæ etiam comprobaretur ab Ecclesia, quòd tot tunc essent exemplaria Latina, quot codices. Non ergo expedit, vt hæc passim conuertantur. Neque immeritò Ecclesia solùm quatuor Euangelia approbavit, & vt apocrypha reiecit reliqua, Nicodemi, Nazarenorum, seu Hebræorum, & quod vocatur Bartholomæi, &c. quòd non expedit singulos (mutato præsertim aut ementito nomine, quod facile posset accidere) scribere Euangelia; nec etiam eadē lingua, videlicet Hebræa, Græca, vel Latina, nedum diuersa: at in versione simile, aut idem esset periculum, ne dicam maius.

Non immeritò Ecclesia quatuor tantum Euangelia approbavit, & reliqua reiecit, vt apocrypha.

II. Oporteret in singulis non solū regnorum, sed ciuitatū, pagorū, & oppidorum, ac rusticorum dialectis verbi, sacrū, & officia diuina:

Iam diuersa regna non solùm idiomate non cōueniunt, vt Gallia, Italia, Germania, cum cæteris; sed etiam eiusdemmet regni singulæ ferè prouinciæ aliquando sic differunt, vt vel parum, vel ne verbum quidem intelligant aliarum. Imò verò eiusdem prouinciæ ciuitates, ac verò etiam pagi, dialectis ita inter sese differunt quan-

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 149
quandoque, vt ciues difficilè rusticos intelligere valeant, nec rustici ipsos ciues. Quare si sacrum, & diuina officia vulgari quouis sermone essent celebranda, vertantur oportet, non tantùm in linguis diuersorum regnorum, sed diuersarum prouinciarum, sed ciuitatum, quæ idiomate differunt; sed & pagorum & rusticorum lingua: quod quidem esset plusquàm Babylonica confusio. Atqui eadem vtrobique est causa, diuersitas videlicet idiomatis. At verò præter hanc Babylonicam confusionē, facile quoque fides periclitaretur in singulis nō solùm hominibus, sed pagis & ciuitatibus, & prouincijs.

III. Sic fides periclitaretur.

Imò, vt antea diximus, impossibile planè hoc factu esset, vt singuli sibi verterent libros, eos omnes, quibus opus haberēt, & vt propria quique lingua sibi sufficienter pararent.

III. Id est factu non solūm superfluum, sed impossibile.

Lingua præterea solet mutari non parum singulis trecentis annis, vt in Hispania hodie apparet, & plerisque alijs regionibus, in quibus vix nōnulla, quæ extant scripta ante trecentos

V. Oporteret singulis penè trecentis annis versionē mutari sacrarum & diuinorum officiorum.

annos eiusdem linguæ, nunc temporis intelliguntur. Et id præsertim accidit, si bellis regnum agitari contingat, aut externarum nationum frequēs haberi commerciū: tunc enim plurimę & magnæ fiūt in lingua mutationes. vnde oporteret tunc aliter vertere & mutare, cū lingua corrumpitur, vel mutatur; & ita frequēter inuerti ac permisceri omnia.

VI.

Imò verò solēt linguæ singulis 20. annis aliqua ex parte immutari, vt 5. sex vel octo vocabula, aut phrasēs, in quavis lingua innouentur, quod quidē experiētia ostēdit. Quare fieret, vt & iterū, atq; iterū hęc essent quoq; semper pro absoletis vocabulis substituenda, & innouāda, in ipso etiā sacro, & diuinis officijs, cū tale aliquod verbū fortē contingeret. quod tamē sine fidei iactura plerunq; non foret: quia fortassis ille malē verteret, qui nouū pro veteri vocabulū substitueret, & ita periculū esset, ne simul fidē

Oporteret frequēter plura innouare vocabula, quod non fieret sine fidei periculo.

VII.

cū vocabulo innouaret. nusq̄ enim, q̄ in hac parte, periculosiūs erratur. At si non mutarentur hęc noua vocabula,

la, is qui audiret, tanquām iam absoleta, rideret: imò & irrideret, tum officia diuina, tum Sacerdotes, sic obsoletē loquentes, & ijs verbis officia celebrantes.

Tandem si sic mutarētur vnā cum linguæ mutatione, inde quoq; sequeretur, vt obreperet obliuio fidei antiquæ, ac eius memoria penitus dele-

retur; cū semper innouatam, nouis verbis illam retinerēt, & nescirēt quo modo olim sese res habuerit, aut quæ, qualisve fides, vel religio antiquitus fuerit. Vnde hinc quoq; contingeret, vt omnes traditiones Apostolicę perirent, nec probari certo vllō modo possent. Quod sanē necesse est etiam accidat ijs, qui vulgari lingua sacra

& diuina officia celebrari volunt; cū breui tempore prorsus nesciant, quę olim diuina officia, vel quæ sacra, vel quæ religio, aut quæ fides fuerit, & an cum antiqua ipsi consentiant, an secūs. Quam ob rē tum fidei, tum religionis perpetua successio apud illos peribit, & mediū hoc sanē esset

K 4 effica-

efficacissimum ad inducendam antiquæ prorsus fidei obliuionem.

x.

Melius aut in vna lingua duntaxat, ut Sacerdotes possint ubiq; celebrare, intelligi, & intelligere, alias non possent, nisi in patria ipsorum tantum.

Sed præterea melius est, vnam duntaxat linguam discere, scilicet Latinam, in qua possint Sacerdotes vbiq; terrarum celebrare, & possint intelligere, & intelligi, quàm multas esse singulorum vulgares, vt alibi celebrare non possint, quàm in eorum patria, nec intelligi, nec intelligere in aliena. Postremò melior est, & præferenda vnitatis. Sed quorum lingua confusa est tot eorum sectis, desiderant, vt omnium linguæ in cultu diuino introducantur; vt exprimant ad viuum cõfusionem illam linguarum Babylonicam, qua ipsorum interiùs mens laborat.

Quorum mens confusa est tot sectis, vellent eam Babylonicam confusione linguæ exterius exprimere.

*Ex connumeratione diuersorum incommo-
modarum, si sacrum, vel officia diuina,
siant vulgari lingua.*

CAPVT XXI.

Præter

PRæter hæc autem, quæ diximus, cõplurima alia sunt incommoda, quæ iam in cumulum vnum congesta breuiteri consulentes referemus. Primò igitur parua vel nulla vtilitas inde proueniret populo: non enim intelligeret ea, etiam si vulgari sermone sint conscripta, & vulgariter dicantur, vt modò etiam non omnes, qui Latinè sciunt, ea facilè intelligunt, Latinè dicta, aut recitata. Quotus enim quisque est, qui Psalmos, Apocalypsim, Ecclesiastem, Iob, Prophetas, Pentateuchum, & Epistolas Pauli intelligat, quanuis in literis humanioribus, & Philosophia, non mediocriter sit versatus? Imò verò si non dicendæ sunt, nec audiendæ preces, nisi quas omnes intelligant, inde facilè consequetur, non futurum in Ecclesia prorsus psalmodiũ vsum, quos Dauid conscripsit. vix etenim, vt diximus, ex doctioribus quemque reperias, qui psalmos quauis lingua proferantur intelligat. Ita etiam nec Prophetæ legendi essent cum reliquis supradictis sacrarum li-

i.
Etiam vulgari sermone, nõ illa intelligeret populus.

II.
*Psalmorũ v-
sus deberet in
Ecclesia ces-
sare, si omnes
intelligere de-
beret, que dicuntur, etiam
vulgari sermone.*

K 5 tera-

III. *Non deberet recitari Apocalypsis, Cantica, &c. 2. Petri 3.* terarum libris, Ecclesiaste, Apocalypsi, Canticis, &c. Imò neque D. Pauli Epistolæ, in quibus, ut ait D. Petrus 2. Epist. cap. 3. sunt multa difficilia intellectu, quæ quidam depravant, ad suam ipsorum perditionem. Iam verò,

IIII. *Nec ipsam orationem Dominicam omnes intelligunt, nedum reliqua.* quæ alia nobis prædicandi formula frequentior, aut qua alia magis utilis est, quàm quæ ab ipsomet Christo est proposita, quæ ob id oratio Dominica vocatur? habemus eam vulgari lingua conuersam. quàm multos inueniri credis, qui vel tertium illius verbum, saltem ad literam intelligant? sane ex vulgi imperiti multitudo vix centesimum quenque reperies, ut interim de sensu taceamus, quem neque ij assequuntur omnes, qui sibi doctiores præ cæteris esse videntur. Rur-

V. *Plerique ex populo negligenter, contemnerent &c. alijs negotijs dediti & occupati.* sus etiam si intelligere possent, & sacra Biblia, & quæ in diuinis officijs in Ecclesia dicuntur; at plerique vel contemnerent, vel negligenter, ut fieri videmus, etiam nunc, cum in vulgari lingua hæc plerique habent conuersa. Nam vel potius ciues mercaturam exercent, vel artem aliquam, vel militiam, vel nego-

tia

tia domi estica, vel politica gerunt, vel aliud denique quicquid agunt, quàm ut ijs addiscendis vacent, ut interim agricolas, & rusticos omittamus, qui ne verbum quidem, aut legunt, aut audiunt, aut intelligunt. At doctiores si velint habere, facile Latine poterunt.

VII. *Ab ijs ferè ciuibus leguntur sacra litera vulgari sermone, qui errore aliquo deprauati, aut infecti sunt, ut in errore confirmantur. vel scilicet videantur, ut experientia deprehenditur.* Præterea, experimento comprobamus, ab ijs ferè ciuibus leguntur tantum sacras literas vulgari sermone versas, qui errore aliquo deprauati & infecti sunt, non item à reliquis; & ad id tantum legi, aut certè ad id potissimum, vel ut errorem illum confirmet, vel ut videri possint scilicet, in cæteris verò ab eisdem negligi videmus, nec valde expecti eorum lectionem, quæ ad

VIII. *Non legunt, quæ ad mores, & alios fidei articulos, sed quæ ad heresim suam faciunt.* mores, vel ad alias fidei partes, vel rectè vitam constituendam spectant. hoc itaque experientia hodie deprehendimus, & plus quàm vellemus. Quare hæc sola

IX. *Hæc sola utilitas esset, ut Catholici non legerent, populus hæreticus in errore confirmaretur.* esset utilitas, ut Catholici non legerent, populus verò hæreticus in suo errore confirmaretur,

vt

vt certè fit. præterquam quòd hanc nimiam intelligendi, & plùs quàm oportet sciendi populi auidam curiositatem eundem propè nostra ætate fructū attulisse videmus, quem attulit primis nostris parentibus ille ligni scientiæ boni & mali infelix esus. Nam vt illi à dæmone decepti, in eam curiositatem scientiæ vetitæ, vt essent Deo similes, inciderunt: sic populus ab ijs concionatoribus, Sathanæ ministris, illectus, talis scientiæ promissione capitur atque decipitur. Iam fac vt & legant, & intelligant, profectò facilè vellet videri ipsis Sacerdotibus doctiores, imò illos planè contemnerèt, vt apud hæreticos videmus. Si quis enim iudicio suo malefano fesus, putaret se doctiorè esse Sacerdote, quòd hæc vulgari lingua meliùs illo intelligere arbitraretur; statim eum irrideret ac floccipenderet, vt experientia didicimus, & olim

tem-

x.
Hæc nimis populi scientiæ & intelligendi curiositas, eum fructum afferret, quem attulit esus ligni scientiæ boni & mali primis parentibus.

x i.
Sicut dæmon primos parentes, ita isti populum decipiunt, et capiunt Sathanæ ministris scientiæ promissione.

x ii.
Etiam si intelligerent, tamen vellet videri sacerdotibus doctiores, & illos contemnerent.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 157
tempore Innocentij tertij apud Lotharingos contigit, vt idem suprà Epistola citata refert. Et cum D. Paulus dicat i. ad Corinth. 12. & ad Ephes. 4. Deum in Ecclesia posuisse quosdam Doctores, quosdam Prophetas, quosdam genera linguarum, & interpretationes sermonum. Et ibidem, Nūquid omnes Apostoli? nūquid omnes Prophetæ? nunquid omnes Doctores? tamen hæc scripturarum, & diuinorum officiorum prophanatio veriùs quàm translatio nobis, si Deo placet, effecit futores, sartores, lanios, baiulos, sartores, & pistores, iūbita metamorphosi Apostolos, Doctores, Prophetas: imò, quod ridiculum magis est, futrices, & sartrices, & lanias, & baiulas, ac pistrices, Prophetissas, Apostolas, Doctrices. Nuper contigit quandam vetulam ipsum Concionatorē in media concione publicè coram omnibus reprehendisse, quòd non benè citasset scripturā. Cui Concionator egregiè respondit, ex D. Paulo, Mulierem in Ecclesia docere non permitto, sed domi si quid scire vellet virum suum inter-

Innocent. III.

Non omnes
Doctores, neque
omnes
Propheta etc.
1. Corint. 12.
Ephes. 4.

Apud hæreticos futores, sartores, lanij etc. sunt Doctores, Prophetæ, Apostoli, imò futrices, sartrices, lanijæ, sunt Doctrices, Prophetissæ, Apostola.

XIII.
Quales habe-
at ministros
quintum Eu-
angelium Lu-
theri, & sex-
tum Caluini.

interrogaret. Haud dissimiles his esse solent, etiam Latinè periti, sed scientiarum ignari, qui sacras literas vel de primo tantùm limine salutarent, vel primis degustarunt labijs, arrogantes, inquam, scioli, & garruli, Theologos ac doctissimos quosque contemntes, ex ea causa, quòd se Latini sermonis peritiores putent, & Latinè sacra Biblia intelligere satis sibi videantur. Quales plerique sunt nostra ætate hæreticorum ministri, imperiti tamen ipsi disciplinarum, indocti, & tantùm per compendiola nihil discentes: Eiusmodi permultos aluit & habet hoc quintum Lutheri Euangelium, & sextum Caluini. Ex his ergo, vnà cum populo paucos videmus legere ad deuotionem, vel ad morum correctionē, vel ad fidei Catholicę cognitionem; sed ad contentionem, ad inanem iactantiam, ad Sacerdotum contemptum, ad superiorum irrisionem, & denique ad fidei & religionis euersionem; & vt gestiant ipsi aliorum esse, fieri ac videri doctores, doceri verò recusent, ac dedignentur.

XV.
Quo fine &
fructu hiles-
gant diuini.

tur. At verò olim apud Maiores nostros, moderatè vulgus intelligere affectabat; nec volebat sapere plùs, quàm sapere oportet; toto verò corde ad pia pietatis opera erat intentus; & Sacramentorum Christi fructum auidè ac vnicè quærebat. At nostra ætate, apud hos præsertim nouatores, postquam non in bonis operibus, sed in fictitia nescio qua fide, & inani fiducia, totam salutis æternæ spem collocare cœperunt; postquam non Christi Sacramenta, non charitatem, non opera, sed solam illam vanam fidē iustificare putarunt; facti sunt homines præter modum suæ vitæ negligentes, sciendi plùs, quàm oportet, auidi, nimium curiosi, & nouarum rerum improbè cupidi, vt quod olim in Actis Apostolorum cap. 17. de Atheniensibus dicitur, nunc de Germania, & Gallia, & locis alijs, vbi pestis hæc grassatur, dici meritò possit, Ad nihil aliud eos vacare, nisi dicere aut audire aliquid noui. Itaq; ad bona opera, Christiq; Sacramenta reuerèter & cum fructu suscipienda, redditi sunt negligentissimi, ad

XVI.

Olim cum fides
vigeat
Catholica, nō
sic affectabat
populus sapere
plùs, quàm
sapere oportet.

XVII.

Hi nouatores
religionis red-
diderunt sua
illa fictitia fi-
de populum
honestioris v-
tæ, & Christi
Sacramentorum,
& bonorum
morum
contemptorē.

XVIII.

Effecerunt curio-
sum, immo
deratè scientia
appetentem,
et nouarum
rerum per-
cupidum.

vani-

xix.
Ad populum
non quæ fiant
lingua, sed
quomodo di-
uinorum offi-
ciorum sint
participes ora-
tionibus &
pijs operibus,
humilitate et
obedientia,
spectat.

vaniloquium verò, & inutiles quæsti-
ones conuerſi, Tragœdias has otioſi
excitant de idiomate, quo ſibi ſint ſa-
cra, aut diuina celebranda, & cuiusmo-
di alijs, quæ neque ad ipſos, neque ad
populum ſpectant. Hoc potiùs cura-
re deberent, vt orationibus, & pijs o-
peribus, & humilitate, & obedientia,
harum diuinarum rerum vellent eſſe
participes. Hos itaque & ſimiles fru-
ctus affert, iſtud quintum Lutheri Eu-
angelium, aut ſextum Caluini: vt ſci-
licet populares homines, arrogantes,
& insolentes reddat, curioſos, & rectæ
vitæ, virtutum, & bonorum morum
contemptores.

xx.
Ex Miſſa parti-
tibus.

Iam ſi ad ipſum ſacroſanctum ſa-
crificium oculos cõuertamus, ex par-
tibus ipſius Miſſæ & diuinarum offi-
ciorum omnino conuincitur, non id
expedire, neque faciundum eſſe ſa-
crum, aut diuina celebranda lingua
vulgari. Nam partes Miſſæ ſunt hæ:
Introitus, & orationes; lectio Euan-
gelij, & Epistolæ; Canon cum Præſa-
tione & oratione Dominica; & ipſa
diuina conſecrationis verba cum po-
ſtre-

ſtrema gratiarũ actione. Officiorum
quoque diuinarum partes ſunt tum
hymni, tum pſalmi, tum aliæ noui ac
veteris teſtamenti lectiones & orati-
ones. Iam ergo aut id volunt hæretici
ob Canonem & auguſtiſſima ipſa ver-
ba conſecrationis, vt ea, inquam, om-
nes audiant & intelligant. At hoc non
deceat, nec expedit, quin potiùs ſecre-
tò dici debent, quòd ſint ſacratiora
myſteria, quàm vt omnibus debeant
euulgari. Vnde Dionyſius de Eccle-
ſiaſt. Hierarc. Timotheum aliquoties
admonet, ſacra illa myſteria eſſe oc-
cultanda, cuius verba paulò poſt fu-
ſè citabimus. Et Concilium Triden-
tinum nuper celebratum, Seſſio. 22.
can. 9. ob id alta voce proferri pro-
hibuit, dicens: Si quis dixerit, Eccle-
ſiæ Romanæ ritum, quo ſubmiſſa vo-
ce pars Canonis & verba conſecrati-
onis proferuntur, damnandũ eſſe, &c.
Anathema ſit. Meritò autem tum
ob abusus, & ſuperſtitiones vitan-
das, quæ inde poſſent obrepere, tum
ob reuerentiam maiorem ſic conſti-
tuitur.

Non expedit,
nec deceat, vt
Canon Miſſæ,
et verba con-
ſecrationis pu-
blicè vulgari
lingua recio-
tentur.

D. Dion. Are.

Concilium
Tridentinum.

L Aut

XXI.
Non est ne-
cesse Epistolā
vel Euāgelu-
m etc. vul-
gari lingua
recitari.

Aut id postulant hæretici ob Epi-
stolam, & Euangelium, & Psalmos &c.
At hoc nō rectè. Primò, quia iam ha-
bet populus qui interpretetur illa ea-
dem per Concionatores, & Pastores,
à cuius ore facilius & tutius accipiat.
Præterea, quia ea habent in sacris Bi-
blijs proprio idiomate conscriptis,
quæ possunt cum licentia Ordinarij
legere, vt ampliùs non sit, quid pe-
tant. Sed ea etiam habent in quibus-
dam expositionibus, ac concionibus
vulgari sermone conscriptis. Neque

XXII.
Non expedit
passim, & si-
ne delectu li-
centiam con-
cedi.

Catalogus li-
brorum pro-
hibitorum.
Conciliū Tri-
dentinū, Sess.
18. et Sess. 25.
in decreto de
Indice libro-
rum.

XXIII.
Obiectio.
Confutatio.

verò expedit passim sine licentia, sine-
que personarum delectu & discrimi-
ne, aut habere, aut legere, aut cuius
concedi ob causas dictas. Atque ita in
optimè constitutis Rebus pub. obser-
uatur: vt non cuius passim licentia
concedatur, sed delectu vita, & fide
cuiusque perspecta, vt in Catalogo
quoque librorum edito Romæ, ma-
gno consilio, & prudentia, ex Con-
ciliij Tridentini voluntate, & præscri-
pto præcipitur.

At dicis, Volo in ipso quoq; sacro
hęc audire vulgari sermone. Respon-
deo

deo ad hęc: primùm nimia videtur cu-
riositas. Deinde non id expedit, quia
sacrum debent omnes indiscrimina-
tim, non tu solus, audire, inter quos
neesse est multos esse indoctos, idio-
tas, & imperitos, malos, impios, & su-
perstitiosos, qui illis facilè abuti pos-
sent, & abuterentur, & ita incidere-
mus in tot & tanta superiùs enume-
rata incommoda.

In sacro non
solam pijs, sed
impijs inter-
sunt, imperitò
et superstitios
si, & scelerati,
qui facilè
illis mysterijs
abuti possint.

Sed satis etiam multa intelligit po-
pulus (vt antea vidimus) cùm inter-
est sacro & diuinis officijs, quæ quo-
tidie celebrantur, quãuis linguã igno-
ret. Nouit, inquam, quid illic fiat in
genere, nempe Deum coli & honora-
ri: Deinde nouit illic à Sacerdote & a-
lijs Ecclesiæ ministris Deum orari, &
peti beneficia pro populo, & gratias
agi Deo; & Christi memoriã, & pas-
sionis cōmemorationē fieri, & sacri-
ficiū celebrari, Deoq; offerri, & Sacra-
mentum Eucharistiæ consecrari &c.
Neq; vllus est tã rusticus, qui hęc ne-
sciat. Et quidē hoc est eis satis, & tu-
tius, vt ipsi proficiant, mentē eleuent,
& simul orent, si velint.

L 2 Sed

Iis que in sacris audirent, ad lepores, ad facetias, ad superstitiones, ad libellos diffamatorios, abuterentur, ut solent.

XXV.
Catalogus librorum prohibitorum.

Non cōcedenda lectio sacrorū Bibliorum vulgarium sine deletionē, nec passim eorum.

Sed ad alia inconuenientia iam progrediamur. Sacrum non est vulgari sermone celebrandum, nec sacra Biblia passim cuiuis permittēda, nec officia passim diuina euulganda, quia populus, quæ in sacro & diuinis officijs audiret, & reliquam scripturā adduceret, vt assolet, ad lepores, & facetias prophanas, ad dicteria, ad libellos diffamatorios, & ad varias superstitiones, vt quotidie etiam Latinè fieri videmus. Nam si cū non intelligūt, sic alieno sermone ea vsurpāt & prophnant; quid futurum putabimus, cū omnes ea intelligerent, & tum impijs omnibus, tū etiā sceleratissimis quibusque essent peruia. Meritò sanè in Catalogo librorum prohibitorum, ex Concilij Tridentini statuto & voluntate à sapientissimis viris cōfecto, (vt diximus) à summoq; Pontifice Rom. nuper euulgato, meritò, inquam, statuitur, vt ab Ordinario habeatur deletus personarū, in permittenda lectione sacrorum librorū vulgari sermone, nec cuiuis passim, sed cuius explorata sit fides, & vita, concedatur.

Sacrum

Sacrum verò, & diuina officia, ab omnibus indiscriminatim essent passim audienda, atque ideo de ijs arctius adhuc statuit Concilium ipsum, vt vidimus Sess. 22. cap. 8. prohibens meritò, ne lingua vulgari passim celebraretur, quòd id non expediret, & si quis dixerit, lingua tantum esse vulgari celebrādum, Anathema. Ad damus iam alia breuiter incommoda, & huic rei finem imponamus.

Si non sit in Ecclesia communis aliqua lingua, sed vulgaribus tantum proprijs singulæ vtantur prouinciæ, sequeretur id, quod summum omnium malorū in Ecclesia caput esset, vt generalia Concilia nunquam in Ecclesia sperari possent, nunquam celebrari. Nam quid, obsecro, ibi agerent, non communicantes in lingua saltem vel Latina, vel Græca Sacerdotes, & Episcopi congregati: si, vt olim apud turrim Babel, tot penè erūt linguæ, quot homines? In hæc ergo tot, & tam grauia mala nos præcipitant impij, & cæci nostri temporis hæretici, præterquam quòd dum Latinam linguā, quæ pro-

Nisi aliqua esset in Ecclesia lingua cōmunis, sed solum vulgaris, non possent Concilia generalia celebrari.

Tunc tale esset Concilium sicut olim apud turrim Babel.

xxxix. *Hi omnes barbaros fieri hac ratione volunt.*
 xxx. *Latina lingua, vel propter solam antiquitatem auctoritatem conseruanda.*
 pter sacra & diuina officia, sacrasque scripturas potissimum addiscitur, abijciunt, & vulgares linguas eius loco introducunt, planè nos barbaros verè fieri, & dici volunt. Communem verò linguam, in Occidentali Ecclesia, non aliam esse præter Latinam, manifestum est. Quare à maioribus nostris iure traditam tanquam auitam hereditatem ad summam totius Ecclesie vtilitatem, Dei cultum & honorem, omnino retinere aduersus hos syncophantas Ecclesie Dei inimicos, & conseruare oportebit.

xxxi. *In Latina lingua, præter antiquitatem, reuerentia quædam accedit, et ornatu diuini officij.*
 Præterquam quòd quædam antiquitatis etiã grauitas, & reuerentia sic remanet, & obseruatio, quod in ornatum etiam cedit diuini officij, & maiestas quædam, quæ diuinis scripturis conciliatur, diuinisq; officijs: cum ita conseruantur, & recitantur, sicut tradita sunt à Deo, & à primis scripta sacris scriptoribus, Apostolis & prophetis, iisdem verbis, iisdemq; characteribus consignata, in quo ut nihil sit aliud, certè inest veneranda antiquitas, quæ tacitè commouet sensus legentium, audientibus affert

reli.

religionem. Deinde omnibus persuasum est, nullum barbarum idioma, in elegantiâ, ornatu, pulchritudine, & sermone nis proprietate conferri posse cum Latino, ut de nostris, totius videlicet Occidentis linguis vulgaribus agamus: quum præsertim nonnullæ earum adeo barbare sint, ut magis stridoribus, quam vocibus articulatis assimilentur; ita ut quædam etiam earum scribi vix possint.

Tandem maximè expedit, ut sacrificium Missæ, & diuina officia, in ea lingua celebrentur, quæ totius orbis prouincijs maximè est communis, ut supra initio nostræ disputationis satis ostendimus, communissima, inquam, lingua, vniuersalissima, notissima, elegantissima, & doctissima: & denique, quam omnes, quantum fieri posset, etiam diuersarum linguarum homines intelligant: quæq; dignitate, vtilitate, ac necessitate longè alias antecellit. Huiusmodi autem est Græca, Latina, & Hebræa. In ijs igitur potissimum, ut etiam hodie fit, & semper factum est à temporibus Apostolorum, sacra & diuina officia erunt celebranda.

L 4

Ex

xxxii. *Nullum barbarum idioma totius Occidentis conferri potest cum Latino in elegantiâ pulchritudine &c. Aliquot lingue potius stridere videntur, quam loqui. Aliquot etiam nec scribi possunt.*
 xxxiii. *Lingua communissima, notissima, & præstantissima, quæq; vtilitate, & necessitate, alias antecellit, sacra et diuina sunt celebranda.*

Ex Decentia.

Quòd non deceat sacrum vel diuina officia vul-
gari passim lingua celebrari.

CAPVT XXII.

Ostenditur testimonijs sacrarum literarum,
sacrorum Doctorem, & rationibus.

HActenus, an utiliter hoc fie-
ret, quantum potuimus dis-
putauimus: sequitur vt ostē-
damus etiam non decere, id-
que multis & varijs nominibus. Pri-
mùm non decet, vt diuina & sacrosan-
cta fidei mysteria in ore omnium ho-
minum promiscuè versentur: quibus-
dam etiam verborum inuolucris, ac
notulis pleraque sunt obtegenda, ne
ab imperitissimo quoque passim in-
tellecta, facile quoque contemnātur,
vel irrideantur, aut parui fiant; quod
quidem paulò antè obiter attigimus,
sed nunc diligentius erit sacrarum li-
terarum, sanctorumque Doctorem
testimonijs, & rationibus demōstran-
dum. Hoc igitur, vt hinc initiū facia-
mus, docuit Diuus Basilus in libro
de Spiritu sancto, quædam esse vide-
licet secreta, & non euulganda in
diuinis

Decet sacra et
diuina mysteria
occultari,
& euulgari
passim omni-
bus, dedecet.

I.
D. Basilus.

diuinis mysterijs. Et idem quoque eo-
dem lib. cap. 29. & Origenes homilia
5. in Numeros, ob id asserunt Moysen
non esse passum, vt omnia que erant
in rēplo omnibus essent peruia: quòd
sciret res vsu tritas, expositas esse cō-
temptrui: quod verò sepositum est, &
rarum, huic coniunctam esse summā
admirationem & reuerentiam.

II.
Origenes.
Numeror. 3.

Et diuinus ille Dionysius Areopa-
gita in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ
cap. 1. Timotheum admonet, ne scili-
cet diuina mysteria passim euulget,
sed adhibito personarū delectu, qui-
busdam sui similibus, tantum com-
municet. Sic ergo ait: Sacerdotij qui-
dem nostri functionem, sanctissime fi-
lii Timothee, augustioris esse, ac diui-
næ, & diuinitus indultæ scientiæ, acti-
onisque & perfectionis ijs, qui sacra-
tioris doctrinæ institutionē, ex sacer-
dotalibus mysterijs, traditionibusque
acceperunt, de sanctarum scripturas
rum maiestate necessariò demonstra-
re institui. Sed obserua diligentius,
ne Sancta sanctorum efferas, neu pro-
phanis hominibus violāda permittas:

III.
D. Dionysius
Areopagita.

Diuina mys-
teria non
euulganda ru-
dibus & pro-
phanis homi-

L 5 verum

*nibus, sed oculis
cultanda, &
intemerata
se seruanda.*

verum reuerberis magis, occultiq;
Dei mysteria spiritalibus inuisibili-
busq; notionibus honorabis: atq; in-
temerata seruabis, nequaquam ea pas-
sim rudibus tradens, sed sanctis solis
sanctarum rerum intelligētias sacra-
tius pandens. Sic enim (vt Theologia
nobis suis studiosis cultoribus tradi-
dit) ipse quoq; Iesus diuina profectō
atq; omni substantia superior mens,
& Hierarchiæ omnis, & expiationis,
ac diuinæ actionis initium, & substan-
tia, augustissimaq; virtus, beatissimis
illis spiritibus, & nobis naturali digni-
tate longè præstātibus, manifestiùs si-
mul, atq; spiritaliùs lucet: eosq; pro
viribus ad lucis suæ similitudinem
transfert. Nostros item varios & in-
constantes motus honestarum amore
rerum in eo intento, nosque inteu-
dente constringit, & complicat, & in
vnam ac diuinam perficit vitam.

Et paulò post circa finem eiusdem
capitis: Non sunt tamen opertæ diui-
nis pontificibus signorum rationes:
quas in eos efferre fas non est, qui ad-
huc fidei rudimenta percipiunt: sci-
unt

*Sic in celo Ie-
sus manifestus
us & clarus
se ostendit be-
atis spiritibus,
quam nobis
hic in terra
degenantibus.*

unt enim profectō vt hi, qui de sacris
rebus diuinitus instructi leges dede-
runt: constantissimis & omni admix-
tione puris, inconfusisque sanctarum
distinctionum ordinibus (distribuēda
cuiq; pro merito & captu suo prou-
dentissima ratione censentes) functi-
onem ipsam instituerunt. Quocirca
tuis sacris pollicitationibus inductū,
sanctū est profectō & me admonere, &
te earū meminisse: vt eminentissimam
pontificalis muneris rationē nemini
tradas, præterquā æqualibus tuis re-
uerendissimis præsulibus, quibus sa-
cra tractare institutum est. ipsosq; il-
los pontificio iure monebis, mundi vt
mūda contingāt, solisq; cōmunicent
diuina diuinis, perfecta perficiētibus,
sanctisq; sanctissima. Ego enim tibi, vt
reliquorum sacerdotū, ita huius quoq;
diuini muneris consortium tradidi.

Idem D. Dionysius circa finem se-
primi & vltimi capitis Ecclesiast. Hie-
rarch. Efficiētes cōsecrationis (inqt)
preces fas non est scripto interpreta-
ri, neq; ipsarum arcanum è secreto
in publicum efferre.

Idem ferre.

*D. Dionysius
Areopagita.
Efficiētes cō-
secrationis pre-
ces fas nō est
scripto inter-
pretari, aut in
publicum ef-
ferre.*

IIII.
D. Gregorius Nazianzen.

Idem D. Gregorius Nazianzenus, qui propter sacrarum literarum, diuinarumq; rerum peritiã Theologi cognomen inuenit, lib. 1. Theologiã ait, quòd non omnium est de Deo, de que rebus diuinis differere, quodq; neque omni loco, neq; omnibus, neq; omnia sunt propalanda.

Non omnia, nec omnibus, nec omni loco propalanda.

V.
Cõcil. Trident. de Canone Missæ secretò dicenda.

Atq; ideo etiam meritò Cõcilium Tridentinum Sess. 22. can. 9. iam antea citato, cum Ecclesię ritum approbat, quo secretò eam partẽ Canonis pronunciat.

VI.
D. Basilii.

Vnde Canon Missæ, & hæc quę secretò in sacro dicebantur, à D. Basilio lib. de Spiritu sancto cap. 27. vocantur secreta in secretis, & à D. Gregorio lib. 4. Dialogorum cap. 56. appellantur sacrificiorum arcana.

VII.
Canonis silentium indicat, cum Christus secretò in horto orauit. Matt. 26.

Et meritò in silentio consecratio trãfigitur, & bona Canonis pars: quia silentium hoc indicat, cum Christus, vt refertur à D. Mattheo 26. in horto à discipulis auulsus secretò orauit, noctuque captus est, & solus relictus.

VIII.
Antiquus Ecclesię mos, vt

Ac ideo etiam laudabilis mos antiquæ semper fuit Ecclesiæ, vt Catechumenos

menos à mysterijs arceret, & cõsecrationis tempore ab Ecclesia egrederentur, vt refert idem Dionysius de Eccles. Hierar. cap. 3.

Catechumeni à mysterijs arcerentur, & ab Ecclesia egrederentur ex ea causa, consecrationis tempore.

In Concilio quoq; Carthaginensi III. can. Episcopus nullum & habetur de consecr. dist. 1. iubetur, vt omnibus pateat aditus vsque ad Missam Catechumenorum, etiam Iudæis ac gentilibus, nam postea non licebat interesse.

IX.
D. Dionysius. Concil. Carth. 4. Ideo Iudæis & gentilibus solum licebat manere in Ecclesia vsq; ad Missam Catechumenorum.

Ideo quoq; D. Chrysostomus in Matthæum homilia 24. sic ait: Nam & mysteria ideo clausis ianuis celebramus, & eos qui nondum initiati sunt, adesse prohibemus: non quia infirmitatem mysteriorum aliquam deprehendimus, sed quia ad participationem eorum illi adhuc, quos arcemus, infirmi sunt. Similia dicit D. Cyrillus in Ioannem.

X.
D. Chrysostomus. Ideo clausis ianuis celebrabatur mysteria, & nondum initiati excludebantur, non quia infirma essent mysteria, sed quia illi erant incapaces.

Atque id meritò. nam omissis alijs huius rei utilitatibus, & clausis, sic magis reuerentur mysteria, quo augustiora ea vident, & non patere ad illa cuius aditum, quàm

XI.
Magis ita reuerentur mysteria, quàm si ab initio omnibus essent exposita.

quàm si vulgariter omnibus ab initio exposita essent.

XII.

*Antiqui Patres late-
re voluerunt hac my-
steria prophanos, &
non satis fideles.
Catechumenis, &
energumenis, & publi-
cè penitentes, eici-
ebantur.*

Antiqui proinde Patres spiritu sancto instructi magna religione rationem sacri huius mysterij prophanos & non satis fideles latere voluerunt, eiecit Catechumenis, & energumenis, & publicè poenitentibus, & non nisi clausis, & obseratis templi foribus, & ne tunc quidem inter fideles altè Canonè pronuntiabant, sed submissa voce. Cuius rei rationè reddit quoq;

XIII.

*D. Ambrosius.
Ineffabilibus myste-
rijs nulla res magis
quadrat, quàm silè-
tium.*

D. Ambrosius lib. 6. de Sacramentis cap. 4. Quia ineffabilibus mysterijs nulla res magis quadrat, quàm silentium.

XIII.

*Etià Iudæi olim idè
seruarunt, ut nō omni-
bus omnia facta &
diuina paterent, &
Deus sic etià statuit.*

Hoc etià Iudæi olim in antiqua lege eiusque sacris & diuinis rebus, & officijs obseruarunt. Nam & Cantica canticorum, & prima capita Geneseos, & principiū & finem Ezechielis, tanti faciebāt, ut D. Hieronymus in Ezechielem restatur, ut ea legendi nulli concederent facultatem, nisi trigessimum prius expleisset annum:

quòd

quòd in illis difficilia quædam continerentur, & secretiora diuini amoris mysteria, quæ populus non posset capere.

Sed etiam in præcipuis quibusdam mysterijs, ac sacrificijs veteris legis, Deus aliquid secreti esse voluit. Agn^o intra ipsas domos, & in noctis silentio manducatur, Exodi 12. Item Moyses solus ascendit in montem Synai, cum legem Deus daturus esset, & populus prohibetur accedere, Exodi 20. Ac postea Exodi 24. cum Aaron tantum, Nadab, & Abiud, & septuaginta senioribus ascendit ad Deum, ubi & viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt, cum populo id seriò esset interdictum. Imò & solus deinde Moyses, ad verticem montis, caliginem ingressus, ascendit, Exodi 24. ubi etiam solus instruitur de Tabernaculi, & arcæ foederis constructione, Exodi 25. & sequentibus. Tabulas ibidem lapideas præterea legis solus bis accepit, Exodi 31. & 34. Item Moyses idem quoque solus facie ad faciem cum

Domino

XV.

*In præcipuis
quibusdam my-
sterijs & sac-
rificijs veteris
legis Deus
aliquid id secre-
ti esse voluit.
Exodi 12.*

Exodi 20.

Exodi 24.

Ibidem

Exod. 31. 34.

Domino in columna nubis, ad ostiū tabernaculi, loquebatur; populus vero à longè eū cum Domino loquentem, ex ostio quisq; papilionis sui, intuebatur, Exo. 33. Manna, & virga Aaron, & Tabulæ testamenti in arca fœderis conclusa, asseruabantur, vt Exodi 16. & ex D. Pauli quoq; Epistola ad Hebræos cap. 9. constat; neq; cuius ad ea licebat accedere, nisi solis sacerdotibus. Panes in mensa propositionis intra tabernaculum corā Domino asseruabantur, quibus vesci nō licebat, nisi solis sacerdotibus, nec eos permittum erat alteri contingere, vt Exodi 29. & Leuit. 24. cuius etiā rei meminit Saluator Marc. 2. & Luc. 6. Sacerdos intra tabernaculum Dominum consulebat, foris spectante populo. Item Numerorum 4. præcipiebatur Aaron & filijs eius, vt soli ingredienti tabernaculum, vasa inuoluerent in tabernaculo, ne publicarentur. Ignē intra tabernaculū soli sacerdotes, vel Leuitæ accēdebant. Nomen illud ineffabile Iehoua semel in anno in Sancta sanctorum sacerdotes

dos summus solus proferebat, Exo. 30. & ad Hebr. 9. Multa denique prohibita fuerūt populo circa diuina mysteria, & occultata, atq; id ex ipsiusmet Dei institutione, quòd sic deceat ea ipsa diuina mysteria, & Dei arcana occultata reuereri & venerari. Deum legem de ore sacerdotum requirendam, Dominus dicit Malachie 2. non de ore populi, aut de illius vel alterius priuatæ personæ proprii sensus intelligentia.

D. Hilarius super 2. Psal. & Origenes homil. 5. in Numeros, referunt, quòd etiam aliqui ex præcipuis Rabinorum asserunt, Moysen non solum legem in monte à Domino accepisse, sed etiam eiusdem legis secretiorē enarrationem, Deumque illi præcipisse, vt legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mysteria, suo ministro Iosue, & primoribus deinde sacerdotibus magna silentij religione reuelaret. Est autem consentaneum Moysen intellexisse illorum sacrificiorum significationem, Christi videlicet futuri &c. & plura Deum

M illi

Exod. 30.
Ad Hebr. 9.

Malac. 2.

XVI.
Plura nouit
Moyses in diu-
inis illis my-
sterijs, quam
populus.
D. Hilarius.
Origenes.
Rabini Iu-
daeorum.

illi reuelasse, quàm populo dixerit.

XVII.

*In natura
ipsa est post-
tum, ut relis-
gionis arcana
occultentur.*

*Etiam gentiles
naturalis solū
ducti lumine
idem obser-
uarunt.
Fenestella.*

Atq; hæc de scripturis : ad gētium scripta transeamus, quæ etiam docēt natura duce & magistra hoc omnes populos & nationes obseruasse, ut diuina arcana occultarent. Antiquenim illi Romani, ut Fenestella lib. 1. de Magistratibus cap. 13. refert, Sibyllarū carmina tanta religione colebant, & in tanta habebant veneratione, ut duobus tantum magistratibus, prudentissimis viris, ea legendi daretur facultas, ac deinde postquam duorum magistratus, in decem mutatus est, ij solū decem præstantissimi viri de medio omnium maturo electi consilio legere poterant, & eis illorum lectioni solū vacare licebat.

XVIII.

Cicero.

Hinc Cicero lib. 1. de Legibus sacra putat melius in Republica cōseruari, si à patribus accepta, deinde familijs prodantur.

XIX.

*Clemens
Alexand.*

Clemens Alexandrinus 5. Stromatū refert, Aegyptios nō quibuslibet mysteria cōmisisse : nec rerum diuinarū arcana ad prophanos deferre cōsueuisse, sed ad eos solū, qui erāt ad regnum

gnum puenturi, & ex sacerdotibus, ijs, qui iudicati fuissent pbatissimi, & educatione & doctrina & genere. Refert etiam Pythagoram, Platonē, Aristotelē, & plerosq; alios Philosophos, & antiquos mysteriorū scriptores, & Poetas vetustissimos, multa tēcretioris doctrinæ documenta occultasse.

Sic enim ait lib. 5. Stromaton: Vnde etiam Aegyptij, non quibuslibet, ea quæ erāt apud ipsos committebāt mysteria ; neq; rerum diuinarum cognitionem deferrebāt ad prophanos: sed ad eos solos, qui erant ad regnum peruēturi, & ex sacerdotibus, ijs, qui iudicati fuerant probatissimi, & educatione, & doctrina, & genere.

Et multis interiectis: iam ergo nec quibuslibet volunt omnia exponi temerè, nec communicari bona sapiētiae, ijs qui ne in somnis quidem sunt anima expurgati ; (neque enim fas est quibuslibet obuijs ea expetere, quæ parata fuere cum tot certaminibus) neq; prophanis verbi narrare mysteria. Aiunt certè Hipparchum Pythagoreum accusatum, quòd apertè

scripsisset decreta Pythagoræ, expulsum fuisse è schola, & propter ipsum, tanquam propter mortuum, factam esse columnam.

*Clemens
Alexandrinus.
Plato.*

Et paulò inferiùs: Non soli autem Epicurei & Plato multa occultabâr, sed etiam Epicurei dicunt quedam esse apud se arcana, & nō pmittere omnibus vt ea scripta legant. Quin etiam Stoici dicunt à Zenone primò quedam fuisse conscripta, quæ non facile permittunt legere discipulis, quorum nō priùs fuerit factum ab ipsis periculū, an germanè & sincerè philosophentur. Aristotelei quoque dicunt, ex suis scriptis alia quidem esse *εἰσώτερα*, id est, interna: alia verò communia & *ἐξωτερικά*, hoc est, externa. Quin etiam ij, qui fecere mysteria, cum essent Philosophi, sua dogmata obscuraerunt fabulis, vt non essent manifesta omnibus: Deinde illi quidem humanas celantes opiniones, arcebant indoctos, ne ad eas adirent: eorum autem quæ verè sunt, sanctam & beatam contemplationē, nōne multò magis celari conferebat? Et rursus

infe-

inferiùs: Quin etiam cum Pythagora *Pythagoreorū
consuetudo.* consuetudo & quæ cum familiaribus erat duplex coniunctio, vocans quosdam *ἀκουσματικούς*, id est, auscultatores: quosdā verò Mathematicos, qui sincerè ac germanè attingebant philosophiam: significabat aliud quidem dictum fuisse, aliud verò fuisse à multis occultatum. Fortassis autem illud quoque duplex orationis genus Peripateticorum, nempe & quod opinabile, & quod *ἐπιστημονικόν*, id est, scientiam constituens, vocatur, non multum abest quin diuidat opinionē ac famam à vera gloria, quæ dicitur *εὐκλεία*, & à veritate.

Et non multò superiùs in eodem libro: Propterea certè per modū occultationis, qui est verè diuinus, & maximè nobis necessarius, in adyto veritatis repositum verbum re vera sacrum, Aegyptij quidem per ea quæ apud ipsos vocantur adyta, Hebræi autem per velum significarunt licere solis ijs adire, qui erant ex ipsis consecrati, hoc est, Deo dedicati, quibus erant circuncisæ vitiorum cupidita-

M 3 tes,

Diuina mysteria occultanda esse.

Propheta.

tes, per suam in solum Deū charitatē. Non mundo enim mundum tangere, Platoni quoq; videbatur esse nepharium. Hinc prophetiē & respōsa dantur per ænigmata. Nec ostenduntur mysteria ijs qui temerē & impudenter accedunt, sed cum quibusdam expiationibus & prædictionibus.

De literis hieroglyphicis Aegyptiorū, quibus occultabāt mysteria.

Et paulò post ait: Iam verò qui docētur ab Aegyptijs, primū quidem docent Aegyptiarū literarū viam ac rationē q̄ vocatur *ἐπιστολογραφικὴ*, hoc est, apta ad scribendas epistolas: secundū autē sacerdotalem, qua vtuntur *ἱερογραμματεῖς*, id est, q̄ de rebus sacris scribunt: vltimā autē *ἱερογλυφικὴν*, id est, sacram q̄ insculpitur scripturā. cuius vna quidem est p̄ prima elemēta *κορινθιακή*, id est, p̄priē loquens: altera verò Symbolica, id est, p̄ signa significās. Symbolicē autē vna quidem p̄priē loquitur per imitationē, alia verò scribitur veluti tropicē, alia verò aperte sumitur allegoricē p̄ q̄dam ænigmata.

Omnes qui de rebus diuinis tractarūt ita Græci,

Et inferiūs: Oēs ergo, vt semel dicam, q̄ de rebus diuinis tractarūt, tam barbari q̄ Græci, rerū quidem principi-

pia

piā occultauerūt, veritatem autē ænigmatibus, signisq; ac symbolis, & allegorijs rursus & metaphoris, & quibusdam talibus tropis modisq; tradiderūt, cuiusmodi sunt etiā apud Græcos Oracula. Et paulò post: Dicit autem p̄ Esaiā quoq; prophetā Spiritus: Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos. Dei autē thesauri, & q̄ non deficiunt diuitiē, est q̄ est venatu difficilis sapiētia. Quin etiā Poētæ, q̄ a Prophetis didicere Theologiam, p̄ arcana sensa multa philosophātur, Orpheus, inquam, Linus, Musæus, Homerus & Hesiodus, & qui ea sunt ratione sapientes. Velum autē eis apud vulgus est Poëtica delectatio, somniaq; & symbola, q̄ sunt omnia hominibus obscuriora. Hæc Clemens Alexandrinus.

quā̄m barbari, variis modis eorum veritatē occultant.

Diuinos thesauros esse occultos, propheta ea de re testimonium. Esa. 45.

Poetas etiam summos theologice arcana occultasse.

xx. Pythagoras.

Lysidis Pythagorei epistola

Ad hæc pleriq; veterum scriptorū referunt, Pythagorā nō passim suę discipline euulgasse occultiora mysteria. Sed extat Lysidis Pythagorei Epistola, in qua Hipparchū rephendit, publicē, contrā ac magister instituit, philosopharetur. nec enim fas esse ait, ea omnibus porrigere, quę paucis, &

ijs quidē difertis, & laborantibus cō-
municanda sunt. Qui autē Pythagoræ
præcepta passim vulgo traderēt, & que
eos impios haberi, vt qui pphanis ho-
minibus Eleusinārū dearū arcana pa-
tefacerent. Eis etiā esse similes, qui in
præaltū puteum coeno plenū aquam
purā atq; nitentē effuderint. Quos nil
aliud facere, quàm coenum turbare, &
aquā amittere. Nec solū à Lyfide Hip-
parchus reprehēsus est, sed accusatus
à discipulis alijs, & expulsus è schola,

xxi.
*Clemens Ale-
xandrinus.*

& ipsi tanquam mortuo erecta colu-
mna est: quemadmodum Clemens
Alexandrinus 5. Stromatum scripsit.

xxii.
Pindarus.

Non licet quoq;, vt inquit, Pinda-
rus, apud omnes veterē aperire ora-
tionē, p̄terquā fidelissimis silētij vijs.

xxiii.
*Porphyrus.
Lib. 7. hysto.
tripartita
cap. 2.*

Amat enim natura celari, vt Porphy-
rius scripsit, nec diuina mysteria Deus
patitur in aures vulgi introire pollu-
tas: aurum & gemmas in altissimas
terre latebras natura condidit: ita ma-
gno habentur in pretio; vilescerent, si
essent exposita.

xxiiii.
Plato.

Plato scribēs Dionysio, de quibus-
dam sacris misterijs, monet, vt epi-
stolam

stolam è vestigio cōcerpat, ne in ma-
nus indigni vulgi perueniat. Tantę
fuit olim vel Ethnicis curæ, lumine
solo rationis edoctis, disciplinarū se-
cretiora, & maximè sacra mysteria, &
à contemptu, & à prophano vsu de-
fendere. Citat etiam Eusebius Cæsa-
riensis lib. 12. de Præparatione Euan-
gelica cap. 4. Platonem in Gorgia sic
dicētem: Caucas, inquit, Plato, ne ru-
dibus hæc omnibus cōmittas. hi enim
nihil magis, quàm has vtilissimas nar-
rationes, derident, quemadmodum
contrà ingeniosi & sapiētes nihil ma-
gis admirantur. Quare cū eis sæpius
hæc narratur, crebrò audiēdo vix tan-
dem, vt aurū, multo labore purgatur.
Sic & diuina scriptura res mysticas ad
multos efferēdas p̄hibet. hæc Euseb.

Tarquinius Rex Marcum Tulli-
um Duumvirum, quòd librū secreta
sacrorum continentem, eius fidei cu-
stodiæque commissum, Petronio Sa-
bino scribendum dedisset, culeo infu-
tum in mare abijci iussit: ac iustissimè
id quidem, vt Valerius Maximus ait,
de seruanda religione lib. 1. Quia pari

xxv.
*Tarquinius
Rex.*

*Valerius Ma-
ximus.*

vindicta parentum, ac Dei violatio expianda est.

xxvi.
Hermes Trismegistus.

Hermes etiam Trismegistus in Asclepio, cum de Deo, & diuinis rebus tractaturus esset, sic ait, ipsum Asclepium alloquens: Nullum voca alterum, ne tantę rei religiosissimus sermo, multorum interuentu venientium, presentiaque violetur. Tractatum autem tota numinis maiestate plenissimum irreligiosę mentis est multorum conscientię publicare. Hęc ille. Et rursus idem author in libro, quę inscripsit: Pimader, vbi de diuina mente, ac diuinis rebus agit, non semel repetit.

xxvii.
Semper tum Græci, tum Latini in suis falsis superstitionibus, naturali ducti lumine, aliqua secreta & occulta esse voluerunt.

Semper denique tum Græci, tum Latini in suis superstitionibus, falsisque religionibus (quas tamen veras putabant) aliqua occulta seruabant, & secreta esse volebant, quę non omnibus passim euulgarentur: atque id sola ducti ratione, & naturali lumine, quod Dei arcana & mysteria fas non putarent euulgari. Quid nos, qui cęlesti illustrati sumus lumine, ac diuina edocti sapientia, qui res non ludicras, sed verę diuina, & sacrosancta myste-

mysteria tractamus: an ita erimus fœciores, & tantę irreuerentię redarguemur, vt diuinas res contemnentes, quemlibet vel turpissimum, vel vilissimum, & imperitissimum ea iudicare, ea euoluere, in eis versari, pro libito permittamus? Absit hoc a pijs & religiosis hominibus.

Atque hęc causa inter alias, Ecclesię & Apostolis fuisse videtur, vt secreta & occulta quędam esse voluerint. Consentaneum enim erat, mysteria quędam, præsertim sacra, clam populo rudi habere, præfectis & maioribus seorsum communicanda. Non iudicauit, inquit Paulus 1. Corinth. 2. me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Et 2. ad Tim. 1. & 2. Formam, ait, habes sanorum verborum, quę a me audisti, bonum depositum custodi, & quę a me audisti per multos testes, hęc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Itaque Paulus secretiora esse quędam diuina mysteria voluit, & perfectioribus, ac sapientioribus reseruari.

Vnde

xxviii.
Etiam Apostoli aliqua secreta & occulta mysteria fidei esse voluerunt.

1. Corinth. 2.

2. ad Tim.

1. & 2.

lista, quòd non loquebatur eis, videlicet turbis, sine parabola, seorsum autem discipulis suis ediscerebat omnia. Idem Saluator redemptionis nostræ præcipua mysteria non coram toto populo, sed coram paucis quibusdam eius discipulis, perpetrare voluit, coram alijs non ita: vt Christi resurrectio non omnibus tunc innotuit, neq; ab omnibus visus Iudæis, sed testibus tantum, vt ait D. Petrus Actuum 10. præordinatis à Deo. Et Christi similiter natiuitas non omnibus fuit nota: sed Regibus tribus, & Pastoribus. Transfiguratio similiter, coram tribus tantum Apostolis, vt Matth. 2. & Lucæ 2. Et Eucharistiæ Sacramentum, maximum fidei nostræ mysterium, coram duodecim tantum Apostolis instituit, & celebrauit, Matth. 26. & Marci 14. ac Lucæ 22. Spiritus item sanctus in discipulos tantum, ianuis clausis descendit, non coram toto populo, vt Actuum 1. & 2. Idem etiam Christus Dominus noster (vt ad eius nos imitationem componeremus) in humilitate & subiectione per triginta annos latuit

Actuum 10.

Matthæi 2.
Lucæ 2.Matth. 26.
Marci 14.
Lucæ 22.

Actuum 1. & 2.

QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 191
tuit hominibus ignotus, Deus & homo. Et Christi incarnatio, ineffabile mysterium, inter Deum, Angelum, & Virginem tantum peractum, Lucæ 1. vt cætera eius mysteria, & pleraq; alia diuina eius facta omittamus, quæ secretiora esse voluit. Tandem hoc ipsum Saluator noster Matt. 7. nos docuit, cum inquit: Nolite sanctum dare canibus, & margaritas nolite proijcere ante porcos. Nam profecto in vniuerso passim populo, canes esse aliquot, id est, infideles, & hæreticos, qui suis moribus Ecclesiam lacerent; & esse porcos, scilicet fideles quidem, sed malis moribus præditos, & seruientes ventri, qui suis pedibus, id est, peccatis, & blasphemijs, margaritas, quæ fidei sunt mysteria, conculcent, necesse est. Denique ipsa diuina mysteria, quia diuina sunt, & quia sacra, hoc suapte natura postulant, vt non passim, & sine discrimine euulgentur; sed personarum habito delectu, & vt secreto fiant, & secreta seruentur, non verò palam pateant omnibus. Adde ipsum mysterij nomen, quod arcani quiddam præ se fert, si eius

Lucæ 1.

Matthæi 7.

XXX.

Ex ipsius natura mysterij, tum rei, tum nominis ratione et Etymologia conuincitur.

cuius Etymologiam spectemus : est enim Myſterium Græcè idem , quod ſacrum ſecretum, ſeu arcanum ſecretum Latinè. Myſteria itaque diuina paſſim euulgata, myſteria non dicentur. Cùm igitur nil tam ſanctum, tamque diuinum, nullum maius myſterium, aut auguſtius, ac Miſſæ ſanctum ſacrificium ſit; vbi verus Deus & homo, Chriſtus Ieſus cõtinetur, & incruentè immolatur, ac pro nobis per manus Sacerdotum ipſi Deo patri omnipotenti offertur ; & tale ſit, vt ſi quid non prophanandum, ſed omnia & ratione in Chriſtiana religione venerandum, hoc videatur maximè: meritò quidem vulgari ſermone non erit vertendum, nec in ea celebrandum : cùm id non ſolùm non deceat, ſed dedeceat maximè, & Chriſti factis, Apoſtolorum, & Sanctorum dictis, ac naturali rationi ſit contrarium, vt oſtendimus.

Quod nullo pacto eſt permittendum, nec concedendum, vt ſacrum fiat vulgari lingua ; ſed neque vlla alia circa religionem hæretica petitiõ eis concedenda ſit.

CAPVT

CAPVT XXIII.

S Equitur TERTIVM, eorũ, quæ initio libri ppoſuimus, nempe non eſſe concedendum petentibus, aut permittendum, vt ſacrificiũ Miſſæ, vel diuina officia, vulgari paſſim lingua celebrẽtur, & quidem de omnibus alijs, circa religionẽ & fidem, in quibus hæretici aliquid innouari aut abrogari poſtulant, neque enim audiendi, aut quicquam eis permittendum, vt ſequentibus capitibus docebimus. Ac primũ, aduerſus hos noſtra ætatis nouatores religionis hoc dicimus : Etiam ſi mutatio aliqua lingue, aut verſionis vulgaris Miſſæ fieri deberet, tamen id non niſi per ſummam Pontificis authoritatẽ, & reliquas Eccleſiæ poteſtates fieri deberet: ad quos ſpectat videre, nũ id expediat, aut deceat, necne, & quo modo, quãve ratione. At noſtri hæretici, poteſtate ſibi cõttra ius p phas & nephas uſurpata, ſuo malè iano abundãt iudicio: ac nõ ſolũ in ſingulis regionibus, ſed ſingulis ciuitatibus, & oppidulis ipſi priuati ac ſeculares ſtatuũt; & rationẽ, & modum

*I.
Si vlla mutatio fieri deberet, ea deberet fieri, per ſummam Eccleſiæ Pontificis, & reſpectu ad illas poteſtates, non verò per priuatos, vel per ſeculares.*

N dum

dum sacrorum vertunt, & inuertunt, pro cuiusq; sensu & libidine, nullius legitime Ecclesie potestatis expectato iudicio, aut vlla eius habita ratione. Et hæc illi: Nos aut contēdimus & disputamus, nō solū hos, qui sunt extra Ecclesiam, facere nō debuisse; sed neque ab alijs hoc eis cōcedi, aut per-
mitti vllō modo oportere.

II.
Quod non ex-
pedir, nec de-
cet, conceden-
dum non est.

Primò, si non expedit, neq; decet, vt tot rationibus est ostensum, haud dubiè non est cōcedendum. Vnde quan-
uis aliquis bono animo se id petere di-
cat, & proprię deuotionis, ac vtilitatis
gratia postulare confingat: facilè re-
spōderi potest, illud Saluatoris Matt.
10. Nescitis quid petatis: & esse eā falla-
cem deuotionē, & zelum non secun-
dum scientiam, aut potiùs diuisionis
cum esse spiritum & erroris.

Hæc petitio
est fallacis
zeli, spiritus
diuisionis, &
erroris petitio

III.
Radix huius
petitionis est
hæresis, &
ideo non con-
cedenda.

Præterea concedendū non est. Cur
ita? quia radix huius petitionis est hæ-
resis, ea enim de causa isti ad petendū
mouētur, quia videlicet interiori hæ-
resi laborant, qua putant id necessariū
essē, vel ita debere fieri, vel potiùs sic
expedire, & malè fieri & nō licere con-
tra-

trariū. Quare cū ex causa hæretica,
& hæreticè petāt, nullo pacto audien-
di. Ac quidē noti satis sunt, qui hæc pe-
tunt, nempe magna ex parte, aut Lu-
therani omnes, aut Zuingliani, siue
Caluiniani, cū cæteris Sacramētarijs,
aut Pikardi, aut Anabaptistæ, aut noui
Arriani, & similis farinae homines: vt
liceat facilè coniectare, ex qua causa,
hæresi videlicet, qua laborant, petant.
Rursus non est concedēdum. Cur ita?
quia animo pariter cū hæresi ab vni-
one religionis alieno, & ab Ecclesie v-
nitatem omnino auerso, id petunt, vt vi-
delicet schismata & diuisionē in Ec-
clesiam inducant, cum qua nolunt
conuenire: & ideo hoc vnum valde
solicite curant, vt has, & quascunque
alias possunt, in Ecclesiam inducant
discissiones. Ampliùs non est hoc
concedendum. Cur ita? quia hæc pe-
tunt ex malitia, & odio, vt Ecclesi-
am vexent, vt ita vel ignorantię, vel er-
roris, vel culpæ eam possint arguere.
Est nāq; antiquus hæreticorū mos his
similia fraudulenter petere, vt de ipsa

IIII.
Causa est sic
mut cū hæres
si, animus ab
vinitate religio-
nis & Ec-
clesie alienum
V.

Hæc petunt ex
malitia & od-
io, vt Ecclesiam
sua redargua-
nt, et conuin-
cant, vel igno-
rantie, quod
nescierit: vel
solicitudinis quod
non antea sic
fecerit: vel
crudelitatis,
quod nō con-
cedat, si neget

Ecclesia conqueratur, & reprehensionis occasionem possint contra summas Ecclesiae potestates apud populū inuenire, hoc, inquā, schemate, & ratione, seu potius actione malitiae cornuta armati capere eā valeāt, vt olim Christum Pharisei. Aut enim hoc Ecclesia eis concedit, quod postulāt, aut non. Si nolit cōcedere; iam tanquam crudelissimam matrē seu nouercam eā accusant, quòd filios ita cōtemnat, vt ob rem non ita grauem, quin leuissimam, nulliusque momenti, vt aiunt, vel certè talem, quæ concedi posset, illos à se separari permittat, nec ad vniōnem recipiat. Sin concedat; tunc petulanter se solent gloriantes iactare, & exclamare, sua opera resipuisse tandem Ecclesiam; hætenus in errorum tenebris iacuisse sepultam, ipsos eam à tanto errore liberasse; hætenus desidia & ignauia deditam, torpuisse; & ignorantia caligine circumseptam illos sua tandem doctrina, & diligentia illuminasse, & per ipsos deniq; factam esse doctiorem, sicut nūc etiam permissio illis vsu Calicis, ex Superiorum

rum

rū paterna erga eos indulgentia conuersionem eorum sperantium, impudenter iactant Ecclesiam iam resipuisse in vno articulo.

Itaque si non concedit, crudelitatis & impietatis reprehendunt, ac diuisionis. Si concedit, aut ignorantia, si nesciuit; aut malitiae, vel negligentiae, & socordiae, si sciuit, nec fecit. Tales ergo esse solent istæ hæreticorum fallaciae, & vniōnis, quam minimè optant, vafræpetitiones.

Iam verò si hæretici vniōnem cum Ecclesia desiderarent, non se ipsos hac de causa separarent, & ob rem ita leuē, vt ipsi volunt, non ab illa sese seiungerent. Deinde, quod maioris est momenti, in alijs rebus grauioribus cum eadem Ecclesia (quod tamen non faciunt) vtrò consentirent. Sed cum non ita faciant, planè fictum eorum animum ostendunt.

Præterea aut id petunt Catholici, aut hæretici: Non Catholici, quia hi in Ecclesiae vsu acquiescunt: ergo hæretici. At hi indigni, quibus concedatur prius, quàm ab hæresi resipiscant. Re-

N 3 deant

VI.

VII.

Si vniōnem desiderarent, vt falso iactant, non se ob hac ab Ecclesia separarent.

VIII.

Si Catholici sunt, nō id petunt. Si hæretici, non sunt digni, quibus

cōcedatur, & recedat prius ab hæresi, si volūt cōcedi. deant enim; tum deliberabitur de re, quæ sub dispensationem cadit. **Q**uamquam quid sibi vult hæc petitio, cum vltro, sine vllius permissione, aut concessione, sic agant? nō ergo indigent eiusmodi concessione.

IX.

Si confitentur Pontificis potestatem, ei obediant: Si eā negant, quid ab eo petunt? Item aut sunt schismatici, & inobedientes Ecclesiæ Catholicæ, & summo Pontifici, eius potestatem negantes, qui hoc petunt: vel sunt obedientes, & eius potestatem agnoscūt. Si agnoscunt quidem potestatem, nil debent immutare, sed obedire eos oportet; cur ergo non obediunt? Si non agnoscunt, frustra petunt ab eo, qui ex eorum sententia potestate caret.

X.

Hoc nihil aliud esset, quā hæreticos in hæresi confirmare: Catholicos tristitia, & dolore afficere: dubios in errorem impellere. Denique istis omnibus id concedere, id est, hæreticis vel schismaticis, nil aliud est, quā illos in eorum hæresi, qua persuasi petunt, confirmare, & illos magis obdurare: Hos verò, scilicet Catholicos, tristitia & dolore afficere, & eorum vires imminuere, ac animū deiicere: Medios aut inter utrosq; dubios scilicet ac debiles in fide, in errorem impellere, ac deturbare, vel dubios magis & ancipites reddere.

Vt

XI.

Vt interim omittamus, quòd ex superbia, æmulatione quoque, & pertinaci contentione hæc petitio oriri videatur. quasi tacito sensu se digniores putent huiusmodi recentiores hæretici, in quorum diuersis linguis hæc omnia tradi debeant: nō minùs, quàm aut olim Latini, aut Græci. quasi hîc de honore certetur linguæ, vel nationū, & æquales esse velint, & proprium hac via honorem tueri, augere, & amplificari cupiāt, quod in nationis propriæ dignitatem cedat: sic religione sacrilegè abutentes, ad propriam existimationem & laudem, ex animi elatione ac tumore.

Hæc petitio oritur ex superbia, æmulatione, et pertinaci animi contentione.

Quòd Ecclesia, Concilia, & Pontifices non consueuerunt permissionibus, sed contrarijs constitutionibus mederi hæresibus.

CAPVT XXIII.

VLtimò tandem ostendamus, quòd Ecclesia, Concilia, & Sancti nō consueuerūt permissionibus mederi hæresibus, sed contrarijs constitutionibus.

Non que hæretici volunt, vel petunt, sed contrariū est faciendū.

N 4 Non,

*Etiam quæ li-
cita aliàs e-
rant, Ecclesia
sepe prohibuit,
ut hæresi
ex diametro
se opponeret.*

*I.
Sabbathum in
Dominicam
commutavit
Ecclesia, ne
Iudaizare vi-
deretur.
D. Hierony.*

Non, inquã, vt quod ipsi hæretici vel-
lent, ac peterent, id eis permetterent
libenter, atque concederent; sed po-
tius contrariam, ac omnino ex dia-
metro pugnantem sententiam consti-
tuerent, ita vt interim, quæ erant lici-
ta, & diuino eloquio esse possent con-
sentanea, ob hæresis ambiguitatem,
rigidè tamen prohiberent, ne scilicet
hæreticis vlla ex parte assentiri vide-
rentur. Exempla huius rei quàm plu-
rima habemus, quæ hîc referre fusiùs
libuit: vt nò solùm hanc Missam vul-
garem, sed nec alia peiora, quæ petunt,
contra cœlibatum Sacerdotũ, & Mo-
nachorum, vel circa Sacramenti Eu-
charistiæ, aliorũve veritatem, vsum,
& ritum, aut Ecclesiæ Catholicæ con-
suetudines, & mores vlla ratione cõ-
cedantur, aut permittantur. Atque vt
ab initio nascentis Ecclesiæ exordiũ
sumamus, Primò, Apostolorũ autho-
ritate, ne cõmunicare cũ Iudæis Chri-
stiani viderentur, Sabbathi loco Do-
minicus dies, vt sanctificaretur, cõsti-
tutus est, vt ait D. Hieron. sermone de
Dominica die Paschæ, qui inter eius
opera

opera circũfertur, & D. Augustinus *D. Augustin.*
contra Faustum lib. 19. & id olim fu-
erat prophetatum Osee 2. Cessare de- *Osee 2.*
bere festa Iudeorum Neomeniam &
Sabbathum &c. & D. Paulus Sabba-
thum abrogatũ, & in figura præce-
sisse ait in Epistola ad Colossen. cap. 2. *Coloss. 2.*
& ad Hebræos 4. Nemo, inquit, vos *Heb. 4.*
iudicet in parte Neomeniæ, aut Sab-
bathorũ, quæ sunt vmbra futurorũ,
&c. & habere ait Sabbathismum iu-
um populum Dei. Cũ tamen scri-
ptura diceret, Sabbatha sanctifices, *Exodi 20.*
Exodi 20. non diem Dominicum: Sic
autem meritò statuerunt, ne cum Iu-
dæis conuenire, & communicare vi-
deremur.

Sic eorũdem autoritate tempus *II*
Paschatis constitutum est, ex eadem *Pascha tẽpus
aliud à Iude-
is statuerunt*
causã ab ipsis Apostolis à Iudæis di-
uersum. Sic enim statuerunt can. 8. *Apostoli, ne
Iudaizare vi-
derentur.*
vt si quis ante vernale æquinoctium,
sanctum Paschæ diem cum Iudæis ce-
lebraret Episcopus aut Presbyter, vt
abijceretur. Sic, inquam, statuunt, ne
religionis cultu cũ Iudæis conue-
nire quoq; viderẽtur, & legẽ seruare.

III.

Quādiu duravit Sacerdotium Iudæorum, dicti presbyteri Ecclesia: postea illo cessante, dicti Sacerdotes sunt, ne vel in nomine convenirent cum Iudæis.

Quin & illud observatum est, quā diu durabat Sacerdotium Iudæorum, ut qui ministri reconciliationis temporibus Apostolorum sacerdotali officio fungebantur, non Sacerdotes, sed Presbyteri vocarentur: Adeò ne nomine quidem appellari Christianorum, quo Iudæorum Sacerdotes, dignabantur: qua cessante causa, rursus Sacerdotis nomen resumpserunt.

IIII.

Contra Manichæos asserentes exangue Christi corpus, & non verum, Ecclesia statuit quandā communionē sub utraq; postea hæresi cessante, redijt ad vnam. S. Leo.

Gelasius Papa.

Item cū Manichæi Salvatoris nostri corpus negarent esse verum, & ideo exangue crederēt, ac proinde sub vna tantū specie communicarēt; Leo primus circa annum Domini 444. plūs minūs, in Sermon. 4. de Quadragesima, & in quodam eius decreto, atque etiam Gelasius Papa in decreto altero, constituerunt, ut omnes sub utraq; specie cōmunicarent: at verò cessante hæresi Ecclesia ad pristinum morem redijt.

V.

Contra Nestorium negantem Dei ma-

Item Nestorius Beatam Virginem

nem negavit esse Dei matrem; concedebat tamē matrem Christi esse, nō Θεοτόκον, sed Χριστοτόκον. At Concilium Ephesinum sub anathemate iussit, ne Christi mater appellaretur, sed mater Dei: non quòd hoc quoq; nomen illi rectè tribui non possit, sed quòd obviandum errori Patres putaverint, quo purum hominē Christum, non autem Deum & hominem Mariam peperisse Nestorius contendebat. At verò Nestorius clamitabat, ut nostri Lutherani & alij hæretici hodie, contra verbum Dei id esse: quòd matrem I E S V vocari Mariam Virginem legeremus in Evangelio, matrem D E I vocari, nusquam in scripturis reperiatur. At obtinuit Concilium, ita ut postea apud omnes nationes sic fuerit receptum, ut vix vlla sit, quæ non D E I matrem potiùs, quàm C H R I S T I matrem, appellet.

Præ-

trem dici debere, sed Christi matrem: quòd hoc in Evangelio, illud verò nō contineretur: Concilium contrarium statuit, ac dedit Anathema ei, qui vocaret Christi matrem, cū tamē hoc in Evangelio reperiatur. Concilium Ephesinum.

VI.

*Contra Hebionitarū
hæresim de legalibꝫ,
Ecclesia præcepit in
fermentato cōsecra-
ri: postea hæresi cess-
sincer. dicit ad azy-
mum.*

Præterea, cum Hebionitarum hæresis inualesceret de legalibus cum Euangelio seruandis, & negarent posse in fermentato confici, eo quòd omnis oblatio, quæ offertur Domino, secundum legem sit sine fermento: non dissimulauit hinc Ecclesia, sed contrarium præcepit, vt in fermentato pane sacra conficeretur Eucharistia, cum res tamen alioqui esset ad Sacramenti veritatem indifferens siue in azymo, siue in pane celebrarent.

VII.

*Contra hereticos
quosdam baptizan-
tes vnā sola mersio-
ne, quòd malè senti-
rent de Trinitate,
Apostoli trinā mer-
sionem præceperunt.*

Rursus initio nascentis Ecclesie quidam de Trinitate malè sentiebant, Christum purum hominem existimantes; nec filium Dei dici & Deum, nisi ob meritum ipsius, & quidē præcipuè in morte; ideoque non baptizabant in nomine Trinitatis, sed in commemoratione mortis CHRISTI, & vna immersione. Atque ideo ad auferendum hunc errorem in can. Apostolorum 49. sic præcipitur ab Apostolis, & habetur de con-

*Can. Apostolorum
49. de consecr. dist.
4. can. Si quis.*

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 205
consecrat. distin. 4. can. Si quis Presbyter aut Episcopus non trinam immersionem vnus mysterij celebret, sed semel mergat in Baptismate, quod dari à quibusdam dicitur in morte Domini, deponatur. Non enim dixit Dominus nobis, in morte mea baptizate, sed in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

VIII.

Postea verò inoleuit error quorundam schismaticorum & hæreticorum, homines rebaptizantium, vt de Donatistis narrat D. Augustinus super Ioannē: atque ideo in detestationem erroris illorum fuit contrarium statutum in Concilio Toletano III. cap. 5. vt videlicet fieret vna sola immersio, vbi sic ait: Propter vitandum schismatis scādalum, vel hæretici dogmatis vsum, simplā teneamus Baptismi immersionē. Quod quidem etiam auctoritate Gregorij Magni factum est lib. I. Epistola 41. in registro.

*Contra hereticos
rebaptizantes, Con-
cilium è diuerso præ-
cepit vnā solam mers-
sionem.*

Concilium Toletanum 4.

D. Gregorius.

Item

IX.

Contra hereticos ieiunantes die Dominica, & die Sabbathi, Ecclesia ieiuniis diebus prohibuit. D. Ignatius.

Item quidam, quos postea sequuti sunt Manichæi, die Dominico, & die Sabbathi ieiunandum esse ducebant. At D. Ignatius in Epistola ad Philippenses, quæ est quarta in ordine, illorum refellens errorem scribit, interfectores esse Christi, qui ieiunant die Dominico, vel die Sabbathi: cum tamen licite & cum merito hæc alioquin, & ex deuotione fieri possent, atque hodie etiam ex præcepto recte ieiunamus Sabbatho. & de die Dominica idem vetat Melchiades Papa & martyr circa annum 312. & habetur de consecratione dist. 3. can. Ieiunium Dominici.

Melchiades Papa. De consecrat. dist. 3. can. Ieiunium Dominici.

X.

Contra Iudæizantes seruantes Sabbathum, & in eo non esse abstinentium asserentes, Ecclesia contrarium statuit, scilicet in eo ieiunandum, nec obseruandum. Concilium Laodicen. D. Gregorius.

Rursus contra, cum quidam Iudæi legem nouam cum veteri pariter coniungendam arbitran-tes, diem Sabbathi obseruandum, & non esse in eo abstinentium dicerent; tunc Concilium Laodicense in Phrygia celebratum cap. 29. & Gregorius quoque dilectissimis ciuibus Romæ, & habetur

betur de consec. dist. 3. can. Peruenit. statuit, Sabbathum non esse obseruandum, quod id esset Iudaizare. Innocentius quoque Papa, & habetur de consecr. dist. 3. can. Sabbatho. huic etiam errori remedium adhibere volens, affirmat Iudaismi notam subire eos, qui die Sabbathi non ieiunarent; sed ieiunandum esse Sabbatho, & non seruandum asserit quoque D. Augustinus, & habetur dist. 12. can. Illa. & contra Faustum lib. 19. & Epistola 86. ad Cassulanum, & Leo Papa IIII. de consecr. dist. 3. can. De esu carniū. & plerique alij Ecclesiæ Doctores. A Ioanne quoque Chrysostomo graui-ter eos reprehensos esse legimus, qui iisdem ieiunassent diebus, quibus Iudæi solenniter ieiunabant, Tom. I. homilia contra Anomeos I. Et Canone Apostolorum 69. idem prohibetur, ne quis cum Iudæis festa, vel dies ieiuniorum obseruaret.

De consec. dist. 3.

Innocentius Papa. De consecr. dist. 3. can. Sabbatho.

D. Augustinus. Distin. 12. can. Illa.

D. Augustinus. Leo Papa IIII. De consecr. dist. 3. can. De esu.

D. Chrysostomus.

can. Apostolorum.

Sic

XI.

*Contra Arrianos nes-
gites sanctā Tri-
nitatem, scilicet filij
contubstantialitatis,
facti sunt hymni de
sancta Trinitate.*

Sic etiam contra errorem Ar-
rianorum, & aliorum deroganti-
um personę filij, aut spiritus san-
cti, olim facti sunt hymni de san-
cta Trinitate, quales sunt Ambro-
siani, & cantabantur in populis
per Ecclesiam Catholicam.

XII.

*Contra eundem Ar-
rianorum errorē, in
Ecclesia præceptum
fuit cantari, Gloria
patri, & filio, & spi-
ritui sancto.*

Damasus Papa.

D. Hieronymus.

D. Augustinus.

Sic Gloria Patri, & Filio, & Spi-
ritui sancto, sanctus Damasus
Papa consilio D. Hieronymi can-
tari præcepit in fine Psalmorum,
ob eandem causam: vt fidē Tri-
nitatis palam contra Arrianos se-
pius in Ecclesia profiteretur, atq;
id petijt, vt fieret, D. Hieronymus
Epistola ad ipsum Damasum, quę
inter eius Epistolas circumfertur.
Ac similiter fecit D. Augustinus
contra schisma Donatistarum,
Psalmū rhythmo facili compo-
nens, sermone Latino, vt decan-
taretur à simplicibus, & intelli-
geretur ab infima plebe.

XIII.

*Omnes mortis speci-
es potius patiendæ
sunt, quam vel vna
syllaba de diuinis*

Præclarè D. Basilius per lega-
tos ab Imperatore requisitus,
ne propter parvam doctrinam
dogmatis perturbari sineret Ec-
clesias,

clesias, respōdit: Qui diuinis enu-
triti sunt eloquijs, corrumpere
de diuinis dogmatibus, ne vnā
quidem syllabam patiuntur: sed
pro his, si contingat, omnes mor-
tis species amplectuntur.

XIII.

Denique, vt vno verbo rem
toram complectamur, quænam,
obsecro, ratio, quodve consilium
sanctissimos illos Patres in Nice-
na Synodo cōgregatos ad Sym-
bolum contra Arrianos conscri-
bendum impulit, quod per vni-
uersum orbem publicè decanta-
retur, nisi vt Ecclesia cōtrarium
semper, & constanter agendo, &
sæpius profitendo potius, quàm
indulgento, præsentaneum anti-
dotum Arrianæ hæresi adhibe-
rent? Certū igitur ac firmum sit,
nullo pacto expedire, vt sacrum,
diuinaque officia, vulgari lingua
passim celebrentur, neque id esse
vlla ratione permittendum, aut
concedendum.

*Symbolum Nicenum
conscriptum à Pa-
tribus, & decantari
præceptum contra
Arrianos.
Concil. Nicenum.*

Iam verò cum hoc ipsum, vt
ostēdimus, generali Concilio de-
finita sunt, nō de-
fini-

XV.

*Quæ semel à Concilio
definita sunt, nō de-*

bent iterum retractari, aut mutari.

*Gelasius Papa.
24. q. 1. can. Maiores.*

finitum sit, atque prohibitū; nulla ratione id debet retractari, aut mutari. Vnde Gelasius Papa, & habetur 24. q. 1. c. Maiores. sic ait: Maiores nostri diuina inspiratione cementes necessariò præcauerunt, vt quod contra vnam quamque hæresim coacta semel Synodus, pro fide, communionem, & veritate Catholica atq; Apostolica promulgasset, non sinerent nouis posthac retractationibus mutilari: ne prauis occasio præberetur, quæ medicinaliter fuerant statuta, pulsandi &c. Sed & Martianus Imperator in suo edicto in Concilio Chalcedonensi actione 3. ait, Iniuriam facit iudicio religiosissimæ Synodi, si quis semel iudicata, ac rectè disposita reuolucere, & publicè disputare contendit.

XVI.

Hæc duo semper Patres sequuti sunt: alterum, ne cum Iudæis, vel cum hæreticis conuenirent: alterum, vt in fide,

Vides igitur quid in huiusmodi ritibus Patres nostri secuti potissimùm fuerint, duo nimirum: Vnum, vt ne quid Christiani vel cum Iudæis, vel cum hæreticis com-

miune haberent: Alterum, quod à sanctissimo Leone Epistola 4. cap. 2. scriptum est, vt vnitas in fide, religione, & Dei cultu apud omnes seruaretur. Sic ergo ait: Non aliter grex & vnus pastor sumus, quàm si, quod iterum atque iterum monet Apostolus, id ipsum dicamus omnes; si perfecti simus in eodem sensu, & in eadem sententia; si religionem, si ritus etiam eosdem obseruemus. Nunc verò isti, vt rectè dixit vir doctissimus Cardinalis Hosius dialogo de sacro vernaculè legendo, propter duas contrarias causas, veteres ritus mutatos cupiūt. Primùm, vt cum hæreticis potius, quàm cum sanctis Patribus nostris Catholicis, & orthodoxis cōmunicare videātur. Deinde, vt ab orbe reliquo Christiano se diuidant, atq; ita Ecclesiā in partes discerpāt. terribilis est hæc sathanæ castrorum acies inordinata. Nam vt nihil sit in ipsis rebus, quæ petuntur, mali; tamen in separatione

XVII.

Propter duo alia contraria cupiunt mutare veteres ritus: vt conueniant cum hæreticis, & vt Ecclesia vnitatem dissoluant.

Vel sola hæc ab Ecclesia separatio, & diuisio, maximum est malum.

tantum est mali, nihil ut fieri possit perniciosius: cum principium separationis, quam finem reperiri multo sit facilius. Deinde verò vix vllum est crimen, quod ab hoc non multis modis superetur.

Conclusio,

Nulla ergo ratione, nulla via his concedenda sunt, quæ petunt, vel permittenda; nec Missa vulgaris, nec officia diuina, nec impuritas hæresis, nec religionis libertas, nec neutralitas, nec Clericorum coniugium, ac multo minus Monachorum; nec in vllius denique Sacramenti vsu vel ritu, aut in vlla Ecclesiæ Catholicæ consuetudine, vel traditione, vel ceremonia etiam minima mutatio: nisi quis velit Ecclesiæ lumina, antiquos Patres, & sacros Doctores, & vniuersa penè celeberrima Concilia condemnare, qui omnes, ut vidimus, summa vsu sapientia & consilio, contrario prorsus modo se gesserunt. ac de his hætenus. Ostendimus ergo ex sacris literis, Patrum testimonijs, & rationibus, primò, Errorem esse asserere, sacrum Missæ, aut diuina officia, aut orationem publicam

publicam Ecclesiæ, non licere aliter fieri, quam lingua vulgari; vel id magis expedire, aut ita decere, vel debere fieri; esseque hunc errorem perpetuæ Ecclesiæ, & Apostolicæ traditioni repugnantem. Deinde esse id incommodissimum, & indecentissimum: Contrarium verò morem Ecclesiæ esse non solum vtilissimum, sed dignitate, pietate, & decentia plenum. Atque adeò contrarium nulla ratione esse aliquibus concedendum, vel permittendum. Iam ipsa hæreticorum argumenta proferenda, & eadē erunt confutanda.

Obiectiones Lutheranorum, & aliorum hæreticorum, earumque confutationes.

A testimonijs scripturarum. CAPVT XXV.

Objiciunt hæretici I. ad Corin. 14. D. Paulus reprehendens eos, qui linguis loquebantur in Ecclesia, cum non intelligerentur, inter alia sic dicit: Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod ci-

*1. Testimonijs
1. Cor. 14.*

O 3 tha-

tharizatur? Etenim si incertā det vocem tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestū sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aëra loquentes. Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc mūdo, & nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur, mihi barbarus. Et paucis interiectis, Nam si orem lingua, (inqt) spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallā spiritu, psallam & mente. Ceterū si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet Amen, super tuā benedictionē? quoniam quid dicas, nescit. nam tu quidē benè gratias agis, sed alter non ædificatur.

1. Ecce, ait Hæreticus, hīc D. Paulus manifestè prohibere videtur, ne in Ecclesia loquantur ea lingua, quæ non intelligatur: quia lingua quidem orat, sed mens sine fructu est: & quia qui supplet locum idiotæ, non possit dicere

dicere Amen, super tuam benedictionem, neque ipse populus: & quia erunt veluti in aëra loquentes &c. Notat Calvinus in eundem locum scribens, publicas orationes alia, q̄ vulgari lingua, fieri non licere: nec quenquam eius participare fructum, nisi linguam intelligat.

2. Adde testimonium Diui Chrysostomi in hunc quoque locum, 1. ad Corinth. 14. homil. 35. Non leue, inquit, incommodum est, si Amen plebeius dicere non possit.

3. Et glossa interlinearis, Quomodo, ait, tu qui lingua loqueris supple locum idiotæ, scilicet, ut Ecclesiæ minister illum ædificans? quoniā quod dicas nescit: & quomodo idiota ipse respondebit Amen, super tuam benedictionem; si quidem nec, si multum intentus sit, te intelligit.

Insuper vrgent ad Romanos 10. ubi ait D. Paulus: Fides ex auditu, auditus per verbum Christi. At si nō intelligunt verbum, perinde est, ac si non audiant: nec hoc pacto in fide

2. testimoniū.
Ad Roma. 10.

erudiantur, neq; eorum fides ex auditu confirmabitur, aut augebitur, aut conseruabitur. Ergo opus est, vt vulgari sermone omnia tradantur.

3. Testimoniū.
Isaia 29.

Præterea Isaia 29. Deus conqueritur, hunc orandi modum reprehendens populi Iudeorum, sic dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. quod etiã citauit & confirmauit Saluator, Matthæi 15. Oportet ergo populus corde intelligat, quæ labijs profert.

Responsio ad Testimonia scriptura.

Ac primò, quòd ille locus 1. ad Corinth. 14. non intelligatur de officijs diuinis, aut Missæ celebratione, sed de donis linguarum, Prophetia &c. ostenditur ex ipso D. Paulo, & sacrorum Doctõrum testimonijs.

CAPVT XXVI.

Respõdeamus ergo iam nos ordine ad singula. Et primò de sensu illius loci 1. ad Corinth. 14. videamus. Deinde multa ex illo contra aduersarios veritatis colligemus. Postea respondebimus ad reliqua.

Ad

Ad illud ergo 1. Corinth. 14. dicimus, eo loco Apostolum non de oratione solenni Ecclesiæ agere, aut diuinis officijs, aut Missæ sacrificio, sed de dono linguarum, quod multi Corinthij habebãt, vt textus ipse perspicuè ostendit; quo eos vti Apostolus vult ad Ecclesiæ ædificationem, videlicet, ne publicè loquantur linguis in Ecclesia, nisi sit, qui interpretetur, vt omnes ædificationem accipiãt. Aliud autem est de Ecclesiæ sacrificio, & oratione solenni iudicium, in quibus multa debent propter mysterium occulta esse: ac non nisi ea in vulgus propalari, quæ sine prophanatione diuinorum, & temeraria publicatione, ipsum ædificẽt, & propter plurima & maxima incommoda superiùs allata, quæ ex contrario prouenirent.

Quòd autem de dono linguarum, & eius abusu in Ecclesia, loquatur D. Paulus eo loco, paucis ostendamus tum ex ipso D. Paulo in eodem loco, tum ex dictis sacrorum Doctõrum, & eorum interpretatione.

Igitur paulò antè, videlicet cap. 12. 1. Cor. 12.

O 5 de

1.
Non agit illic
D. Paulus de
officijs diuinis,
vel Missæ
celebratione,
sed de donis
linguarum et
prophetia, ac
earum usu.
probat ex
ipso D. Paulo

de diuisionibus donorum spiritus sancti D. Paulus egerat, quomodo alij
 » datur per spiritum sermo sapientiæ,
 » alij autem sermo scientiæ secundum
 » eundem spiritum, alij gratia sanitatū,
 » alij operatio virtutum, alij prophetia,
 » alij genera linguarum, alij interpre-
 1. *Corinth.* 13. tatio sermonum &c. Et cap. deinde 13.
 illa Dei dona comparat inter se, & vnū
 » præ cæteris præfert, scilicet charita-
 » tem, dicens: Si linguis hominū lo-
 » quar & Angelorum, charitatem au-
 » tem non habeam, factus sum sicut æs
 » sonans, aut cymbalum tinniens. Et si
 » habuero prophetiā, & nouerim my-
 » steria omnia, & omnem scientiā, & si
 » habuero omnem fidem, ita ut montes
 » transferam, charitatem autem non
 » habuero, nihil sum. &c. Et tandem
 suadet, ut æmulentur charismata me-
 liora, ne falsa æstimatione illorum
 Corinthij decepti minora perfectio-
 ribus præferrent. Et postea demum
 1. *Corinth.* 14. cap. 14. agit de illorum donorum vsu,
 reprehēdens doni linguarum abusum,
 quo confuse tumultuabantur in Ec-
 clesia, simul plures, & sine interprete
 loquen-

loquentes. ac deinde ordinem tam in
 eius vsu, quàm in prophetiæ dono, ac
 cæteris donis constituit, ut omnia ad
 edificationem fiant, & in omnibus
 decentia, & ordo seruetur. vnde ta-
 lem post reprehensionem abusus præ-
 scribit donorum eorum vsum & or-
 dinem in Ecclesia, dicens: Quid er-
 go est fratres? id est, Quid faciendum
 in hac re? Respondet sibi: Cùm con-
 uenitis, vnusquisque vestrum psal-
 mum habet, doctrinam habet, Apo-
 calypsim habet, linguam habet, in-
 terpretationem habet: omnia ad ædi-
 ficationem fiant. Siue lingua quis lo-
 quitur, secundum duos, aut multum
 tres, & per partes, & vnus interprete-
 tur. Si autem non fuerit interpretes, ta-
 ceat in Ecclesia, sibi autem loquatur
 & Deo. Prophetæ autem duo aut
 tres dicant, & cæteri dijudicent. Quòd
 si alij reuelatum fuerit sedenti, prior ta-
 ceat. Potestis enim omnes per singu-
 los pphetare, ut omnes discant, & om-
 nes exhortentur. Et spiritus pphetarū,
 prophetis subiectus est. Non enim est
 dissen-

» diffensionis Deus, sed pacis: sicut & in
 » omnibus Ecclesijs sanctorum doceo.
 » Mulieres in Ecclesijs taceant. &c. Et
 » tandem concludit in fine capitis di-
 » cens: Itaque, fratres, emulamini pro-
 » phetare, & loqui linguis nolite prohi-
 » bere. Omnia autem honestè, & secū-
 » dum ordinem fiant in vobis. Ex qui-
 » bus manifestè constat, de donis cum
 » linguarum agere, & cæteris spiritus
 » sancti charismatibus, & eorum usu
 » debito in Ecclesia, abusu sublato.

II.
 Probatur idē
 ex sacrorum
 Doctorū in-
 terpretatio-
 ne.
 D. Ambrosi.

Accedunt deinde Doctorū sacrorū
 interpretationes, quæ manifestè con-
 uincunt esse sermonem de dono lin-
 guarum, & alijs donis ad doctrinam
 populi & ædificationem. D. Ambro-
 sius (secundū duos, aut multū tres)
 Ne occuparent, inquit, diem linguis
 loquentes, & non haberent prophetæ
 tempus scripturas differendi, qui sunt
 totius Ecclesiæ illuminatores. hæc il-
 le. Ergo linguæ erant, & non erant
 officia diuina ea, quæ pro libito pro-
 trahi poterant.

Haymo.

Expositio Haymonis illos ait fuisse
 Doctores, qui testimonijs confirma-
 bant

bant res fidei: vnde si non fuerit inter-
 pres, taceat in Ecclesia, subaudi, do-
 ctor ille, qui habet linguam incogni-
 tam. Hæc Haymo. Ergo non erant
 officia diuina, sed ad doctrinam per-
 tinebant, & linguarum donum.

Expositio D. Hieronymi: (vt mul-
 tum tres, & per partes loquatur) Hoc
 est, vicissim interpretantes dicant: &
 vnus paulatim interpretetur. si autē
 non fuerit interpret, sua conscientia
 & Dei, teneat, eum hanc gratiam ha-
 bere. Hæc D. Hieronymus.

Et D. Ambrosius: (duo vel tres)
 Non plus linguis loquantur, nō simul
 omnes, ne insanire videantur. Hæc
 Ambrosius. Ergo nō erant officia di-
 uina illa, quæ dicebant, neque enim in
 officijs diuinis multi simul diuersa lo-
 quuntur, alta voce, sicut hīc reprehē-
 dit D. Paulus. Et quòd sit vera expo-
 sitio, patet ex litera, quæ ait: Si con-
 uenerit vniuersa Ecclesia in vnum, &
 loquatur omnes linguis, & introeant
 idiotæ, nōne dicent, quia insanitis?
 &c. Super quæ verba D. Ambrosius,
 Manifestum est, inquit, quia si omnes
 diuer-

diuersis linguis loquantur, tumultus fit, quidem inconditus populi, quasi phrenesim patientis.

Expositio glossæ interlinearis: (aut vt multū tres) Id est, Duo vel tres loquātur, (& per partes) id est, Ecclesie, vel vnus post alium, vel intercise. Hæc ibi. Hæc aut non obseruantur in officijs diuinis, sed in colloctionibus aliquorum inter se, vt & in locis diuersis separati, & vnus post alterum loquatur, & intercise, concedentes videlicet sibi inuicem facultatem loquendi & ordinatè.

*Magister Sententiarum.
D. Anselmus.*

Expositio quoque Petri Lombardi Magistri Sententiarum, & D. Anselmi, sic habet: (loquantur secundum duos, aut multum tres) scilicet in diuersis partibus Ecclesie. Consuetudo tunc erat, inquiunt, vt quando conueniebant in Ecclesia, vel in aliquo loco propter doctrinam, illi qui scientiam linguarum acceperant, loquerentur; & alij exponerent: & hoc fiebat in Ecclesia per cateruas: in vna parte Ecclesie erat quædam collectio, & in alia parte, alia: & vnaquæque

223 QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 223
que pars suam habebat loquentem, & suam interpretem. Hæc illi.

Et hæc consuetudo faciendi collationes probatur ab Eusebio, D. Hieronymo, & Cassiano. Si quidem initio nascentis Ecclesie simul conueniebant Christiani ad colloquendum, & simul agendum de rebus diuinis: quod indicat planè illa verba D. Pauli. Cum conuenitis, inquit, in Ecclesiam, vnusquisque Apocalypsim habet, reuelationem habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiât. Quo etiam pacto legimus olim conuenisse Aegypti Monachos frequenter, vt de rebus diuinis inter se agerent. vbi colloquebantur inuicem, & prophetabāt, & nōnunquam etiam reuelationes proferebant: vt ex collationibus Patrū Cassiani constat, & Vitis Patrum D. Hieronymi, & Eusebij historia Ecclesiastica, ac ex Philone. sicut etiam nunc religiosi multi plerunque conueniunt, simili modo eosdem illos antiquos Patres, & Monachos imitantes.

Intelligit ergo Diuus Paulus de ijs, qui

*Cassianus.
Eusebius.
D. Hierony.
Philo.*

Iis, qui donū linguarū, & alia dona spiritus sancti acceperant, D. Paulus prescribit modum, cum conueniebant, ut debitè illis uterentur. qui donum linguarum acceperant, vel alia spiritus sancti dona; qui simul conuenientes in Ecclesia, & de rebus diuinis conferentes, pro libito loquebantur linguis, recitabant hymnos, prophetabant, interpretabantur, &c. Sic etiam glossa interlinearis & ordinaria pluribus locis in eodem capite. D. Chrysostomus homilia 35. in idem caput 14. primæ ad Corinth. sæpiissimè ait, ibi D. Paulum loqui de donis linguarum. Idem ait Theophylactus, & Oecumenius, & Theodoretus, quos ob prolixitatem vitandam indicasse sit satis. Nonnunquam etiam hoc linguarum dono vnus aduersus alterum intumescebat; atque ita hoc donum errantes alijs vtilioribus & præstantioribus præponebant: quod annotauit *D. Chrysof.* idem D. Chrysostomus in caput 12. & 14. illius Epistolæ prioris ad Corinthios. Addit etiam *D. Ambrosi.* quosdam ex Hebræis, ut se iactarent esse ex stirpe Abrahamæ, & ut alijs doctiores viderentur, in oblationibus & tractatibus vsos esse solitos lingua Hebræa. Igitur in his ordinē præscribit D. Paulus:

QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 215
 lus: vt is, qui loquitur linguis, secundum duos, aut vt multum tres, & vnus interpretetur. quod si non sit interpretes, taceat in Ecclesia. Atque id quidē meritò sanxit, cum frustra priuato sensu & lingua ignota corā alijs loqueretur, aut apud eos, à quibus nō intelligebatur, verba facere vellet.

Atque hæc ex sacris Doctoribus: sed ratione etiam probatur, non intelligere de publico ministrorum Ecclesiæ cultu, & officio, de publicis, inquam, & statutis diuinis officijs, & sacris: quæ certa & eadem per singulos dies, menses, & annos ab Ecclesia fiunt. Nā hæc nō pro libito cuiusq; fiūt, aut p̄ cuiusq; arbitrio, vel volūtate, quemadmodū constat illic Corinthios egisse. Rursus quia iubet, vt cum quis interpretatus ea fuerit, quæ lingua quis dixerit, vel prophetauerit, ceteri dijudicent, ij scilicet, qui à Deo habent discretionem spirituum, quos ibi etiam prophetas vocat. Et si reijcienda viderint, reijciant, quæ quis locutus est: aut approbēt, si approbanda viderint. At verò hoc in publico, diuino,

III.
 Probat̄ idē ratione. Non potest intelligi ea prohibitio D. Pauli de publico Ecclesiæ cultu, et publicis diuinis officijs.

P &

& ab ipsa Ecclesia constituto cultu, & in diuinorū officiorū ratione optimè iam ab ipsa tot seculis, Concilij, Doctoribus, Pontificibus iudicata, constituta, approbata, locum nō habet, vt scilicet à priuato quouis iudicari debeat, approbari, aut reprobari. Ibi lingua ignota proferebantur incerta, & adhuc dijudicāda: hīc autem nihil legitur vel canitur, quod nō antea certò fuerit approbatū, ac ex scriptoribus sacris, vel Cōcilijs, vel sacris Doctoribus, vel Pontificum ordinationibus, desumptum. Vnde in Concilio Mileuitano cap. 12. ante mille ducētos ferè annos celebrato, sic statuitur, vt preces & orationes cōpositę, nisi probatę fuerint in Concilio, nō dicantur. Sic enim ait: Placuit etiam & illud, vt preces, vel orationes, seu Missę, quę probatę fuerint in Concilio, siue præfationes, siue cōmendationes, seu manus impositiones, ab omnib. celebrētur. Nec alię omnino dicantur in Ecclesia, nisi quę à prudentioribus tractatę, vel comprobatę in Synodo fuerint. ne fortè aliquid contra fidem, vel per ignorantiam, vel per minus

*Concilium
Mileuitanū.*

studium sit compositum. Hęc ibi.

Est etiā perspicuū solitas inter eodē, qui ad Ecclesiā sic cōueniebant, tunc haberi quoq; exhortationes, admonitiones, & pleniores interim conciones, vt nūc etiam fit, cū multi simul, vt diximus, conueniunt religiosi, vt olim cōsueuerant Aegypti Patres. ^{IIII.} *Conciones ad populum sūt quidem lingua vulgari, non verò officia diuina.* Quod etiam indicat verbum D. Pauli, cū ait, Qui prophetat, hominibus loquitur, ad ædificationem, exhortationem, cōsolationē. Prophetare etenim rectè vocat D. Paulus, non solū eius qui futura, vel occulta prædicit, sed qui Dei spiritu exhortatur & consolatur, & instruit, ex spiritus, in quā, sancti inspiratione, & impulsu, vt prophete cōsueuerūt. Et ita quoq; ait, cū cōueniebant, alios linguā habere, alios apocalypsim, id est, reuelationē, & alios habere doctrinā. De ijs ergo, quę ad doctrinam & instructionem fiunt populi, vult D. Paulus, ea fiant lingua, qua intelligantur. Quod etiam in Remensi Concilio præcipitur can. 15. vt scilicet Episcopi sermones, & homilias sanctorum Patrum, prout omnes

*Concilium
Remense.*

intelligere possint, secundum proprietatem linguæ prædicare studeant: in Concionibus videlicet ad populū, vt etiā præcipit Conciliū Tridentinum.

v.
Summa bre-
uis totius in-
telligentiæ il-
lius loci D.
Pauli 1. Cor-
inth. 14. quæ
heretici de-
pravant.

Denique, vt summam dicamus, toto hoc decursu D. Paulus solum hoc vult, vt quoties ad alios sermo dirigendus est, vel priuatim (vt cum olim conueniebāt Christiani in Ecclesia, & nunc etiam aliquando conueniunt ad conferendum inter se de rebus diuinis, sicut in illa tūc quoq; Corinthiorum Ecclesia) vel etiam cū publicè apud alios verba faciēda sint, ea oportere lingua loqui, ad eorū exhortationē, admonitionē, vel etiā consolationem &c. quā omnes intelligant: Atq; hoc est, quod D. Paulus desiderat, vt omnes prophetēt: quia qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationē, & exhortationē, & cōsolationem: qui loquitur lingua, nō ita, nisi sit, qui interpretetur. Sed nihil de diuinorum officiorum publica celebratione, aut sacrificio Missæ, aut Sacramentorum administratione, vt vulgari lingua fiant, præcipit D. Paulus, aut de cæteris diui-

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 219
diuinis officijs erga Deum. Et ex his liquet ad omnia solutio.

Ad illud ergo Diui Chrysoctomi & glossæ similiter respōdetur, intelligere de ijs, qui loquebantur linguis, quorū fructu priuabantur astantes, si sic illos laudātes & benedicentes Deū linguis non intelligebant: quia sic non edificabantur. Nō enim leue incōmodum erat, vt ait D. Chrysoct. quod populus non ædificaretur, illis videlicet donis, quæ ad ipsiusmet populi vtilitatem à Deo data erant: vnde & finis donorū, & vtilitas populi peribat.

Obijciat fortasse Hereticus, Nōne illi Corinthij aliquando etiā tunc conueniebant ad sacrificium Missæ celebrandū, & ad officia diuina? Sanè conueniebant, vt apud eundem constat D. Paulū in eadem Epistola capite præcedenti 11. Sed nec tunc quidem in hoc rectum ordinem seruabant, & ideo ab ipso etiā D. Paulo in eo quoq; reprehenduntur, vt cū ait illo cap. 11. Conuenientibus ergo vobis in vnum iam non est Dominicā cœnā manducare. Vnusquisq; enim suā cœnam præsu-

Ad obiectionem ex Diuo Chrysoctomo & glossa.

Obiectio.

Solutio.

mit ad manducandū. Et alius quidem
 cfurit, alius autē ebrius est. &c. Et tan-
 dem postea subiūxit, Cætera cum ve-
 nero disponā. vt rectū in eis ordinem
 ab omnibus seruandū, & non pro cu-
 iusq; libito statueret. In vtroque ergo
 Corinthios reprehendit D. Paulus, &
 prius quidē capite 11. in sacrificij Chri-
 sti indebita celebratione. Deinde cap.
 14. in doni linguarum atq; aliorū do-
 norū vsu. Conueniebāt ergo aliquan-
 do in Ecclesia ad sacrificij oblationē,
 & celebrationem, & communionem;
 aliquādo etiā ad orationē, aliquan-
 do ad exhortationem, doctrinam, vel
 concionem, vt nunc etiam consuevit
 Ecclesia: & tunc cum conueniebant,
 qui dona illa acceperāt, siue inter sa-
 crificandū, siue inter orandū, siue in-
 ter docendum, & concionandum, lin-
 guis inordinatē loquebantur, & pro-
 phetabant; & cætera faciebant, quæ
 narrat D. Paulus, & in quibus consti-
 tuit ordinem, quem vidimus.

*Quod multa ex eodem loco 1. ad Corinth. 14.
 nos potius habeamus contra hereticos, eo-
 rum sententiæ & dictis contraria.*

C A-

IAm verò perspicuè constitit, va- Plurima col-
 liguntur ad-
 uersus here-
 ticos ex illo
 loco, 1. ad
 Corinth. 14.
 nam & inanē fuisse obiectionem
 illam hæreticorum ex 1. ad Corin-
 thios 14. Nunc autē ad maiorem
 veritatis illustrationē, & eorum con-
 fusionem, oportet suo ipsorū gladio
 eos iugulemus, & ostendamus nō so-
 lum nihil Catholicæ sententiæ obsta-
 re, sed multa potius contra eosdē hæ-
 reticos, ex illo eodē loco D. Pauli col-
 ligi, ipsorū dogmatis contraria. Quo-
 rū aliqua iā scitu digniora referamus.

Primū ergo, quantū ad fructum
 illius orationis attinet, contrarium I.
 Caluino sensum potius colligit Ori-
 genes ex eo loco, in citato suprā eiuf-
 dē Origenis testimonio, vt quia spiri-
 tus meus intra me orat, nō sit ea ora-
 tio sine fructu. Neque verò D. Paulus
 hunc negat fructum, sed eius tantū,
 qui audit, si non intelligat: & hoc est
 mentem esse sine fructu, scilicet alte-
 rius. vnde ait, Tu quidem benè grati-
 as agis.

Item orationem etiam non intel- II.
 lectam ab eo qui orat, si bonus

P 4 sit

fit animus, & intentio recta orantis, non carere fructu, & placere Christo, & Deo, satis cōstitit ex illa puerorum & infantium acclamatione Christi, imò etiam lactētium laude, quam approbavit Saluator noster Matthæi 21. & ex aliorum Sanctorum testimonijs idem asserentium: quanto magis, si ille ipse eam intelligat, qui orat, licet non intelligant alij.

III.

Imò verò, vt oratio pro altero facta, ei profit, non est necesse alter sciat pro se fieri, nedum vt eam audiat, vel intelligat. Demum, vt ostendimus, certum est, Ecclesiæ Christi sponsæ orationem, pro suis filijs non minùs exaudiri, siue hac, siue illa lingua fiat vulgari, vel Latina, &c.

IIII.

D. Paulus vult etiã linguas loqui in Ecclesia, si sit interpres: heretici nostra aetatis nolunt.

Præterea ex eodem loco conuincitur, D. Paulum velle, etiam tunc temporis loqui linguis in Ecclesia, si sit interpres. Imò non solùm in publico, & communi cultu Ecclesiæ ab ipsa constituto, & officijs diuinis, sed etiam, (quod plùs est) in priuatis cuiusque diuinis laudibus, quas propria quisque deuotione fundit, (si esset inter-

interpres) permittebat in Ecclesia linguis loqui. Nam ideo eodem loco, cùm conuenirent Corinthij in Ecclesia, & vnus proprium psalmum haberet, alius propriam reuelationē haberet, &c. expressè ait, Si lingua q̄s loquitur, secundum duos, aut multū tres, & per partes, & sit vnus qui interpretetur. Et in eodē cap. ait quoq; Loqui linguis nolite prohibere. & iterum ibidem, Volo vos omnes linguis loqui, magis autē prophetare. Itaq; si sit interpres, loqui poterit. & ita vult D. Paulus. At vero in Ecclesia est interpres. sunt enim Episcopi, Archiepiscopi, Primates, itē Presbyteri, Cōcionatores, & ipsemet Parochus, qui debent populo ea interpretari diebus saltem Dominicis, vt statuit Concilium Tridentin. Sess. 22. cap. 8. & Sess. 5. cap. 2. & Sess. 24. in decreto reformationis cap. 4. Est, inquam, interpres, qui debito tēpore, quo videlicet cōmodè Dei populus poterit conuenire diebus Dominicis & festis celebrioribus interpretetur. Et sanè vbi interpretatio cum lingua secundum rei,

In Ecclesia est interpres, scilicet concionatores, Episcopi, etc.

Ecclesia debito loco & tēpore adhibet interpretes.

personarum, loci, & temporis indigentiam & qualitatem, opportunè coniungitur, D. Pauli consilium perfectè adimpletur. Siquidem cum ait, Nam maior est, qui prophetat, quam qui loquitur linguis, nisi interpretetur, ut Ecclesia aedificationem accipiat: indicat perfectò, quoties interpretatio adiungitur, parè cum prophetia linguam fore. Igitur si adsit interpretatio debito tempore, D. Pauli constitutio legitimè seruetur. Et hic mos est hodie in Ecclesia, in omnibus penè prouincijs, ac fuit olim.

*Interpretatio
linguae con-
iuncta equi-
pollet pro-
phetiae.*

*Si solum, ut
aiunt hereti-
ci, lingua vul-
gari ad popu-
lum utendum,
frustra esset
interpretatio in
Ecclesia.*

Quod si precipit Apostolus, sicut isti fingunt, ut in Ecclesia ad populum lingua vulgari solùm utendum sit, frustra erit in Ecclesia interpretatio. quid, inquam, opus est interpretatione, si in Ecclesia lingua vulgari, & nulli ignota, utendum sit? Quorsum vult D. Paulus in Ecclesia interpretem esse, si in Ecclesia tantum vulgari lingua, & non alia utendum erat? Vbi enim non est, quae lingua loquatur, non opus est interprete. Igitur secundum istorum falsum commentum non debuit dicere Apostolus,

Vo-

Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare: sed sic potius, Volo autem vos in Ecclesia uti lingua omnibus nota, ut non sit opus interpretari vel prophetare.

Præterea secundum hos novos Ecclesiae correctores, non deberet Ecclesia illa primitiua, & Apostolica loquentes linguis admittere intra Ecclesiam, quos tamen admittebat D. Paulus, & sequens Ecclesia deinde, illam primitiuam imitata. Vnde D. Epiphanius, describens characterem Ecclesiae sui temporis secundum traditionem Apostolicam, in ea esse ait interpretes linguae in linguam in lectionibus, vel in homilijs, id est, sermonibus ad populum. An melior est character Ecclesiae, vel potius synagoga Lutheranae, quam illius Apostolicae? Hi ergo sunt, qui ordinem Ecclesiae corrumpunt, & loqui lingua in Ecclesia, contra sanctum Paulum prohibent, & interpretandi linguam Dei charisma de Ecclesia tollunt.

Præterea ex illis verbis (qui supplet locum idiotae) colligitur, iam tunc in Ecclesia alios fuisse idiotas,

*Si solum in
Ecclesia videretur
vulgarem
linguam, non
deberent lin-
guis loquen-
tes admitti
in Ecclesia.*

*D. Epiphanius,
Traditio est
Apostolica, ut
sit interpretatio
in lectionibus
& homilijs,
quae peruer-
tunt nouato-
res istius reli-
gionis.*

*v.
Renunciantur
heretici ex illo
loco, i. Co-
tas,*

*rimb. 14. qui
supplet locū
idiotæ.*

tas, aliū verò fuisse, q̄ suppleret locū
idiotæ, ministrū scilicet Ecclesię. Sunt
aūt duæ lectiones illorū verborū, al-
tera minùs communis per duplicē in-
terrogationem: Quomodo quis sup-
plet locū idiotæ? Quomodo respōde-
bit Amen, super tuam benedictionē?
vt in obiectione fuit posita. Altera cō-
muniō per vnā interrogationem:
Quomodo qui supplet locū idiotæ,
respondebit Amen, super tuam bene-
dictionem? Ex vtraq; ergo manifestē
conuincitur, etiam tempore D. Pauli
fuisse aliquem in Ecclesia, qui supple-
ret locum idiotæ, ac populi, siue do-
cendo, siue benedicendo; nec omniū
fuisse ex ipso populo indiscriminatim
loqui in Ecclesia, vt nunc falsò volunt
hæretici. Nam q̄ro, quid est, Qui sup-
plet locum idiotæ, siue per vnā, siue
per duplicem interrogationem legas?
Non enim ait, idiota, sed, qui supplet
locum idiotæ. Quod sanè vrgendum
est aduersus hæreticos. Imò verò ex
communi lectione aliquid ampliùs
colligitur, si sub vna interrogatione
legamus, illum videlicet eundem, qui
supplet

supplet locū idiotæ, respondere Amē,
super alterius benedictione. Et quidē
meritò videri possit, iam tunc ad hoc
etiam institutū esse ministrum, qui sic
responderet in Ecclesia: nam cū po-
pulus nesciret ita expeditē responde-
re Amen, super aliorū benedictiones,
neq; q̄ dicebantur omnia facilè intel-
ligeret; meritò constitutus iam vide-
ri potest, qui suppleret locum eius, vt
is responderet, quemadmodū hodie in
Ecclesijs est institutus minister, qui sa-
cro ministrat & officijs diuinis, & is so-
lus respondet, & supplet locum idiotæ.
atq; is mos inde (vt credi potest) natus
p̄ vniuersam hodie seruatur Ecclesiā.

Confirmatius fit. Nam idiotæ Grę-
cè dicuntur plebei & ignari homines.
Qui enim p̄ter vulgarem linguam ex
doctioribus linguis aliquam didicit,
is, vt rectè ait Sedulius in 1. ad Cor. 14.
iam desijt esse idiota, atq; inter doctos
numerari debet. vnde Idioma etiam
linguę proprietatē significat. Sic eti-
am D. Chrysostomus in 1. ad Corint.
homil. 35. ait: Idiotam seu indoctū, p̄-
miscuam plebem vocat. Et glossa in-

*Iam erat mi-
nister tēpore
D. Pauli, qui
respōderet in
sacro & di-
uinis officijs
pro populo
idiotæ.*

*Per Idiota in-
telligere D.
Paulū popu-
lum ignoran-
tem ea, que
dicebantur.
Sedulius.*

D. Chrysoſt.

ter-

*Primasius.**Haymo.
Magister Sen-
tentiarum.**Actuum 4.*

terlinearis: (Idiotæ) id est, illiterati & rudis. Item Primasius sic interpretatur, Qui pro idiota, id est, ignaro, respondet Amē. Item Haymo, & Magister Sērentiarum Petrus Lombardus ibidem annotarunt, alium esse, q̄ supplet locum idiotæ, alium verò idiotā. Demum ex ipsa scripturæ phrasi: nam Actuum cap. 4. dicitur de Petro & Ioanne, quòd mirabantur eorum constantiam, scientes quòd homines essent idiotæ & sine literis. Est itaq; idiota rudis populus, & qui eius locum supplet, est minister. Et quidem meritò populi locū supplet minister tum benedicendo, tum etiam respondēdo: quia illi frequenter vel non attendūt, vel non intelligunt.

VII.

*Populus etiā
nouit respon-
dere Amen,
quando is, qui
supplet locū
idiotæ, nouit
respondere.*

Imò verò, si minister Ecclesiæ nouerit respondere Amen, etiam tunc pariter ipse populus ad illius vocem, quasi ad signū sublatum, nouit quoque dicere Amen. Populus etenim cōsuevit Diaconi, seu ministri vocem, gestumque obseruare, atque ad illius exemplum benedicenti respondere.

VIII.

Adde, q̄ publicum & cōmune Ec-
cle-

clesiæ officiū longè differt ab illa priuata, & propria cuiusq; & subitanæ deuotionis oratione, aut pphetia, aut exhortatione, aut linguarū locutione, aut reuelatione. Nam publicū hoc Ecclesiæ officiū satis est omnibus notum, cū quotidiè publicè dicatur, & decantetur corā ipso populo, & multoties intra annū per Cōcionatores & Pastores, quid id sit, populo explicetur. Demum, (vt constat experientia) etiā vetulæ & rustici, ac idiotæ sciunt, Psalmos in ecclesia decantari, & fidei Symbolū, & orationē Dominicam, & Epistolā, & Euangeliū, atq; etiā matutinū, & Vesperas recitari, & sacrū fieri, & consecrari ibi Eucharistiā, Christi q; corpus, & q̄ tunc orat Sacerdos, & offert p̄ populo, & similia pleraque scit de hoc sacrosancto sacrificio, & officio publico atq; diuino, q̄ populo sunt satis, vt possit ipse pariter tunc orare, si velit, ac dicere Amen, super Sacerdotis benedictione. At de priuata alterius oratione, aut benedictione proprię deuotionis, pro cuiusq; arbitrio, nihil alijs istorum ei constat. Itaque in publico & cōmuni, ac

recepto, & quotidie iterato, & sæpius populo antea exposito diuino cultu, & Missæ præsertim sacrificio omnibus noto, & toties ubiq; celebrato, toties viso & audito, longè alia ratio est. quã obrem in hoc nõ solũ ille, qui supplet locum idiotæ, scilicet minister, potest dicere Amē: sed pfectò etiã totus ipse populus, tum ministrum sequens, tum ex ijs, q̄ nouit ipse per se. Sed esto, populus nihil horum intelligeret, oratio nihilominus Ecclesiæ, & sacrificia illi siue publica siue secreta prouiderent, nec opus est, vt ea intelligat, vt ostensum est.

IX.

*Colligitur
probabiliter
ex D. Paulo,
sacrũ & diui-
na officia, non
propria cui-
usq; vulgari
lingua, neque
omnino pere-
grina & igno-
ta, sed docta
& cõmuni fi-
eri solita, &
ita faciendũ
fore.*

Non desunt etiam, qui probabiliter colligunt quoq; ex eodem D. Pauli loco, iam tunc apud Corinthios factum & sacri benedictionem fieri solitam, nõ lingua vulgari, quauis neq; omnino peregrina: neq; inquam, peregrina omnino lingua, quã nullus intelligeret: neq; propria, & vulgari, quã intelligerent omnes: sed quadã alia media, & communi, docta scilicet lingua, quam minister intelligat, non populus. Nam cum idiota sit ignarus, q̄ pro-

propriam tantũ linguã cognouit, is qui supplet eius locum, & scit respondere Amē, haud dubiè debet esse paulò peritior, qui videlicet linguã eam, qua loquitur benedicens, aliquo modo nouerit, quam populus nesciat. Si enim fieret in lingua vulgari, ipse populus idiota sciret respondere. Si omnino aliena & peregrina, vt Indica, vel Persica apud nos, nesciret etiã qui supplet locum idiotæ. Superest ergo mediũ, vt lingua, quã populus nesciat, sciat autẽ, qui eius supplet locũ, qualis est Latina apud nos, apud illos autem tunc erat Hebraica, vel Græca, colligitur; inquam, vt communi fiat lingua, qualis est Latina, non peregrina, neq; vulgari. Cũ aut hoc probabiliter ratione, vt videtur, ex eo loco colligitur; illa alia certè necessaria illatione conuincuntur, & fructuosam esse orationem illam, & D. Paulum velle esse interpretem, & vsum linguarũ in Ecclesia admittere; & esse iã olim Ecclesiæ ministrum, vt vidimus. Hæc igitur tot & tanta ex eodẽ loco aduersus nostræ ætatis eueriores religionis

Q de-

demonstrasse sit satis. Ac de his hactenus, ex quibus constat, locum hunc D. Pauli I. ad Cor. 14. varijs multisq; de causis Lutheranis, & relijs hereticis aduersari, quod tamen ipsi perversè pro se suoque errore detorquere, & corrumpere temerariè conantur. Iam ad alia respondeamus.

Ad alia scripturarum testimonia. CAP. XXVIII.

Ad II. Testimonium.

AD illud Rom. 10. respondeamus, plenè instrui in fide per Concionatores, per Pastores, p Doctores & Magistros Ecclesiæ, & p scripta pleraq; tū circa fidei expositionē, tū circa mores & vitam, & doctrinam Christianā, & Catechismum, libros deuotionis &c. Itē per Euangelia, & Epistolas, q̄ in anno recitantur, cū expositione quadā facili, ac Catholica, & pia, quā aliquæ p̄uinciæ habent, vt tutò sic possint, qui velint, legere, cū nō sit cuiusuis nudè ex sacris literis haurire: nam & ita frangitur panis populo, sicut olim p̄ Apostolos, & discipulos Domini, vt vesci possint paruuli; alijs deniq; innumeris vijs & modis populus satis in fide

I. Multa sunt, per quæ populus in fide sufficienter instruitur: vt ad hoc nil sit opus sacro vulgari.

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 243
fide instruitur, & eruditur.

Et p̄terea ridiculū est putare, ex hac Missa vulgari p̄dere fidem populi: & non potius, si ita fieret, labefactari fidem, & multò plūs incōmodorum cā vulgarem Missam allaturā, q̄ id, qualecunq; est, paruæ utilitatis vulgaris intelligentiæ in illis pauculis verbis, vt antea satis constitit.

2. Ridiculū est putare, ex vulgari Missa sapere fidem populi.

Ad illud Isaia 29. & Matthei 15. Populus hic labijs me honorat, cor autē eorum longè est à me. Nō sic est accipiendum, quasi hi reprehendantur, q̄ ignota lingua orant: sed hi, qui quauis noto quidē idiomate laudare Deum videbantur, tamē cor eorum longè esset à Deo, quia videlicet nec Deum amabant, nec desiderabant pietatis affectu, q̄ ore verbis polcebant: sed in peccatis permanētes corde, à Deo longè distabāt, & affectu, & operibus recedebant.

Ad III. Testimonium.

Labijs tantū Deum honorat, non qui linguā ignorat, sed qui noto etiā sermone, tamen corde longè est à Deo alieno.

A Conciliorum & Doctorum autoritate.

CAPVT XXIX.

OBijcit Ioānes Brentius Cōcilium Lateranense sub Innocentio III. cap. 9. habetur ex-

I. Testimonium. Conciliū Lateranense.

Q 2 trā

trà de officio iudic. ord. c. Quoniam, ubi sic ait: Quoniam in plerisq; partibus intra eandem ciuitatem atq; Diœcesim permixti sunt populi diuersarum linguarum, habentes sub vna fide varios ritus & mores: districtè præcipimus, vt pontifices huiusmodi ciuitatum, siue Diœcesum, pvideant viros idoneos, qui secundum diuersitatē rituum & linguarū diuina officia illis celebrent, & Ecclesiastica Sacramēta ministrent, instruendo eos verbo pariter & exemplo: prohibemus autem omnino, ne vna eademq; ciuitas, siue Diœcesis diuersos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuersa capita, quasi monstrum.

I I. Testi-
monium.
D. Hieromy.

D. Hieronymus ad Paulā & Eustochium scribens hortatur eas, cū essent foeminæ, ad lectionem & studium sacrarum literarum.

I I I. Testi-
monium.
D. Chrysoſt.

D. Chrysoſtomus, nō vno loco, exhortatur quoque laicos ad lectionem sacrarum literarum. Ergo oportet ea nos habere vulgari sermone &c.

I I I I. Testi-
monium.
Nicolaus de
Lyra.

Nicolaus de Lyra, in 1. ad Corinth. cap. 14. ait, in primitiua Ecclesia benedicti-

245
QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 245
nedictiones, & alia communia facta fuisse lingua vulgari.

Solutio. CAPVT XXX.

AD Conciliū Lateranense respondemus, in eo de Græcis & Latinis tantum agi, qui in eisdem pariter ciuitatibus simul habitabant. id quod & temporū ratio manifestat, & ex celebratione ipsius Concilij colligitur, quod fuit sub Innocentio III. anno Domini D. C. C. X V. Nam cū eo tēpore tum Constantinopolis, tum Hierosolyma in ditionem Latinorū peruenissent; atq; in eo Concilio Cōstantinopolitanus Patriarcha, atq; Hierosolymitanus interfuissent, & ad Sedis Apostolicæ obedientiā Græci rediissent; putauerunt Patres, eorum mores, & ritus, quantum cum Deo possent, sustinendos esse, & ita constituerunt, vt vtraq; pars per p̄prios ritus & linguā celebraret. Nā Ecclesia Græca, & Hierosolymitana, alios habet quoq; ritus in Missæ celebratione. Ac certum est, in Calabria, & Sicilia hodie quoq; extare populos aliquot, in quibus ha-

Multis modis
ostenditur,
Lateranense
Conciliū sub
Innocentio
III. cap. 9 nō
solum non fa-
uere heretico-
nis, sed illis po-
tius aduersari.

bitant mixti simul Græci & Latini, & seruat illud Concilij statutum: singuli nanq; suos proprios habent Sacerdotes, & suos ritus. De ijs itaque Græcis, & Latinis, tantū loquitur Cōcilium. Vnde in eo Concilio de Græcis varia constituuntur, vt Canone 4. & can. 14. Fuere etenim in eo Concilio aliquot Patriarchæ, & Episcopi Græci cum legatis Imperij Græcorū: de illis itaq; tantū intelligitur, & de eorum cultu & ritu, non de alijs vulgaribus linguis.

Nec verò, etiam si de omnibus diuersarum nationum linguis Conciliū loqueretur, non solū Græcis & Latinis, sed etiam Cophtis, Iacobitis, Armenijs, &c. qui ad Apostolicæ Sedis obedientiam redibant; ideo alijs, qui obedire detrectāt, concedendū erit.

Nec, si apud illos, vbi mos ille antiquus & receptus erat, tunc fuerit toleratus, & permissus, ideo nouus, & prohibitus apud omnes erit admittendus.

Nec, si pia mater Ecclesia ad euitandos populi tumultus, & in officio populos eos magis continendos, sic

tunc

tunc ex dictis causis voluit, & dispensauit, ideo cum omnibus erit indiscriminatim dispensandum. Nec hoc iuuat nostræ ætatis hæreticos, quòd sic ex permissione concedatur, ad maius euitandum malum: nec ex hoc colligitur, melius esse, vel magis expedire.

Neque verò etiam illis ipsis Concilium quo suis, licet antiquos, ritus permittebat, sed & antiquos & approbatos, & legitimos: neq; enim impios & sacrilegos, aut supersticiosos, & nuper inuentos, & inusitados, quales horum sunt nostræ ætatis hæreticorum.

Deniq; manifesta ex eodem Concilio reuincuntur hæretici ratione. Nam si Concilium voluisset, vt vulgari lingua singulorum passim officia diuina celebrarentur, nō solū id statuisset, in vna & eadem tantū ciuitate, vbi variæ sunt nationes, & linguæ permixtæ, sicut statuit: sed multò magis in diuersis ciuitatibus diuersarum linguarum per totum orbem, vbi non sunt vlli alijs per-

Q 4 mixti:

mixti: (quod quidē est id, quod petūt hæretici) & à fortiori oportuisset ita constitui, si ita Concilium voluisset.

Postremò, si id præcepisset celebre illud ac generale Concilium Lateranense, iam inde à trecentis & quinquaginta annis (sub hoc enim tēpus Cōcilium illud est habitum) & in Italia, & in Gallia, & in Hispania, & in omnibus alijs nationibus, cūm ab omnibus sit receptū, & in Germania, Anglia, Scotia, Bohemia, Hungaria, Flandria, & in reliquis omnibus Ecclesiæ Catholicæ Christianorum provincijs, vulgari lingua celebrarent, & vsus Latine linguæ in diuinis officijs planè esset intermissus, & abolutus: & tamen eundem Latinum sermonem post Concilium celebratum in hunc vsq; diem perpetuò retinēt, & retinuerunt. Non ergo defendi vllò modo potest hæretica sententia,

Ad illa iam D. Hieronymi & Chrysostomi testimonia respōdeamus: Nō asserūt, vt cuius passim, & sine discrimine sacra Biblia concedātur, sed adhibito delectu, vt qui tales sint, qualis erat

erat D. Paula, legant: boni, inquam, & pij ea legere possint. Itaq; his idem respondemus, quod D. Bernardus, qui Monachis vinum petentibus, & Timotheum allegātibus, dixit: Da mihi alterum Timotheū, & ego cibo eum, si vis, etiam auro, & poto balsamo. sic istis dicimus: Da mihi alteram Paulam, & alteram Eustochium, ac non solum apertiora scripturarum, sed etiā arcaniora vulgari lingua permitto. Vnde etiam sacra Biblia vulgari versa sermone laicis conceduntur ab Ecclesia Romana, & à Catalogo li-

Conciliū Tri-
dentinum.
Catalogus li-
brorum pro-
hibitorum.

brorum prohibitorū ex Concilij Tridentini decreto Romæ edito; sed tamen habito delectu, & iudicio Ordinarij, vt vidimus, non passim, & sine discrimine: nā id plūs noceret, quàm prodesset. Quamobrem ipse quoque D. Hieronymus ad Paulinum scribens

D. Hierony.

Q 5 cer-

cernebāt. Agricole, inquit, cēmētarij, fabri metallorum, lignorumq; cæsores, lanarij quoq; fullones, & cæteri, qui variam supellectilem, & vilia opuscula fabricant, absq; doctore esse non possunt, quod cupiunt. Sola scripturarū ars est, quam sibi passim omnes vendicāt. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant. Hæc ille: qui si hodie adsit, quid dicat?

2. De sacro verò Missæ, nunquam hi Sancti, aut de officijs diuinis tale quid asseruerunt; vt fierent vulgari lingua pro cuiusq; linguarū diuersitate, sed impiè & falsò hoc illis imponeretur.

3. Ad Nicolaum verò de Lyra respondemus duo: Primum, quòd verè in primitiua Ecclesia ea facta fuerit lingua vulgari, videlicet Hebræa, Græca, & Latina, tunc Iudææ, Græciæ, & Romæ vulgaribus, vt ostēsum est; sed tamen non alijs omnibus gentium omnium linguis, nec hoc ille ait. Alterum dicimus, quod ipsemet mox eodem loco subiungit inquit: Sed postquam popu-

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 251
 populus multiplicatus fuit, & consuevit se conformare ministris Ecclesiæ, vtpotè stando, quando dicitur Euangelium, deposito capite adorādo Eucharistiam, & cōsimilibus, fiunt in Latino in Ecclesia Latina, & sufficit quòd Clericus respondeat pro toto populo: Expeditiùs enim fit, hoc modo, quàm in vulgari. Hæc ibi ipse Nicolaus. Quare nō solùm huic sententiæ non aduersatur, sed fauet, meliùs videlicet sic fieri, multiplicato Dei populo per varias prouincias & nationes.

Ab Exemplis. CAPVT XXXI.

Rursus exempla quedam obijciunt hæretici, ex ijs, quæ Exempla ex prima sacrarum literarū cōscriptione. antea initio totius disputationis nos pro fide Catholica proposuimus: eorum videlicet, qui Latinè, Græcè, & Hebraicè scripserūt: calumniantes quòd ea tunc lingua omnes vterentur, cùm illi scripserunt: quasi verò ex eo quòd in illis tribus tantum linguis tunc Latè patentibus, & omnibus comunibus scripta fuerint, ideo

ideo in omnibus cuiusq; proprijs scribi debeant. Sic ergo obijciunt:

I. *Moyſes et alij veteris legis ſcriptores.* Moyſes ſcripſit Hebraicè ea lingua, qua tunc utebantur, & plerique alij veteris teſtamenti ſcriptores ſimiliter ſe geſſerunt.

II. *D. Matthæus D. Hierony. Euseb. Caſar.* D. Item Matthæus iturus ad gentes ſcripſit Euangelium Hebraicè pro Iudeis, & ijs, qui ex circuncifione erāt, vt ait D. Hierony. in Prologo in Matthæum, & Eusebius lib. 3. Eccleſiaſt. hiftoriæ cap. 24. aut, vt alij volunt, & ſuperiùs nos diximus, ſcripſit lingua Syriaca, ſeu Chaldaica, qua ſcilicet tunc utebantur vulgariter Iudæi.

III. *Novi teſtamenti ſcriptores ſacri.* Præterea nouum teſtamentū Græcè eſt ſcriptū, qua lingua tunc utebantur Græci, præter Epistolam ad Hebr. quæ Hebraicè primò fuit edita, vt potè miſſa ad Hebræos, Epistola verò ad Romanos etiam Græcè, quanuis aliqui falſò dicant Latinè conſcriptam.

IIII. Item in Eccleſia Latina ſacrorum Bibliorum verſio Latina fuiſſe ſtatim videtur à temporibus Apoſtolorum, qua lingua tunc utebatur, vt diximus, imò & plures tunc fuiſſe Latinas verſiones,

QUAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 253
ſiones, ante D. Hieronymum, ipſemet ait in Prologo Iofue. Ac demum certum eſt, D. Hieron. tranſtuliffe, & modò etiam extare vulgatam verſionem Latinè. Quare Latino quoque ſermone, quo tunc utebantur, Latinis fuerunt traditæ ſacræ literæ.

Atq; hæc exempla ſuperiorum Patrum, & Apoſtolorū ſunt quidē ſacrorum Bibliorū: At Miſſæ, & diuinorum officiorū ſimilia extant eorū exēpla.

D. Iacobus & D. Baſilius Liturgias, hoc eſt, Miſſæ celebrationem, conſcripſerunt, vt habetur de conſecr. diſt. I. can. Iacobus. antè citato. Ac quidē D. Iacobus Hebraicè pro Hebræis, aut Chaldaicè, (vt alij volūt) qua lingua tunc utebantur, quæ quidem extat, & qua vti vidētur etiam hodie, vt quidā dicunt, Aethiopes, & in Iudæa aliqui, atque in Armenijs nonnulli.

D. Baſilius verò ſcripſit Græcè pro Græcis, & D. Chryſoſtomus, D. etiam Epiphanius, omnes Græcè Græcis.

D. Petrus Latinè Miſſæ celebrationē, Latinis primus tradidit, vt antea diximus, ex D. Iſidoro lib. I. officiorum cap.

D. Hierony.

V.

Exempla alia
Miſſæ vulgari,
et diuinorum
officiorum

D. Iacobus.

D. Baſilius.

De conſecrat.
diſt. I.

VI.

D. Baſilius.

VII.

D. Petrus.

D. Iſidorus.

cap. 15. At certum est, sic eam semper habuisse Ecclesiam Romanā, & habere modò, Latino sermone cōscriptā.

VIII.
D. Ambrosi. D. Ambrosius Latinè quoq; conscripsit, qua modò vtūtur Mediolani.

IX.
D. Isidorus. D. Isidorus similiter Latinè, qua olim vtebantur in Hispania.

X.
Exempla quarundam nationum. Sed quod plus est, pleræq; nationes aliæ suprā dictæ, sua propria lingua habuerunt, & habent, vt Aegyptij hodie Arabicè, qui est vulgaris eorum sermo, & Dalmatæ Dalmatica lingua, à D. Hieronymo versa, vt multi asserunt authores. Et Russij hodie seu Rutheni. Et olim quoque Moranis Sclauonum lingua eorum proxima aliquando fuit concessum, sacrum celebrarent, atque id impetrarunt ante 600. annos à Sede Apostolica.

XI. Igitur constat, Missam eo sermone fuisse conscriptam, & celebratam, quo omnes intelligebant, idque factum à sanctis Patribus, & Apostolis. Quare videtur imitandum, & eorum institutio sequenda.

Con-

Confutatio. CAPVT XXXII.

AD hæc omnia exempla allata Moyfis, & aliorum scriptorum, veteris & noui testamenti, ex dictis liquet solutio; nihil scilicet ampliùs probari, quàm eos scripsisse Latinè, Græcè, & Hebraicè, vt antea diximus: non verò passim vulgaribus omnibus gentium linguis, quibus Euangelium tradiderunt, hæc aut vertisse, aut tradidisse, quod probari oportebat. Cur autem potiùs illis tribus linguis, quàm alijs, satis suprā est ostensum: neque verò equalem esse omnium rationem, quia scilicet communiore illæ essent, & vniuersaliores; & ob fidei præterea & religionis vnionem: & ob diuturnam sine labe, aut mutatione, aut errore fidei, eiusdemque veræ religionis, conseruationem: & ob alia denique complurima commoda superiùs allata, & vitanda grauissima, & propè infinita contraria incommoda.

Sed præterea pressiùs adhuc tum ad antiqua, tum ad recentiora exempla respon-

I.
Omnia allata exempla solum conuincunt, tribus tantum linguis, Latina, Græca, & Hebraica, non omnibus vulgaribus, fuisse se à primis Patribus conscripta, & tradita.
Plurimis & grauissimis de causis ita se gesserunt primi Patres.

II.

Principia duo manifesta, quibus obiectiones hereticæ penè omnes pro sacro vulgari profesternuntur.

respondetur propositis duobus primò principijs, quæ quidem ipsimet quoq; aduersarij concedent, cùm per se pateant. Quorum alterũ est, Linguarum aliquam esse germanã ac propriam, quorundam locorum; aliquam verò esse linguam communissimam, & maximè vniuersalẽ: non solùm vni prouinciæ propriam, sed pluribus prouincijs cõmunem, qualis olim erat Latina, Græca, & etiam Hebraica: quibus tunc plurimæ regiones loquebantur, & ex alijs plures addiscebãt, vt hodie quoq; in eisdem linguis accidit. Alterum principiũ est, Scribi posse Euangelium, aut verti sacras literas, & sacra tradi, vulgari lingua alicuius populi, vel cùm primò eis Euangeliũ prædicatur, vel postquam iam Euangelium acceperũt, præsertim si successu temporis eorũ linguã mutari contingat.

III. Contrariũ potius colligitur ex illis Apostolorum primorũ Patrum exem-

pla illa prima conscriptionis sacrarum literarum allata respõdemus, contraria potius ex eisdem locis colligi eorundem Apostolorũ, & discipulorum exempla, videlicet, nõ scripsisse omnibus

bus alijs linguis, quibus concionati sunt, & Euangelium tradiderunt, neque sacra, aut diuina officia, omnium illarum gentium linguis tradidisse, aut celebrasse Germanicè, Anglicè, Armenicè, &c. Exemplum quoq; Iudæorum, ac Synagogæ, contrariũ est: constat enim nõ omnibus linguis vulgaribus, quibus loquebantur Iudæi dispersi iam longè ante aduentum Saluatoris, aut scripsisse, aut vertisse; (vt fusiùs antea ostendimus) neq; id Apostolos, vel antiquos illos veteris testamenti Patres imperasse: sed in vna solũ lingua Græca vel Hebraica scripsisse, & scripta semper retinuisse.

Præterea, vt superiùs diximus, cùm primò lex Dei, vel Euangelium traditum fuit, primis quibusdam hominibus, per quos ad alios debebat deriuari, in eorũ lingua meritò scriptũ fuit, quam & ipsi intelligerent, & in qua ea inuiolata seruarent, & sic seruata & scripta alijs incorrupta & immutata religiosè traderent. At non probatur hos ipsos, qui à primis Patribus, & fidei authoribus acceperũt, postea pro

III. Cùm primũ hominib. lex et Euangeliũ fuit traditũ, per quos ad alios debebat deriuari, meritò in ea ipsorũ lingua, quã intelligerent, et in qua ea incorrupta conseruaret, fuerunt conscripta.

R libi-

v.
 Multa et maxima incōmoda, ob quæ Apostoli, et primi illi Patres non omnibus linguis ea scripserunt, vel verterunt.

libito passim, & pro varietate linguarum, quibus concionarētur, transtulisse; vel sacra deinde sic translata vulgari lingua fecisse, aut alia, quàm quæ tradita fuerāt, celebrasse; aut suo ipsorum iudicio Euangelium postea nouis linguis omnibus vulgaribus conscripsisse. Cùm in hoc, vt ostendimus, maximum esset periculum, mutandæ & euertendæ fidei ac religionis, & sic vnio fidei, & religionis periret, & anti-que primæ fidei memoria prorsus aboleretur, & fieret, vt tot essent Euangelia, quot codices; tot fides, quot linguæ; imò & tot religiones, quot Concionatores; atq; vt vnus esset Pauli, alius Apollo, alius Cephæ, alius Christi: quod D. Paulus grauitè reprehendit. & deniq; periculum esset maximum errorum, & iacturæ fidei, & obliuionis totius antiquitatis in istis versionum mutationibus. Sed nec vlla esset fidei certa regula, neq; certitudo scripturæ sacræ, neq; firma, & stabilis religio.

Itaq; non probant illa exempla Patrū, postea debere mutari, & ferè quotidie pro mutatione & varietate cuiusq;

QUAUIS LINGVA NON LEGENDIS. 259
 iusq; linguæ, quod volunt hæretici. Quod tamen neq; Apostoli, neque Apostolorū successores vnquā fecerūt

Tandem hoc conceditur, scribi oportuisse, & scripta fuisse lingua communissima, & maximè vniuersali; pluribus, inquam, nationibus, & prouincijs, ac regionibus communi. Et quia tales erant, & sunt hodie, Hebraica, Græca & Latina lingua, vt probatum est, cùm in pluribus nationibus etiam diuersarum linguarum vulgariū, semper plurimi reperiātur, qui Latinè sciunt, & etiam Græcè, & Hebraicè: ideo in ijs potiùs scribi & tradi debuerunt. Quòd autem in priuatis quibusq; linguis passim vertantur cuiusuis ciuitatis, vel prouinciæ, non ita: cùm hoc, vt diximus, potiùs sit contra exemplū, & institutum ipsorum Apostolorum, qui vna sola lingua scripserunt, cùm tamen varijs linguis Euangelium tradiderint, & concionati fuerint. imò nec ipsi scripserunt varijs linguis, nec verterunt, nec discipulis iusserunt, vt id facerent, sed neque factum est.

v.
 Communissima & maximè vniuersali lingua scribenda potiùs fuerunt.

Ad alia exempla quarundam prouinciarum recentiora.

CAPVT XXXIII.

In paucis locis ob necessitate, vel ministrorum penuriam, etc. fuisse aliquando, sed raro dispensatum, vel ob heresim et schisma introductum et usurpatum.

AD alia exempla recentiora Dalmatarum, Ruthenorum, Morauorū, ac Aegyptiorum allata respōdemus, primò ad omnia in vniuersum, etiā si legitimus is vsus concederetur; tamen ex illis hoc solum probari, nō esse contra ius diuinum, vt ex legitima licētia & dispensatione sacrum fiat vulgari lingua, aut vt sacra Biblia vertantur, si tamen causa subsit, & ab habēte authoritatem & potestatem fiat. Et hoc idem indicatur in Concilio Tridētino iam citato Sess. 22. cap. 7. cū ait, non expedire, vt passim concedatur. nam illa vox (passim) indicat aliquando, si causa subsit legitima, ex licentia fieri posse. Non tamē probatur ex illis, passim ita debere fieri, & sine delectu, vel sine licentia. Factum enim aliquando, & rarò fuisse factū, nō probat semper ita fieri debere, neq; id expedire, neq; melius esse, vt apud omnes sic passim fiat,

Ridiculū est argumentū, si aliquando, et alicubi rarò factū est, ergo id debet fieri, vel magis expedire apud omnes.

QVAVIS LINGVA NON LEGENDIS. 261
fiat, & ridiculū esset tale argumentū.

Causæ autem huiusmodi permissionis esse possent hæ, vt cū primò fides alicui prouinciæ traditur, si nulli in ea possent reperiri tūc ministri, qui Latinè discerent, & fidem apud eos propagarent, & conseruarent, vel saltem ad tempus: quod Morauis, & aliis quibus istorū videtur accidisse, vt ad singula iam exempla veniamus. Nam ob hanc causam initio suæ conuersionis ad fidem Cyrulus & Methodius in Morauorum gratiam ante sexcentos annos à Sede Apostolica impetrarunt, vt eis rem diuinam facientibus lingua Sclauonum vti liceret, quòd ea gens ipsis authoribus in Christum credere cœpisset, vt ait Pius II. in historia Bohemiæ cap. 13. Quorum quidem lingua ad Sclauonum dialecton proximè accedit. Quanuis iā hic mos aboleuerit, & Latinè nunc faciant, qui Catholicæ sunt communionis, quòd plūs in ea re incommodi, quàm utilitatis intellexerint.

II. Causa aliquot huiusmodi permissionis, vel vsus, aut abusus, ex defectu scilicet ministrorum, schismate, heresi, etc. Apud Morauos.

Cōsimilis Dalmatarū ratio videtur, vbi tamen mira omnes ignorantia la-

III.

borant, ex eadem fortasse causa.

III. In cæteris verò allatis exemplis nõ dispensatio legitima, sed hæresis inobedientię, diuisionis, & schismatis huius rei causa perspicua deprehenditur. Nam Russij varijs fuerunt & sunt infecti erroribus, & nũc vix sacerdotes, nedum populus, quæ dicunt, intelligunt: vt, qui eas viderunt & norũt regiones, referunt.

V. Apud Aegyptum & Alexandriam Arabica quidẽ in sacris, & diuinis officijs hodie lingua vtũtur, cum tamen olim Græca vsi videãtur, vt ex eius regionis scriptoribus, & Doctõribus Græcis, D. Athanasio, Clemente Alexandrino, Didymo, cum reliquis, qui Græcè scripserunt, atq; Origene, qui Alexandriae sacras literas Græcè docuit, & D. Hieron. qui in Prologo Paralipomenõ ait eos vsos Septuaginta interpretũ versione, constare facilè potest.

Videntur autem post discessum à Cõcilio Chalcedonensi, cum primũ in schisma inciderũt, ex malo animo, & Græcorũ odio, quo etiã nunc grauius laborant, vel à Dioscoro hæretico,

Apud Russios erroribus infectos.

Apud Aegyptum olim sacra & diuina officia Græcè, sed post eorũ schisma, et discessum ab Ecclesiæ vniõne, Arabicè peragunt.

D. Hierony.

QUAUIS LINGVA NON LEGENDIS. 263
co, eius regionis Alexandrino Patriarcha in eodem Concilio condemnato, & eius sequacibus impulsos, & psuasos id fecisse, aut ex alia cõsimili causa. certè hodie & schismatici sunt, & erroribus non paucis laborant, vt nostrę Societatis Patres, qui eò se cõtulerunt, testes fide digni, nobis retulerũt; & magna præterea laborant ignorantia: & nec sacros vllos Doctores habent, sed quædã pauca lacera, & mutila tantũm Arabica.

Armenij etiam quidam hæretici, & schismatici, non mirũ si ex eadẽ causa schismatis & diuisionis, & odij etiam cõtra Græcos, propria lingua, scilicet Armenica, in sacris vtuntur, quanuis aliqui eorum Hebraica, vt dicitur.

Aliqui Hussitæ etiã apud Bohemiã (sunt etenim illius hæresis hodie diuersi gradus) Bohemica lingua celebrant, cuius causa fuit ipsamet hæresis, licet aliqui celebrẽt, vt antea consueuerãt, Latina. Ceteri in alia aliqua regione, vulgari fortè sermone in sacris sunt vsi: idq; vel aliqua vrgente necessitate ex ministrorũ inopia, vt diximus, à su-

VI.

Armeniorum alij ex causa erroris & schismatis Armenicè, alij Hebraicè sacra faciũt, & diuina celebrant.

VII.

Hussitarum quidã Bohemica lingua, ex causa hæresis, cum tantũ antea Latine.

Que rara sunt, et ex abusu, & schismate, et hæresinat, non sunt, in exemplū, aut imitationem adducenda.

VIII.

Malus exitus illius usus deterrere deberet præsentis hæreticos, si quicquam in eis esset pietatis, vel prudentiæ.

periore permissū, vel ex abusu aliquo, odio, schismate, aut hæresi introductū: Tamen rarum id est, & quod in exemplum, aut imitationem adduci nō debeat. Celeberrimus enim & frequentissimus, legitimus, & optimus usus fuit Latinè tantū, Græcè, & Hebraicè.

Sed etiam id malè in eisdē regionibus successisse, sicut antea retulimus, videmus: tum ob ignorantiam ea occasione vulgaris linguę introductam, ut experientia ostēdit, apud prædictos Dalmatas, Aegyptios, Ruthenos, Hussitas, qui vulgari lingua officia celebrarunt: (Quę etiam non parū incipit inualefcere apud Cōfessionistas Lutheranos, & Sacramentarios Calvinistas, ac alios nostræ ætatis hæreticos: cum vix apud illos scientiarum aliquis egregiè peritus reperiat, nisi si qui fortè in Catholica didicerunt) tum ob hæreses, schismata, & superstitiones varias, cōtrariosq; cultus, & errores, quibus ijdē, qui sacris hodie vulgaribus vtūtur, miserè laborant. Quare non expedit imitari, quæ male cedunt, sed potius debebimus eorum

exi-

exitum perhorrescere. Quanuis, quod notatu dignū est, etiā isti omnes Rutheni, Aegyptij, & cæteri hodie nō intelligunt: verū antiqua linguę dialecto, primò suscepta, religiosè vtuntur, neq; tamē ob id cōqueruntur, officia diuina lingua non intellecta decantari. Quare istorum exemplū parū fauet nostris hæreticis, qui oīa ab omnibus volunt intelligi. Sed præclara profectò isti nobis exempla obijciunt, sui similitum hæreticorum, & schismaticorum.

Obiectiones Rationum. Ac primò ab utilitate varia.

CAPVT XXXIII.

OBijciūt Lutherani & Calviniste rursus rationibus, quas ordinis & p̄spicuitatis gratia tribus capitibus distinximus.

Ac primò ex utilitate varia. nam p̄dest ad eruditionē populi. Quia multa non solum in Biblijs, quod certum est, sed etiam in sacro cōtinentur utilia ad populi instructionem, & eruditionem, quibus nō videtur priuari debere populus.

Accedit, quòd fides populi illis ro-

R 5 bo-

IX.

Plerique ex ijs, qui tam olim lingua vulgari sacra peragūt, nunc vix quicquā, antiquatā, & mutata iā eorum lingua, intelligunt. nec verò ob id conuerūt, ut nostri hæretici.

I.

II.

boraretur intellectis, & nutrireretur etiam spes.

III. Reuerentia rursus, vt videtur, accresceret erga res diuinas, & æstimatione, & amor, & erga Eucharistiã maior quoque deuotio, cum intelligant: At modò facilius ita est contemptus earum rerum, cum nesciant, quid fiat, neq; quid dicatur.

IIII. Item diebus saltem festis huic populus lectioni vacare poterit. Nam quid, rogo, melius, aut utilius vniuersus populus agat festis diebus, q̄ interesse diuinis officijs, quæ intelligat, & lectioni postea sacrarum literarum domi vacare?

Confutatio. CAPVT XXXV.

Ad I.
Concilium
Tridentinũ.

AD primum, Concilium Tridentinum respõdet, Sess. 22. cap. 7. antea citato, Etsi in sacro multa contineantur ad populi eruditionem, tamen non visum esse Patribus expedire, vt passim lingua vulgari fieret. Causæ vero, cur non expediat, supra satis multæ eademq; grauissimæ allatæ sunt: quia scilicet periret vnio religionis, charitatis,

2.
Periret, vt supra ostensum est, vnio fidei, religionis,

ritatis, & Ecclesiæ, ac fidei, cum charitatis, Ecclesiæ, & plura alia grauissima incommoda sequerentur.

cæteris summis & maximis incommodis, quæ supra memorauimus: & qualiscunq; ea esset utilitas, longè alia grauiora contraria incommoda preponderant.

Sed quæ, obsecro, ista est utilitas planè inutilis ex vulgari vestro sacro? Num conscientie, & morum maior reformatio? Et quæ, rogo, apud vos vite, & morum correctio apparet ex isto vestro verè vulgari sacro? Imò verò, vt experientia deprehendimus, magna ex his & alijs vestris dogmatis morum extitit corruptela, & vite licentia.

3.
Ex prauis Lutheri & aliorum hereticorum dogmatis, magna oborta est morum corruptela, & vite licentia apud eas nationes.

Ad Secundum & Tertium. Tantum abest, vt fides vel reuerentia rerum diuinarum accresceret, vt potius labefactaretur fides, & sequerentur errores, ac superstitiones, & impij cultus, & contemptus, tum Sacerdotum, tum rerum diuinarum, vt superius diligentissimè ostendimus.

Ad II. & III.
Sequeretur, vt supra ostensum est, superstitiones, falsi cultus, contemptus Sacerdotum, & diuinarum rerum &c.

Ad Quartum. Utiliora multa sunt alia idiotis, & ignorantis populo, Ad IIII. Quod sint alia longè utiliora

&

liora, populo rudi & ignoranti, quam vulgaris lingua sacrum. & foeminis, ac rusticis, & similibus cū reliqua plebe, & alijs, q̄ literas nesciunt, videlicet audire sacrū, & diuina officia, quacunq; autem lingua fiant, non eorū maximopere refert; & interim etiam in Ecclesia orare; postea Hospitalia adire, pia opera exercere, vitas Sanctorū vulgari sermone conscriptas legere, & libros alios ad ipsā rudioris populi instructionem cōscriptos euoluere, & conciones plerasq;, & expositiones, q̄ vulgari sermone permittuntur perlegere. Nam ij libri pro captu ipsorū sunt accommodati, & sunt in eis particulæ q̄dam sacrarum literarum explicatæ, & accōmodatæ rudioribus, atq; ex his multò plus fructus capient, q̄ ex leui illa sacri vulgaris intelligentia. Quòd si quis etiam putaretur aptus ex istis ad lectionē sacrarum literarū, is habita licentia Ordinarij, (vt in Catalogo librorū Pontificis ex Concilij Tridentini decreto conscripti conceditur) poterit legere: sed non erit concedenda passim, sine personarum delectu.

2. Tandem vel nulla, vel certè perexigua

gua hæc esset vtilitas: nam vel non legerent plurimi, vt experientia ostendit, etiā apud eos, quibus licentia conceditur; vel si legerent, non intelligerent: quotus quisq; enim est, vt diximus, ex idiotis & imperitis, qui Psalmos Dauidis intelligat, aut Prophetas, vel Apocalypsim, vel Ecclesiastē, vel Iob, vel Epistolas D. Pauli, cū plerisq; alijs sacrorum voluminū libris? Imò q̄ multi sunt, qui Latinè sciunt, & non intelligunt? Sed nec sacrum ipsum, & quæ in sacro dicuntur, (quod quotidie dicunt, vel audiunt) plerique quāuis Latinè periti assequuntur, nedum populus, aut plebs imperita. ^{3.} De *Qui curiosius* niq; qui curiosius legerit hodie, is *fezista legerit,* ^{esset hodie} *ferè heretici,* ^{vt in haresi} *firmetur, vt vndiq; q̄rat loca malè intellecta, quibus in haresi stabiliatur, vt* ^{confirmaretur, non alijs.} *ab haresiarchis citata loca ibidem discat, & identidem memoriā refricet. Hi enim, huiusque farinae homines sunt, qui hodie maximè auēt, nō alia de causa, vt vulgari lingua cūcta tradantur. Demum etiam, si esset aliqua* ^{4.} *Quamuis ali-* ^{qua esset vi-} *vtilitas, tam multa contrā obstant in-*
 com-

litas, tamen contraria incommoda longe præponderat. commoda, quæ attulimus, vt longè præponderent, & hæc, quantulacunq; appareat, cum tot & tam multis contrarijs collata, pro nihilo prorsus sit reputanda.

Obiectiones

Ex dignitate & sine sacrarum literarum & earum varijs laudibus.

CAPVT XXXVI.

Fucus hæreticorum ex scripturarum sacrarum laudibus.

Fuco hoc hæretici laudum sacrarum literarum ad vulgare versionem omnibus sine delectu communicandã, ad vulgareq; sacrum & diuinorum officiorum, vernacula lingua prophanã celebrationem abutuntur. In scriptura (aiunt) continetur omnium statuum, & recte omnium vitæ præcepta: est ibi quod iuuenes, senes, fœminæ, oēs deniq; discant: vbi infans lac, adultus solidum cibum reperiat. Deniq; Psal. 18. ideo dicitur lex Domini immaculata conuertēs animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos &c. & 2. ad

Psal. 18.

ad Timoth. 3. Omnis scriptura diuina *2. ad Tim. 3.* inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendū, ad corripiedum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Præterea id debet fieri, vt scriptura plenius euulgetur, & ab omnibus intelligatur, quæ pro salute omnium tradita & scripta est; & vt ad eum finē perueniat, ad quem scripta est. II.

Item, malo ipse (ait Hæreticus) ex fonte haurire purissimo, & limpidissimo, & abundatissimo, scilicet sacrarum literarum, quàm ex riuulis, & quidem fortè turbidis, certè minùs perspicuis, & minùs copiosis. III.

Ampliùs, quia sacræ literæ (ait Hæreticus) non sunt difficiles, sed claræ, & quæ ab omnibus facilè possunt intelligi, & p̄sertim à simplicibus. nam (vt ait Salomō) Cū simplicib⁹ sermocinatio est, scilicet Dei. Et Saluator noster, *Matt. II.* Cōfiteor tibi, ait, Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondi hæc à sapiētibus & prudentib⁹, & reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniã sic pl-

Ioannis 6.

Ad I. & II.
In assequuti-
one finis debi-
tus modus, &
ordo seruan-
dus.

Non sunt frus-
tra Doctores
& Pastores
positi in Ec-
clesia Dei.
Ad Ephes. 4.
I. Corinth. 12.

Matth. 23.

Malachia 2.

placitū fuit ante te. & rursus, Omnes sunt docibiles Dei, Ioannis 6. Quare simplex idiota, & bonus, (ait Hæreticus) melius intelliget sacras literas, q̄ philosophus, aut superbus literatus.

Confutatio. CAP. XXXVII.

AD Primū, & Secūdum: Concedimus in sacris literis diuina p̄cepta sanctæ vitæ omnium statuum cōtineri, & pro omnibus esse conscripta, & ad omnium vtilitatem, & suum finem debere consequi, ad quem scriptæ sunt sacrae literæ: Tamen ad hunc finem non quouis modo, & quauis ratione debere peruenire: sed debito & ordinato medio, ac modo, scilicet per Ecclesiæ Doctores & Pastores. neq; enim frustra in Ecclesia positi sunt Doctores ab ipso met Deo, vt ait D. Paulus ad Ephes. 4. & I. Corinth. 12. nisi vt alios doceant, & sacras literas eis interpretentur. Non enim omnes Doctores, vt idem ait. Et præterea super cathedram Moyfi sedētib; iubemur obedire, & quæ dixerint, facere, Matth. 23. & de labijs Sacerdotum requirendam legem,

legem, Malachia 2. Et vt omnia ordinatè fiāt, vult quoq; ad Corinth. 14. I. Cor. 14.

Deniq; paruulis oportet frangatur panis, cū petūt, & eisdem debet fractus distribui: neque verò integer dari, ne vel vesci nequeant, vel dentes eorum comminuantur, si per se ipsi frangere tētauerint: ne illud prophetae Hieremiae accidat, Threnorum 4. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Haud ergo secūs istis euenit, cū per se vnumquenq; sine discrimine omnia iubent indagare, & quærere.

Ad Tertium similiter respondetur. Fortè cū altum est flumen, aut ingens lacus, & ex eo vis bibere, lapsu pedis incautè suffocaberis: & libet potiùs haustam inde ab alio aquam, domique allatam bibere.

Atq; etiā fortè si altus sit fons, neq; funem habeas longiorē, vel non hauries, vel si te nimium demiseris, in eū cades; aut si descendes, fortè nō egredieris inde. Libet ergo, & tutius est, ex aquæ ductu accipere, vel ex paruulo fontis foramine, vnde scaturit aqua,

S ad

Ne paruulorū
dentes cōfrin-
gantur, oportet
eis panem
frangere.

Hieremia
Thren. 4.

Ad III.
Non est tutū
omnibus in
ipso flumine
vel in lacu
bibere.

2.
Non est om̄s
ex profundo
flumine, vel
mari aquam
haurire.

ad bibendum accommodo, vel ex aqua domum allata per aquarios, vel aquæ ductus: quos non ineptè dicere possumus Pastores & Doctores Ecclesiæ, & eorum monumenta.

3.
Similes hi sunt eis, qui omnibus consulerent, non in vasis paruis, sed in dolio bibendum, vel in flumine.

Ad IIII.
Non esse faciles sacras literas, aut omnibus peruias.
2. Petri 3.
2. Corint. 4.
1. Timoth. 1.

2.
Plures sunt res necessariae ad lectionem utilem sacrarum literarum, quæ non passim in omnibus reperiuntur.

Item, similis is esse videtur ei, qui nollet bibere in vase parvulo, sed in dolio ipso immerso deorsum capite, vel in flumine, & ita omnibus faciendum consuleret. Quibusdã ergo sacras literas adire licebit, alijs non ita sine periculo.

Ad Quartum: Esse difficiles sacras literas, nō faciles, aut omnibus peruias, iam satis ostēdimus ex D. Petro, 2. Epistola cap. 3. & ex D. Paulo, 2. ad Corin. 4. & 1. ad Timoth. 1. alijsq; locis, vbi & difficiles esse D. Pauli Epistolas, & operatum esse quibusdam Euāgelium; & multos in eo aberrasse falsos Doctores, & pphetas falsos, ipse idem asserit: & indigere præterea non solum morum simplicitate, humilitate, & pietate, sed etiã doctore,

ctore, & diligentia, & ingenio, & multis etiã p̄sidijs, satis nos suprã demonstrauimus: sed neque proprio sensu aut humano esse interpretandas, verum Ecclesiæ & Sanctorū, cū oēs errores, & hæreses inde pendeant, ex cuiusq; videlicet proprio scripturæ sensu. nam, vt nos docuit idem D. Petrus 2. Epistola cap. 1. omnis prophetia scripturæ propria interpretatione nō fit: non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia &c.

3.
Non debent scriptura proprio cuiusq; spiritu interpretari, sed Ecclesiæ, & Sanctorum.

2. Petri 1.

Obiectiones

Ex comparatione Latinae, & vulgaris versionis.

CAPVT XXXVIII.

Quas utilitates afferre dicas Latinam versionem scientibus Latinè, eedem erunt vulgaris versiois sciētibus vulgariter, & è contrà; q̄ incōmoda referas vulgaris versionis in eis, qui illam intelligunt, eadē erūt Latinę versionis Latinè scientibus. est enim eadem causa, & eadem proportio.

Multò etiam plures heresiarchę (vt superiùs dicebamus) facti sunt ex doctis, q̄ ex imperitis; & multò plures

1.

11.

*camelū gluti-
entes: occide-
tes Christū, et
non ingredie-
tes prætoriū.
Matth 23.
Ioan. 18.
1. Timoth. 4.*

3.

*Deponat Hæ-
reticus con-
scientiam er-
roneam, et se-
quatur iudic-
ium Ecclesiæ
& Concilij.*

Epilogus.

excolantes culicem, & camelum de-
glutientes, qui Christum morte con-
demnabant, & in prætorium Princi-
pis, ne contaminarentur, ingredi non
audebāt. Hi sunt, de quibus ait D. Pau-
lus 1. ad Timotheum 4. qui attenden-
tes spiritibus erroris, in hypocrisi lo-
quuntur mendacium, & cauteriatam
habent suam conscientiam. Facile ita-
que ijs dici potest, vt erroneam con-
scientiam deponant, & Ecclesiæ ac
Concilij iudicio se submittant. Atque
de his hæctenus. Satis constitit, sa-
cras scripturas non esse quauis passim
vulgari lingua vertendas, & omni-
bus sine discrimine concedendas; &
errorem esse, asserere sacrum, vel diui-
na officia, vel publicas orationes ali-
ter non licere, quàm lingua vulgari
fieri, vel id magis expedire, vel non
prodesse, vel non decere. Et constitit
id esse contra sacras literas, sacros Ec-
clesiæ Doctores, contra Pontificum,
& Conciliorum decreta, contra tra-
ditionem ipsam Apostolicam, & de-
nique contra rationem ipsam natura-
lem, nec vlla esse ratione hoc illis pe-
ten-

tentibus permittendum, exclusis po-
stremò aduersariorū obiectionibus.
Quamobrē si quis dictis nolit acqui-
escere, non solùm hæresis perniciosis-
simæ, sed ingentis impudentiæ & sum-
mæ stultitiæ erit meritò condemnan-
dus. Hæc habui, quæ pro veritate con-
tra errorem, pro recto vsu contra ab-
usum, pro reuerentia diuinarum scri-
pturarum, officiorum, ac sacrosancti
sacrificij Missæ aduersus prophanam
irreuerentiam, & impietatem hæreti-
corum, quantum Christi gratia aspi-
rauit, dicerem. Laus Deo patri, & fi-
lio, & spiritui sancto, per infinita secu-
la seculorum, Dominoque nostro Ie-
su Christo, & Virgini sacratissimæ
Mariæ, eius matri gloriosissimæ, in
quorum gloriam & honorem maio-
rem, & eorum qui à recta via ab-
errarunt conuersionem at-
que salutem, hæc omnia
cedant, Amen.

FINIS.

Pagina 48. lin. 1. legendum Græci lin. 5, Græca

*Si quis his di-
ctis nolit ac-
quiescere, non
solum hæresis,
sed summæ
impudentiæ,
& stultitiæ
erit conde-
mnandus.*